

00021

AT

ORGAAN

VAN DE

Christelijke Vereeniging van Natuur- en Geneeskundigen in Nederland.

ONDER REDACTIE VAN

Prof. Dr. L. BOUMAN, te Amsterdam, Voorzitter der Redactie

Dr. J. F. REITSMA, te Rotterdam, Secretaris der Redactie,

Dr. RIJK KRAMER, te Amsterdam,

Dr. J. H. SCHUURMANS STEKHOVEN, te Utrecht,

Dr. D. SCHERMERS, te Zeist.

JAARGANG 1915/1916.

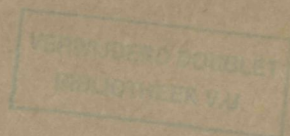
KAMPEN — J. H. KOK — 1916.

R. L. Krans.

ORGAAN VAN DE CHRISTELIJKE VEREENIGING VAN
NATUUR- EN GENEESKUNDIGEN IN NEDERLAND

ORGaan

VAN DE

Christelijke Vereeniging van Natuur- en Geneeskundigen in Nederland.

ONDER REDACTIE VAN

Prof. Dr. L. BOUMAN, te Amsterdam, Voorzitter der Redactie

Dr. J. F. REITSMA, te Rotterdam, Secretaris der Redactie,

Dr. RIJK KRAMER, te Amsterdam,

Dr. J. H. SCHUURMANS STEKHOVEN, te Utrecht,

Dr. D. SCHERMERS, te Zeist.

JAARGANG 1915/1916.

KAMPEN — J. H. KOK — 1916.

Het Vaccinatie-probleem.

BIJLAGE I. Ds. Pierson gebruikt voor de lastercampagne het officieele Orgaan van den Anti-vaccinebond.

Naar aanleiding van bovengenoemde zinsnede, ontving ik op Zondagmorgen 12 Sept. een schrijven, dat onder den titel van „Een protest”, opgenomen is in Orgaan XLVIII van den Bond tegen Vaccinedwang, en aldus luidt:

WelEd. ZeerGel. Heer !

In het Orgaan van de Christelijke Vereeniging van Natuur- en Geneeskundigen in Nederland (afl. 3, jaargang 1914/15 werd door u, onder den titel: „De vaccinatie bij het licht der Openbaring,” een bijdrage geplaatst, waarin deze zinsnede voorkomt: „Ds. PIERSON gebruikt voor de lastercampagne het officieele orgaan van den Anti-Vaccinebond.”

In genoemd artikel wordt door u zelfs geen poging gedaan om deze zware beschuldiging met eenig bewijs te staven; zelfs wordt niet aangewezen, waarin die „lastercampagne” gelegen is, of wat gij daarvoor aanziet.

Door u is dus vooreerst *zonder eenig bewijs* neergeschreven, dat in het Orgaan een lastercampagne wordt gevoerd. In de tweede plaats worden door u met boven aangehaalde woorden de eer en goede naam van Ds. PIERSON aangetast. Het Bestuur van den Bond tegen Vaccinedwang teekent daartegen protest aan; te meer, nu dit geschiedt door iemand, die in een *Christelijk* orgaan schrijft, en van wien men dus mag verwachten dat hij ook dit woord van zijn titel als geneesheer wil dragen.

Het Bestuur kan daarom niet anders doen dan u bij dezen te sommeeren: of te bewijzen wat door u in genoemde woorden

wordt gezegd, òf — indien gij dat niet kunt — in het Orgaan van de Christelijke Vereeniging enz. die onteerende beschuldiging te herroepen.

Het Bestuur verwacht, dat gij als man van eer en Christen u daaraan niet zult onttrekken. Het stelt u hierbij een termijn tot 31 Dec. a.s. om uw antwoord in bovengenoemd Orgaan te publiceeren, en vertrouwt, dat den belanghebbende een exemplaar van het nummer, waarin uw antwoord verschijnt, zal worden toegezonden.

Het Bestuur van den Bond tegen Vaccinedwang,

(w. g.) L. LINDEBOOM, *Voorzitter.*

(w. g.) H. J. C. PIERSON, *Secretaris.*

KAMPEN, } 10 Sept. 1915.
RESSEN, }

Een verzoek een beschuldiging „òf te bewijzen òf te herroepen” is zoo billijk, en de plicht daaraan gehoor te geven zoo van zelf sprekend, dat ik mij moeilijk voor kan stellen dat iemand dat zou weigeren.

Daarom te meer trof mij de toon in dezen brief, dien men meer zou verwachten van een paar deurwaarders, dan van een paar theologen, en dan nog eerst als een ander schrijven, dat geen doel trof, vooraf is gegaan. Blijkbaar kan het Bestuur van den Bond tegen Vaccinedwang zich wel niet anders voorstellen dan een „amende honorable” mijnerzijds, en schijnt de mogelijkheid, dat de beschuldiging „zonder bewijs” neergeschreven nog wel eens *een welwillendheid van mijn kant* in zich kon sluiten, — (daar zulke los daarheen geworpen beschuldigingen wel van invloed zijn, doch nooit in die mate, als wanneer tevens de bewijzen aangevoerd zijn) — niet ernstig genoeg te zijn overwogen.

Daartoe *gesommeerd*, zie ik mij thans genoodzaakt — niet slechts voor eigen eer en christelijken naam, maar ook terwille van de zaak zelf — uiteen te zetten, hoe ik tot deze beschuldiging gekomen ben, met welk recht en op welke gronden. Dit echter niet zonder een woord van dank aan het Bestuur van den Bond tegen Vaccinedwang, voor den langen termijn mij gegeven voor mijne verantwoording.

Kennis van het Org. v. d. B. t. V., mag ik niet veronderstellen bij de lezers van het Org. v. d. Chr. V. v. Natuur- en Genees-

kundigen, zoo dat het niet overbodig mag heeten een algemeene beschrijving van het Orgaan vooraf te laten gaan en ter verdere kennismaking grootere of kleinere gedeelten over te nemen uit de eerste 16 nummers (1904—1907), waaraan toegevoegd zijn eenige opmerkingen mijnerzijds, om dan — korthedshalve — eenige grepen te doen uit de laatste 16 nummers (1910—1915). Daarna volgt de motiveering van mijn beschuldiging.

Duidelijkheidshalve laat ik de voornaamste citaten inspringen.

Het Orgaan van den Bond tegen Vaccinedwang, is een blaadje van 4 pagina's, verschijnt sedert 1904, elk kwartaal en kost per jaargang 50 cents. Het wordt toegezonden, zooals blijkt uit Org. VII 1905, aan 330 leden en aan 70 abonné's.

Het woord *vaccinedwang*, inplaats van *vaccinatiedwang*, wijst reeds op een eerste activiteit van leeken op medisch gebied. Veelal is daarin opgenomen een (hoofd)artikelje van Ds. H. J. C. PIERSON te Ressen. De rest, (de grootste helft) wordt aangevuld door overname van gedeelten uit het Minderheidsrapport der Engelsche Staatscommissie, of uit het Kamerverslag, of wel wat LOHMAN in de Kamer over deze quaestie te berde heeft gebracht, en eindigt met varia, d.w.z. met allerlei losse mededeelingen vooral uit („Der Impfgegner” of „The Vaccination Inquirer”. Het doel is vrij te komen van den dwang; het middel — niet een wetenschappelijk uiteenzetten van de staatsrechtelijke beginselen, niet een stellen van argumenten voor vrijheid, tegenover de argumenten die voor dwang zijn aangevoerd, maar — *het voorop stellen vande nadeelen der vaccinatie*, geheel overeenkomstig het standpunt van KEUCHENIUS, dat ook afgedrukt is in Org. XI:

„Wij geven onvoorwaardelijk toe, dat men den *vaccinedwang* kan wreken, zonder daarom de *vaccine zelf* te veroordeelen; maar meenen toch, dat de ergernis tegen den eerste grooter zal zijn en deze dus eerder kans heeft van te worden opgeheven, wanneer de bezwaren tegen de laatste zich vermenigvuldigen, dan wanneer integendeel hare weldaden telkens minder in twijffel getrokken worden.”

Passen we den strijdwijze eens op een ander gebied toe:

Trots de bestrijding van velen is de leerplichtwet tot stand gekomen, voor velen gelijkstaande met schooldwang. Stel nu een Bond tegen indirecten Schooldwang, die haar doel tracht te bereiken, door af te geven op de school, waarvan men evenals van de

vaccinatie kan zeggen dat ze niet wetenschappelijk vaststaat, en waarop men dus ook met Ds. PIERSON zoude kunnen toepassen : „en ziehier een nieuwe reden, waarom we vaccinatiedwang (lees: schooldwang) van Staatswege verwerpelijk achten, de vraag rijst op: heeft de overheid het recht dwang te eischen van iets, dat niet wetenschappelijk vast staat? Het antwoord van ieder weldenkende zal zijn: neen. De vaccinatie (lees: „school”) staat ook niet wetenschappelijk vast. Telkens heeft schrijver dezes aan medici (lees: paedagogen) d.w.z. wetenschappelijke personen, alleen deze vraag voorgelegd: geef mij één wetenschappelijk bewijs. En tot heden is het mij niet gelukt er een te hooren of te vinden. Maar dan is de vaccine (lees: school) niet anders dan een dogma, een soort geloof. En nu kan een geloof op zich zelf goed zijn: de tijden zijn echter voorbij dat men dogma's oplegt”. Org. I.

Stel nu, dat deze Anti-schooldwangbond een Orgaan uitgeeft, waarvan het leeuwenaandeel gevuld is met de onderling strijdende meeningen der deskundigen over de school, met de slechte resultaten van het onderwijs, ook door de paedagogen erkend, en dit Orgaan geïllustreerd wordt met voorbeelden als: dat een bepaald niet schoolgaand kind, er beter aan toe is dan zoovelen, die op school zijn geweest, en dat verder opgesomd worden de gevaren aan het schoolgaan verbonden, b.v. de besmettingen door medeleerlingen, waaraan zoovelen ten gronde gaan, en dat niet alleen uit Nederland, maar ook vermeerderd met wat uit Engeland, Duitschland, Frankrijk, Rusland, Italië enz. enz., bekend is geworden, en dat deze geheele wijze van strijden toegepast wordt omdat zoo het doel eerder bereikt zal worden dan wanneer men de weldaden der school telkens minder in twijfel trekt dan zullen velen onder dien indruk zeggen, à la Ds. PIERSON in het Orgaan v. d. B. tegen Vaccinedwang:

„dat het een Nederlander onwaardig is, gedwongen te worden, zijn kinderen in gevaar te brengen; dat een ouder het recht toekomt zijn kinderen op school te doen of niet, dat het rijk het recht niet heeft die levens in gevaar te brengen.”

of aldus:

„En het verwondert ons, dat in ons land, waar het juridisch geweten nog zoo wakker is, waar men van dwang, zoo vaak en terecht afkeerig is, — dat in ons land niet meer personen

zijn, die luid hun stem verheffen tegen het onrecht anderen aangedaan."

Aan het adres der deskundigen komen volgende opmerkingen: Van de gevaren wisten zij ten tijde van JENNER nog niets, tegenover de leeken ontkenden ze deze zelfs. Het nemen van maatregelen thans is een erkenning, dat de leeken eigenlijk gelijk hadden,

Antwoorden de deskundigen, dat die gevaren niet zóó erg zijn, dan moet men zich verbazen „òf over de onkunde òf over de verblindheid."

of: „Doch gesteld eens dat er — naar het heette — maar vier sterfgevallen op de twee millioenen inenting (lees: schoolkinderen) waren, zoodat het te stellen is gelijk nul! Maar voor de ouders van die vier kinderen was dat *geen* nul. Dat beteekende het *leven* van een bloeiend, vroolijk kind; dat beteekende hun *hoop* en *vreugde*; dat beteekende misschien hun *steun* op den ouden dag, en — wie weet, hun *troost* in dagen van smart. O, we willen niet theatraal schijnen met deze woorden. Neen we komen er tegen op met al wat in onze ziel is, dat zulk een kind op wreede wijze aan de ouders wordt ontrukkt. We komen er tegen op, dat moeders — met weerzin — hun pasgeboren kinderen aan de inenting (lees: school) *moeten* onderwerpen, willen ze hun kinderen niet geestelijk verwaarloozen."

„Al stierf er slechts één kind op de zooveel millioen, dat kind heeft *waarde* voor zijn ouders, en de overheid mist o. i. het *recht* om te treden tusschen den mensch en zijn *geweten*."

Het gelijke bestaansrecht toch van den „Anti-schooldwangbond" blijkt als we letten dat ook door de leerplichtwet (indirekten schooldwang) er een conflict kan ontstaan bij de ouders tusschen beurs en geweten. Krachtens hun overtuiging moeten Christelijke ouders conscientie-bezwaar hebben, hun kinderen tegen hun overtuiging in opgevoed te zien en toch indien zij geen privaat-onderwijs kunnen laten geven, zijn velen verplicht hun kinderen, uit gebrek aan een Christelijke School, naar de Openbare School te zenden.

Het bestaansrecht is gelijk; dat men echter van een Anti-schooldwangbond niet hoort, is m.i. alleen verklaarbaar dat het hier een zaak betreft, waarbij het vooze van dergelijken betoogtrant te duidelijk aan den dag zou treden terwijl, waar het een medische kunstbewerking geldt, men gemakkelijk spel heeft.

Dit blijkt ook uit hetgeen Ds. P. over de vaccine of de vaccinatie mededeelt. Zoo schrijft Ds. P. in Orgaan I:

„Doch gesteld al, dat de schadelijke gevolgen uit de lymphe onwezenlijk waren, wat wij ten sterkste ontkennen, want een syphilisgeval, waarbij kalfslymphe gebruikt was, deed zich verleden jaar in Engeland nog voor”.

Na de opmerking, dat dieren geen syphilis hebben, en proefnemingen met syphilis op deze dieren nog niet verricht werden, stemt Ds. P. dit toe, doch maakt het in Org. II nog erger:

„De groote vraag is nu, of de pokstof niet van syphilitische natuur is, zoodat het gevaar, ook bij het gebruiken van dierlijke stof blijft”!!

Niet alleen is het nooit een hoofdvraag geweest, maar niet één serieus onderzoeker heeft dit ooit kunnen denken.

In Org. III. rijst de vraag bij Ds. P. op:

„Waar is het gunstiger in Duitschland of in Nederland, in Engeland of in Nederland? Of staan de eerste twee landen zoowat gelijk? Zoo ja, wat blijft dan over van de revaccinatie bij ons nog schier onbekend?”

Ds. P. moet dus de statistieken daarop betrekking hebbende gezien hebben en het toch belangrijke verschil ten gunste van Duitschland.

In Org. IV. wordt het werk van Prof. Blochman besproken. Deze hoogleeraar bewijst dat de inenting niet met de noodige voorzorgsmaatregelen wordt verricht. Van den kant der geneesheeren vond dit waardeering. Volgens P. is het „een granaatbom nog wel van een vriend in eigen kamp geworpen” een middel om niet alleen onze kamerleden, maar geheel het volk te overtuigen van het onrechtvaardige in den dwang gelegen.

In Org. V en VI brengt Ds. P. het rapport van Dr. MILLARD ter sprake. Hieruit kan blijken hoe spoedig Ds. P. gereed is met zijn conclusies, als het geldt iets ten nadeele van deze kunstbewerking te zeggen.

„De lichte gevallen zijn wegens het niet of te laat herkennen der ziekte een gevaar voor verdere besmetting,” ergo: „zijn de gevaccineerden de eigenlijke gevaarlijken voor de gemeenschap.”

Pas ingeënt helpt, doch later worden ook deze weer een gevaar!

Een conclusie voor de hand liggend, voor iemand, die met de feitelijke gegevens niet rekt!

Bij de behandeling van het rapport der Engelsche Minderheidscommissie in Org. VII, worden nu tal van scheeve voorstellingen gegeven:

„Al komen er — in het rapport der Minderheidscommissie — meestal dingen in voor, Engeland betreffende, toch is er veel in, dat ons tot leering kan strekken en ons kan doen zien, hoe de kwestie van den dwang zeer problematisch is, waar het nut der vaccine alles behalve vaststaat.”

Van iemand bekend met het werk van collega v. DIEREN, waarin aangetoond is dat de Minderheidscommissie telkens belangrijke dingen weglaat, is een beroep op die commissie zonder meer feitelijk reeds af te keuren. Gewezen wordt op Leicester, „waar het ongevaccineerd zijn daar tot regel gesteld” wordt; terwijl vaststaat dat het getal der gevaccineerden toch zeker nog twee maal zoo groot is.

„Van alle zijden stroomden de bewijzen toe, dat het veel geprezen middel niet hielp en gevaccineerden evengoed de pokken kregen of er aan stierven als de ongevaccineerden.”

Aldus weer Ds. P., niettegenstaande uit de gegevens blijkt dat in verhouding de gevaccineerden er in elk opzicht beter aan toe waren.

„En indien meer en meer blijkt, hoe om absoluut beschermd te zijn tegen de pokken (van de zijde der voorstanders gezien) niet eens om de zooveel jaren, maar voortdurend de inenting moet herhaald worden, kan men dan nog het standpunt van den dwang vasthouden?” „Moet men echter aannemen dat na verloop van *zeer korten* tijd de onvatbaarheid is verdwenen, waartoe dan ongevaccineerde kinderen van de scholen geweerd, wanneer zij op zes- of zevenjarigen leeftijd een even groote vatbaarheid bezitten als de kinderen die drie maanden oud werden ingeënt. Bij de laatsten toch is het dan al uitgewerkt.”

Uit de statistieken, die ook Ds. P. moet gezien hebben blijkt, dat die *vatbaarheid niet even groot* is, en dat het effect bereikt gedurende een tijdperk van 10 jaren nog schitterend mag genoemd worden.

Org. VIII bevat naar aanleiding van de brochure VAN DIEREN, over „De vaccinatie en hare bestrijders”, slechts enkele opmerkingen.

„Bezwaarlijk gaat het alle punten te weerleggen, omdat ons blad te klein van omvang is,” aldus Ds. P. Hoe weinig waarde opmerkingen en weerleggingen van Ds. P. hebben, illustreert volgende citaat:

„Wat ons nog meer trof, was dat we in dit boek van een medicus nog wel, feitelijk geen een opmerking vernamen omtrent de veranderde gezondheidstoestanden. 't Is alsof er in de vorige eeuw niets werd gedaan voor betere woningen, water, rioleering enz. enz. Maar dat was ook niet noodig. Niet betere toestanden, maar de prikjes deden het. Velen, die zich blind turen op dit ééne, kunnen natuurlijk weinig oog hebben voor het andere. Wie echter onbevangen de vaccinatiëkwestie mocht bezien, kreeg juist meer oog voor de factoren, die in 't algemeen alle besmettelijke ziekten bestreden of verminderden.”

Enkele opmerkingen mijnerzijds. *a.* Collega VAN DIEREN was het er om te doen de beteekenis van de vaccinatie toe te lichten en nu is dit een factor, die te bewijzen is, hoe ook de hygiënische factoren gewijzigd zijn. *b.* Lettende op de infectie ziekten welke op gelijksoortige wijze zich verspreiden, n.l. op afstand, zooals mazelen, roodvonk, diphtheritis, blijkt dat deze trots de veranderde gezondheidstoestanden, nog telkens epidemisch optreden, en wel zoodanig, dat daarbij het voorkomen van pokken haast wegvalt.

Ter verklaring niet van het verminderen maar van het zooveel sterker verminderen van pokken, dan van *gelijksoortige* andere infectie ziekten, nemen de medici de vaccinatie aan, waarvan het prophylactisch vermogen experimenteel o. a. door de pokkenproef is bewezen (zie art. III).

Ds. PIERSON staat hier voor een onoplosbaar raadsel. Volgens zijn beweren, zijn het de gevaccineerden eigenlijk die gevaarlijk zijn voor de gemeenschap (zie Org. III). Toch trots ijverig vaccineeren in verschillende landen, dus trots verhooging van gevaar! niet alleen vermindering van epidemiën, doch in veel sterker mate vermindering dan bij gelijksoortige infectieziekten.

Dit ter illustratie hoe gevaarlijk het is, uit een enkel mogelijk geval (dat de pokziekte niet herkend wordt, bij een gevaccineerde, wegens licht verloop) te generaliseeren!

In Org. IX gaat Ds. P. voort met bespreking van het werk van VAN DIEREN. Deze heeft aangetoond dat te Leicester van 1872—73 én in '93, de gevaccineerden er beter aan toe waren. Nu was de eerste epidemie ernstiger dan de tweede, dit blijkt n.l. uit het sterftcijfer der ziektegevallen.

Ds. PIERSON trekt uit de gevolgen van een ongelijksoortige

epidemie de conclusie dat men in Leicester de goede richting heeft ingeslagen!

In Org. X komt Ds. PIERSON op tegen DR. BLOOKER die in de Kamer had gezegd, dat de wijze van inenten in Indië veel te wenschen overlaat, en dit o.a. grondde op het goed opkomen der revaccinaties!

Ds. PIERSON merkt hierbij op: „Wie eenigszins op de hoogte der kwestie is, weet, dat bij revaccinatie precies hetzelfde gezien kan worden als bij vaccinatie.”

Van iemand die zegt op de hoogte te zijn, mag verwacht worden, dat hij weet, dat bij het revaccinatieproces *wat den tijd* betreft een kenmerkend onderscheid is waar te nemen. Het verloopt *sneller*, wat bewijst, dat het beschuttend vermogen, door de eerste vaccinatie verkregen, verminderd is, *doch nog niet verdwenen*.

Een staaltje van gebrek aan logica: In Indië wordt veel geknoeid daartegen gaat niet het bezwaar van Ds. PIERSON, veeleer vindt hij dat gelukkig, neen, de inenting zelf wordt daardoor veroordeeld:

„De inenting is ook een paskwil. Plaatsvervangers worden telkens ingeënt”.

Doch later (in dit zelfde artikel) wordt Java voorgesteld als een land, als het onze, en de 10 % sterfte aan pokken: wel, zegt Ds. PIERSON:

„Is dat betrekkelijk zoo verontrustend en is het al dan niet slecht toepassen der inenting hiervan de schuld?”

En dit alles op losse beweringen zonder kennis van de feitelijke toestanden.

Nu nog iets uit het volgend artikel: volgens COLLIN en PICTON kunnen puntjes, als van vaccine opgewekt worden door de smetstof van veepest, van paardenziekten, van schapenpokken en van syphilis zoowel als door tartras emeticus, en zij spreken dan „van deze verschillende bronnen waaruit men vaccinatie resultaten kan verkrijgen,” alsof het resultaat in het puntje bestond en niet in de immuniteit! Ds. PIERSON, onverantwoordelijk lichtvaardig in zijn conclusies, schrijft dan:

„Deze kwestie is nog volstrekt niet uitgemaakt; en we zien dus, hoe lichtvaardig vroeger — zonder voldoende onderzoek — de dwang is ingevoerd. Moeilijk valt het daarom den voorstanders der vaccine een wetenschappelijk bewijs te geven voor de vaccine, weshalve men hen angstvallig zich aan den stroohalm van „het nuttige” ziet vastklemmen.”

Zou Ds. PIERSON niet weten, dat het wat den dwang betreft *alleen* gaat om het nuttige; dat dit reeds experimenteel d.i. op wetenschappelijke wijze vastgesteld is door JENNER, en dat daarvan geen afbreuk wordt gedaan, door de later opgedane ervaring dat de immuniteit niet voor 't leven geldt.

Overschat is het middel, zooals ook het geval is met het middel van Ehrlich, doch „van een falikant uitkomen van JENNER's theorie” zooals Ds. P. schrijft, is geen sprake en daarvoor brengt Ds. P. ook geen bewijzen.

In Org. XII moeten niets zeggende algemeenheden, — ook voor den Anti-schooldwangbond te gebruiken — als argumenten dienst doen, b.v. deelt Ds. P. uit het Engelsche Parlement mede, dat daar het lid LUPTON er op wees:

„hoe men niet het recht had te zeggen van de tegenstanders der vaccine (school), dat zij „onwetende menschen” waren, waar toch ieder ouder het recht heeft te beslissen, of de inenting (het schoolgaan) al dan niet zal geschieden; en laat dan volgen: „Nu 't is goed, dat dat eens flink in een Parlement wordt gezegd. Ook in ons land hoort men zulke uitdrukkingen, meestal uit den mond van medici (paedagogen). Alsof zij de wijsheid in pacht hadden! En dan moet — men speciaal wat de vaccine (school) kwestie betreft — weten, hoe weinig de heeren het eens zijn, hoe vaak men van opinie veranderde, behalve in dit ééne; er moet ingeënt (school gegaan) worden. Wetenschappelijk staat ze echter nog niet eens vast.”

Daarna ging de heer LUPTON na de gevaren uit de lymphe (school) voortspruitend, om ten slotte er op te wijzen, hoe hij alleen pleiten wilde voor de vrijheid der lijdende partij.”

Dan vindt Ds. P.:

„Het is toch al heel treurig met een of andere zaak gesteld, als ze door dwang op de beenen moet gehouden worden” en „speciaal wat de vaccine betreft, is ze goed, dan zal ze zich ook zonder dwang handhaven.”

Zou Ds. P. dan niet weten, dat er ook onder de menschen, onkundigen, lichtvaardigen, onverschilligen enz. kunnen zijn, zoodat een zaak op zich zelve goed, nagelaten zou worden door onkunde of onverschilligheid der menschen, tenzij gedwongen! Zoodat dwang op zich zelf niet beslist over het goed of slecht zijn van een zaak.

Ten slotte is Ds. P. getroffen, door „het volkomen stilzwijgen der tegenpartij.”

„Geen enkel lid heeft ten voordeele van de vaccine gesproken.

Zou het uit machteloosheid voortkomen of uit gebrek aan personen, die het voor een hopelooze zaak willen opnemen?”

Alsof nog niet een andere mogelijkheid bestaat, n.l. dat reeds zoovele malen door de meest vooraanstaande geneesheeren met kracht van argumenten het nut is bepleit, dat men van verder spreken geen heil meer verwacht!

Ds. PIERSON vindt het teekenend:

„Het geve ons moed om op te komen, telkens weer voor de vrijheid van zeer velen in ons land, waar we in dit opzicht een echt Russischen toestand vinden; ja zelfs erger, want daar slaat men met de knoet, hier stelt men op *immoreele* wijze iemand tusschen zijn beurs en geweten. Nederland staat wel heel hoog op de trap der beschaving!”

Daargelaten, dat een besluit trekken uit één verschijnsel, omtrent den geheelen beschavingstoestand van een volk, wel wat voorbarig is, meen ik toch dat veeleer een andere meening recht van bestaan heeft, n.l. deze: Dat de geringe wetenschappelijke ontwikkeling van velen in deze quaestie, het gering verantwoordelijkheidsgevoel van anderen, waardoor een nuttige zaak zou worden nagelaten, ten nadeele ook van derden, en de geringe religieuze diepgang van weer een anderen groep, die tegen het dankbaar aanvaarden van een voorbehoedmiddel nog conscientiebezwaar hebben! . . . . oorzaak zijn dat in Nederland zoo'n strijd nog mogelijk is.

Aan het slot stelt Ds. P. een vraag waardoor de onbeduidendheid der vaccinatie zou blijken.

„waarom in Britsch-Indië de oningeënte inlandsche troepen minder dan de Europeesche van pokken te lijden hadden?”

De slechte indruk hierdoor gewekt, vervalt zoodra het juiste antwoord hierop gegeven wordt, n.l. de inlandsche troepen bestaan uit menschen die reeds de pokken gehad hebben, en derhalve nog beter beschut tegen een nieuwe infectie.

In Org. XIII vindt Ds. P. het weer van belang de quaestie van het syphilisgevaar, ook bij de lympe van het kalf, ter sprake te brengen, Dr. CREIGHTON vermoedt, dat een nauw verband tusschen beide bestaat!

De verwekker van de syphilis, de spirochaeta pallida is, bekend. Het microscoop kan hier zekerheid brengen. Daarom één vraag slechts: Hebben de heeren ook getracht die zekerheid te krijgen en met welk resultaat? of blijven de heeren liever bij het uitspreken van een vermoeden dat ook zonder microscopisch onderzoek ongegrond is?

In Org. XV gaat Ds. P. voort met de bespreking van het rapport der Kamer-Commissie, in Org. XIV aangevangen.

De legerstatistieken tijdens den Fransch-Duitschen oorlog van 1870—71 worden ter sprake gebracht, met de conclusie „de pokken schijnen het meest geheerscht te hebben onder de troepen uit de *best* gevaccineerde bevolking”; een voorstelling alleen mogelijk door weglating van de noodige gegevens, zooals in mijn artikelen reeks is aangetoond.

In Org. XVI (jaarg. 1907) tracht Ds. P. in het eerste artikel: „Uit Duitschland” den indruk te wekken, dat het in Duitschland nog lang niet pluis is.

„Doch in de laatste jaren namen de gevallen van pokken meer en meer toe, hoewel dat land volkomen daarvoor gevrijwaard scheen, waar toch zijn mannelijke bevolking van een drievoudig, zijn vrouwelijke van een tweevoudig pantser was voorzien.”

Natuurlijk worden weer de getallen verzwegen, waaruit direct zou blijken, dat „die toename niet belangrijk is, of ook maar eenigermate onrustbarend. Van 1899—1906 stierven achtereenvolgens 28, 49, 56, 15, 20, 25, 30, 47 personen, zeker niet veel, te meer daar hieronder nog een groot $\%$ cijfer buitenlanders en ongevaccineerden te rekenen zijn.

Dit moet Ds. P. toch ook gelezen hebben. Uit de officieele gegevens blijkt, dat na het 12e jaar nog altijd $\pm 2\frac{1}{2} \%$ ongevaccineerd blijven.

Het jaar 1904 wordt nader besproken door Ds. P.:

„Toen werden in Duitschland 189 pokken gevallen gerapporteerd, waarvan 25 doodelijk verliepen. Nu is dat nog al een belangrijk getal voor een land, dat immuun heet te zijn, dat de pokken door de inenting en herinenting heette uitgeroeid te hebben.”

Leicester, een stad van 200.000 inwoners, *de* stad der tegenstanders der vaccinatie, heet „bijna ongevaccineerd,” niettegen-

staande $\frac{2}{3}$ de bevolking de vaccinatie ondergaan hebben! In de epidemie van 1903—'04 werden van de gevaccineerden 196 door de pokken aangetast, waarvan 5 stierven; van de ongevaccineerden 198, met 16 dooden. Niettegenstaande dit noemt Ds. P. Leicester een navolgingswaardig voorbeeld." Bedenken we, dat door Ds. P. een getal van 25, waaronder buitenlanders en ongevaccineerden inbegrepen zijn, waar het Duitschland met 300 maal meer inwoners betreft, „een nog al belangrijk getal" genoemd wordt, dan blijkt duidelijk van een meten met twee maten.

Het Bestuur van de Vereeniging van Koepokinrichtingen in Nederland, verzond een circulaire, waarin mededeeling verzocht werd van alle gevallen van mogelijke nadeelige gevolgen door de inenting veroorzaakt om door deskundigen deze gevallen te laten onderzoeken. In Org. XVII heeft Ds. P. het daarover.

„Begrijpen de heeren niet, dat zij een heel mal figuur slaan met de circulaire," en dat omdat zij dat vroeger niet gedaan hadden!

en dan over de „deskundigen":

„Maar, zoo vragen wij, wie zijn dat? Gij weet evengoed als wij, hoe in ziekte- of andere gevallen de deskundigen, zelfs met het woord hooggeleerde voor hun naam, zich hebben vergist"

Een gemakkelijke wijze, zoo'n tirade om zich van de zaak af te maken! en een vrij treurige. Let echter nu op de reden waarom Ds. P. daartegen is:

„Gij zult dan de u opgegeven gevallen door deskundigen laten onderzoeken. Bij ons kwam de gedachte op: wel wat vreemd, dat gij daarvoor zorgt. Stel eens, dat een dief zei: Mijnheer de Rechter, laat u nu maar gerust aan mij over voor een onpartijdig onderzoek naar mijn zaak te zorgen. Ik geloof, dat die rechter vreemd zou opkijken. Maar geldt dat ook niet in dat ons geval? Een vereeniging van koepokinrichtingen zal de deskundigen tot onderzoek aanwijzen! Begrijpt ge niet heeren, dat ieder verstandig mensch zal zeggen: „dat doet men niet." Indien de Regeering dit nog deed, dan zou er nog iets voor te zeggen zijn; maar nu? Men ziet, dat het zaak is ook hier in toepassing te brengen het spreekwoord: „bezint, eer gij begint." Hadt ge even nagedacht, ge zoudt begrepen hebben, dat gij wel in de allerlaatste plaats zoudt geroepen worden om de deskundigen aan te wijzen."

De zedelijke minderwaardigheid der deskundigen staat a priori zoo vast bij Ds. P. dat zelfs een proef met hen van de hand wordt gewezen en de circulaire komt terecht „in het Museum van medische rariteiten, waarvan het weldra aan plaats zal gaan ontbreken.”

In Org. XXXI heeft Ds. P. het over het ontwerp van wetswijziging inzake de vaccinatie. Een staaltje van betoogtrant:

„Bij de verdedigers der inenting ligt „hun onkunde er dik op”; want wie slechts een weinig op de hoogte is, weet dat dit standpunt wel wat heel oud is. De Liberale partij dagteekent van het jaar 1848. We kunnen dus begrijpen, dat ze een weinig gaat lijden aan, zooals 't volk zegt, slijtage van benul, gesteld dat ze die inzake onze kwestie ooit gehad heeft.” Met zulke menschen valt niet te redeneeren”!!

Commentaar overbodig.

Aldus schrijft Ds. P.: „Van weinig inzicht en kennis van zaken getuigt wel de opmerking, dat niet-ingeënte kinderen gevaar opleveren in den omgang met ingeënte. Deze leden — we willen hun dit gaarne vergeven — schijnen nog niet gehoord te hebben, hoe men veel meer de ingeënten als gevaarlijk gaat beschouwen, zooals Dr. MILLARD te Leicester aantoonde (en nu weer in Londen bleek), n.l. dat men de ziekte juist bij dezen te laat bemerkt. Had men hieraan gedacht en zich herinnerd, hoe volgens de in 1892 verschenen nota van den heer LOHMAN de ziekte doorgaans bij gevaccineerden begint, deze opmerking had gerust uit het verslag kunnen geschrapt worden,” en verder: „Zijt gij ongerust voor uwe kinderen, dan pleit het niet voor uwe inenting, en komt ge in lijnrechte tegenspraak met hetgeen ge pas hebt verklaard: het heilzame van het inentingsinstituut.”

Zoo is bekend, dat massaal genomen ingeënten wel beschut worden door de inenting evenals de steenen huizen voor brandgevaar. Doch niettegenstaande deze beschutting eenig gevaar optreedt als besmetting aanwezig is; zooals ook een huis van steen meer brandgevaar loopt als het omringd is door houten gebouwen. De epidemie van 's Gravenzande is hierop expres onderzocht, en de polissen der brandassurantie houden daarmee rekening. Zoo is ook bekend, dat lichte gevallen van pokken, zeer wel kenbaar zijn, dat dus het gevaar van niet her-

kennen in een bepaald geval wel mogelijk is, doch men hieruit niet mag generaliseeren tot de gevaarlijkheid voor de gemeenschap, temeer daar dit gevaar wegvalt, vergeleken bij de algemeen minder vatbaarheid door inenten verkregen. Het niet herkennen is dan ook niet alleen voorkomend bij gevaccineerden doch kan ook bij ongevaccineerden plaats vinden. Verder is bekend, dat *in verhouding* veel minder gevaccineerden het eerst de pokken krijgen, zoodat hier weer op een bedriegelijken schijn wordt afgegaan.

De epidemie vangt aan bij volwassenen, die buitenshuis in het gevaar komen. In Duitschland zijn, op 12 jarigen leeftijd $97\frac{1}{2}\%$ gevaccineerd; dus zijn er minstens $40 \times$ meer gevaccineerden dan ongevaccineerden. Hielp de inenting niet, dan zou de epidemie 40 maal bij een gevaccineerde moeten beginnen tegenover 1 maal bij een ongevaccineerde. De feitelijke toestand is ongeveer $4 \times$ tegenover $1 \times$ bij de ongevaccineerden.

Van iemand, die autoritair spreekt als Ds. P., mag ik veronderstellen dat hij dit weet, maar dan ook is de losse mededeeling dat onder de eerst aangetasten de gevaccineerden het meest voorkomen, *een halve waarheid*, welke dienst moet doen een slechten indruk te richten over het beveiligend vermogen der vaccine; evenals de volgende woorden uit Org. VII.

„Van alle zijden stroomden de bewijzen toe, dat het veel geprezen middel niet hielp en gevaccineerden evengoed de pokken kregen of er aan stierven als de ongevaccineerden.”

„De rede van LOHMAN, heeft de geneesheeren geërgerd. 't Was te begrijpen” aldus Ds. P. in Org. XXXII:

„De heeren waren op hun teenen getrapt, en dat is een gevoelige plek, vooral als er zich likdoorns op bevinden. Voornamelijk de beschuldiging van een Duitscher — door den heer LOHMAN aangehaald — over de onverantwoordelijke wijze van 't spelen met kinderlevens, trok de aandacht van Dr. PINKHOFF. Deze heer liet zich daarom verleiden tot deze opmerking: „Als het nu eens waar was, dat op de tienduizenden kinderen, die worden *gered* door de inenting, eenige tientallen ten offer vielen aan onvoorziene gevolgen dier bewerking, dan zouden de geneeskundigen dit nog best kunnen verantwoorden.”

„Ouders, hebt ge het gehoord? Zoo oordeelen de heeren, die over het lichaam van uw kind gaan, gelukkig, zou men kunnen

zeggen, dat we dan geen medicus geweten hebben. Een Herodes, de uitmoorder van Bethlehem, is er nog maar niets bij."

Ook hier weer een aantijging aan het adres der doctoren waarvan aangenomen kan worden, dat het tegen beter weten in geschiedt.

Bij hun poging tot redden van tienduizenden, verliezen zij tientallen. Onvoorziene omstandigheden zijn echter oorzaak dat zij dus niet die tienduizenden, maar dat toch zooveel malen 990 kinderlevens *redden*, en toch „Herodes, de uitmoorder van Bethlehem is er nog maar niets bij”!!

Verder wordt dan het werk van Prof. BLOCHMAN aan Dr. PINKHOFF ter lezing aanbevolen, alsof deze dat niet zou kennen, en dan gaat Ds. PIERSON voort:

„of zijn geweten zal wakker worden? We vreezen, want een indirect gevolg van het inenten (niet laten inenten, maar 't zelf doen) schijnt te wezen een inwerking op 't geweten. Nu de geschiedenis (we noemen maar de inquisitie) levert meer bewijzen van de inwerking van dogma's op 's menschen geweten. Dit tot zijn geruststelling. Hij heeft goed gezelschap; evenwel niet te benijden."

Spreekt hieruit geen opzettelijke *kwaadwilligheid*?

Orgaan XXXIII is weer grootendeels gevuld met: „over Leicester” en „Het Engelsche Minderheidsrapport."

In Org. XXXIV wordt weer teruggekomen op de stelling van Dr. MILLARD, en steekt Ds. P. de loftrumpet uit over Dr. JULES VINDEVOGEL en „betreurt het verlies van zulk een man."

Niet een JENNER, die 20 jaren lang onderzocht en experimenteert op een wijze, die bewondering afdwingt is PIERSON's gunsteling, maar een VINDEVOGEL, iemand die volgende bewering neerschrijft:

„Maar de inenting is niet te verdedigen, wanneer de vaccinestof, bij afwezigheid van pokken, in het zuivere bloed van zuigelingen of kinderen wordt gebracht — een hevig, ziekte-verwekkend vergif, dat het bloed besmet en nu en dan een gezond kind doodt, het gruwelijk martelt, met verschillende ziekten bezoekt, zonder uitzondering zijn lichaamskrachten verzwakt en het voorbeschikt maakt tot sleepende ziekten, waarvan de tuberculose wel het moorddadigste is. Een feit reeds maakt dit duidelijk, n.l. dat tuberculeuse patienten, die onge-

neesslijk waren, genezen zijn geworden door het inoculeeren met pokstof. Daaruit volgt dus, dat als de variola (de pokken) de vijand der tuberculose (zoo gewoon onder de koeien) is, het ziekteverwekkende virus van koeien (de vaccine) zeer vaak in het lichaam de kiem van tuberculose plant, of wel die bestanddeelen, die den mensch tot die ziekte voorbeschikt maakt. Dit is reeds voldoende de inenting in de oogen van de volgelingen der natuur, van physiologen en personen met gezond verstand, te veroordeelen." (overgenomen uit Orgaan XXXIV).

Kostelijk, die quasi wetenschappelijke redeneering uit de praemisse, dat variola de vijand is van de tuberculose! en het niet toepassen der variola, die zelfs ongeneeslijke tuberculose geneest! Wat weinig humbug is toch noodig om bij Ds. P. hoog aangeschreven te staan.

En nu de moraal:

„Ook hier gevoelen wij de ontzettende nadeelen voor de medische wetenschap, die voortgaat haar fort steeds meer te omringen door het vervolgen of vervolgbaar stellen van hen, die de medische wetenschap onbevoegd uitoefenen. Een wetenschap, die zich zoo opsluit, zal nooit vooruitkomen, maar al meer en meer afdalen tot een lager peil. Deed ze nog maar haar oogen open; maar ook dat weigert ze te doen. Ze staart zich blind op dit eene: „extra ecclesiam nulla salus, d. w. z. buiten mijn meening is geen andere; ik weet het.”

Een contradictio in terminis het „weigeren zijn oogen open te doen” en .... „zich blind staren”; maar laat dit dan een bloemstijltje zijn van Ds. PIERSON te Ressen, zoo blijft dan de beschuldiging van het een, of het ander. Doch hoe ook opgevat, van de wetenschap of hare beoefenaars, een dergelijk verwijt is ongegrond, en bestrijding derhalve overbodig. Slechts één advies aan Ds. P.

Ook Zijn Eerwaarde sluite zich niet op, maar moge gaan naar de oefenaars op zijn terrein — en worde wijs!

„Het gezond verstand zal ook in onze zaak triomfeeren, al roept ook de heele wetenschap: gij raast.”

Een ander staaltje, hoe Ds. PIERSON tegen beter weten in, de dingen kan voorstellen, levert ook Org. XXXV.

Ds. PIERSON weet het onderscheid tusschen de vaccinatie als ervaringsfeit en de theoretische bespiegelingen daarover. Zoo

schrijft Ds. PIERSON in Org. VIII: „Weet men toch, dat de heele vaccinekwestie een zuivere kwestie van ondervinding (empirie) is en met de medische wetenschap als zoodanig feitelijk niets te maken heeft.” Welnu in zijn proefschrift „Het bedrijf der Koepokinenting” schrijft Dr. MERENS in de inleiding „geheel en al overtuigd te zijn van het onberekenbaar groote nut der koepokinenting” en deelt hij de bestrijders in twee partijen: 1e de tot oordeelen volstrekt onbevoegden, 2e de ziende blinden, die tegen beter weten in, niet willen medegaan. In zijn proefschrift zelf zegt Dr. M.: „zich te beperken tot het wijzen op het bestaan der verschillende vraagstukken” en „tot het aantoonen van hun belang voor theorie en praktijk, daarbij tevens, zoo mogelijk, den weg aanwijzend, waarlangs misschien hun juiste beantwoording zou zijn te bereiken.”

Wel zegt Ds. P.: „Maar hoe is 't nu mogelijk, dat iemand, die „*zoo mogelijk*” den weg wil aanwijzen, waarlangs *misschien* de juiste beantwoording van vraagstukken te bereiken *zou zijn*, kort daarop uitroept: ik ben geheel en al overtuigd van het onberekenbaar groote nut der koepokinenting? Vooraf wordt al iets vastgesteld waaromtrent men in vele opzichten in het duister verkeert. Zoo iemand noemt zich: de tot-oordeelen-volstrekt-bevoegde; hij is niet ziende-blind, noch hoo-rende doof. We vermoeden, dat de heer MERENS wellicht tot dit epitheton ornans voor zijn tegenstanders is gekomen omdat hij op dit oogenblik zelf gevoelde, dat het op hem zelf van toepassing was.”

Van Ds. P. mag ik aannemen dat hij weet, dat *het nut* van een zaak vast kan staan, maar dat over de *theoretische* en *technische* zijde daarvan nog verschillen mogelijk zijn, vooral waar dit door Dr. MERENS zelf zoo scherp wordt onderscheiden, dus dat Ds. P. tegen beter weten in Dr. MERENS met zich zelf in tegenspraak brengt.

Erkent Ds. P. dit onderscheid niet te kennen, dan is duidelijk dat Ds. P. een eereplaats toekomt onder „de volstrekt tot oordeelen onbevoegden.”

In Org. XXXVI, wordt hier en daar zooals Dr. MERENS reeds verwachtte uit zijn proefschrift gehaald, wat Ds. P. van zijn gading vindt. Natuurlijk wordt de rest van het Org. weer gevuld met: „Het Engelsche Minderheidsrapport” en komt Leicester weer ter

sprake, en de daar gevolgde methode, een vrij eentonig menu voor iemand, die als Ds. P. schrijft:

„Wij voor ons zijn zoo bang niet; onze horizon is gelukkig niet zoo beperkt, omdat we ons niet eenzijdig laten inlichten"! Welnu: in Leicester kwam gedurende de vijf jaren van 1896—1900 geen enkel geval van pokken voor. Toen kwamen er in 1901 vier gevallen voor; in 1902 achttien en in de beide jaren 1903 en 1904 niet minder dan 727," als staaltje wat de hoogge-roemde Leicestersche methode vermag.

Ds. P. noemt het: een „uitstekende proef."

Geldt 't Duitschland (Org. XVI) waar in 1904 in het geheel 189 pokkegevallen gerapporteerd werden dan schrijft Ds. P.: „Nu is dit nog al een belangrijk getal voor een land, dat immuun heet te zijn, dat de pokken door de inenting en her-inenting heeft uitgeroeid te hebben."

Is dit niet meten met dubbele maat? temeer daar tevens in het officieele verslag vermeld werd dat van de 189 personen nog 54 buitenlanders waren en velen ongevaccineerd!

Bij de oprichting van de Chr. sociale partij had Dr. WICHERINK blijkens een verslag in „de Telegraaf," op grond van zijn ervaring bezwaar tegen het Art. dat afschaffing van den vaccine-dwang voorstelde omdat dit een hygiënisch belang is, waaraan men zich als aan zoovele hygiënische bepalingen, moet onderwerpen. „De bezwaren berusten hoofdzakelijk op niet goede toepassing" zegt hij, en dat volkomen terecht.

Op volgende wijze gaat Ds. P. daarover te keer:

„En dan dat: „dit is een hygiënisch belang." 't Was, alsof we professor OVERBEEK DE MEIJER hoorden, toen hij destijds een reglementeering der prostitutie voorstond. 't Verwondert ons alleen, dat genoemde dokter niet voorgesteld heeft alle poklijders terstond te laten doodschieten. Dat is eveneens als een hygiënisch belang te verdedigen. Het toppunt van zotternij bereikt wel zijn argumenteeren, als hij er op wijst, dat de bezwaren hoofdzakelijk berusten op niet goede toepassing. Iemand, die zoo spreekt, is feitelijk niet waard gehoord te worden. 't Geeft ons een staaltje van zijn „ervaring". 't Is alsof hij nooit gehoord heeft van hetgeen overal onder het volk leeft. Een eenvoudig man heeft op dit punt meer ervaring."

Zou Ds. P. niet weten, dat 't dooden, ook van een zieke, die besmettelijk is, in strijd is met de zedewet, maar dat het aanwenden van een middel om ziekte te voorkomen, met geen enkele zedewet in strijd is, veeleer zelfs door haar geboden!

In het Ned. Tijdschr. v. Geneeskunde komt een berekening voor, waaruit blijkt, dat in de laatste 8 jaren de verpleging van ruim 80 poklijders aan Londen 22 ton gouds gekost heeft.

Daartegenover stelt ook Ds. P. zijn berekeningen:

„In Leicester waren ongeveer 3000 vrijstellingen verleend over 1911. Vermenigvuldigt men dit getal met hetgeen voor de inenting per kind moet uitgegeven worden, dan vertegenwoordigt dit een aardig bedrag, dat helaas de doktoren moeten missen, maar den burgers ten goede kwam, en hun draagkracht voor lasten in andere opzichten vermeerderde. Zoo zien we dus, dat al moge het duur zijn zulke hospitalen op te richten, het geld er voor gemakkelijk is te vinden. 't Valt alleen te betreuren, dat de doktoren feitelijk de kosten er van dragen, nog wel zij die zoo fel voor de inenting ijveren.”

Ds. P. weet dat de tegenstanders der vaccinatie, ook wegens de kosten, tegen de wetgeving protesteeren. Dit wordt door Ds. P. in Org. XII aldus overgenomen in het Artikel „uit het Engelsche Parlement”:

„Er was nog een andere reden, waarom verandering in de bestaande wetgeving moest gebracht worden. Zoo langzamerhand gaan de belastingbetalers ook in hun beurs de zegeningen! van de inenting voelen. In den tijd toch van zeven jaar zijn de kosten verviervoudigd en wel van acht en een halve ton op ruim drie millioen gulden gekomen.”

Alleszins duidelijk dat de voorstanders der vaccinatie dus wijzen op de kosten aan het Leicester'sche systeem verbonden.

In plaats van de finantiële quaestie van beide methoden te vergelijken, geeft Ds. P. er de voorkeur aan in Org. XXXVII, te zinspelen op onzedelijke motieven, niet te verwonderen van iemand, die het voorstel, deskundigen de beweerde nadeelen te laten onderzoeken, gelijkwaardig acht met het voorstel van een dief — een zedelijk veroordeelde, — in eigen zaak rechter te zijn.

In Orgaan XLIII, deelt Ds. P. eenige citaten mede uit een werkje van een aanhanger der natuurgeneeswijze:

De theorie der immuniteit (onvatbaarheid), die aan de inenting

ten grondslag ligt, tracht het lichaam op onnatuurlijke wijze bestand te maken tegen het pokkengift, zoodat deze ziekte afgeweerd wordt. Deze theorie zou aan te nemen zijn, want de slangenbezweerders bewijzen, dat men een lichaam tot op zekere hoogte immuun (onvatbaar) voor een vergift kan maken en ook de syphilis bevestigt zulks, daar iemand, die het vergift nog verborgen bij zich heeft, niet opnieuw wordt besmet. Maar van de scherpzinnige praktijken van de slangenbezweerders begrijpen de Kamergeleerden (de artsen worden bedoeld) niets, en daar zij bovendien het menschelijk lichaam als een mengsel chemicaliën beschouwen, gaan zij bij de inenting dikwijls zoo ruw en zorgeloos te werk, dat vergiftigingen niet kunnen uitblijven. De geleerden hebben slechts vage voorstellingen, hoe de immuniteit door de inenting tot stand komt, tenminste wanneer zij er zich nog eene voorstelling van gemaakt hebben." Na gewezen te hebben op JENNER, vervolgt hij: „Wat echter de bewering betreft, dat de inenting de pokken heeft verjaagd, welke bewering steeds op den voorgrond wordt gebracht, zouden wij willen wijzen op de pest, die ons niet meer bezoekt, hoewel daartegen geen serum werd uitgevonden, doch de oorzaken, die hier medewerkten, zindelijkheid en betere voeding, zouden ook de pokken hebben doen verdwijnen. De pokken zijn een gevolg van inwendig en uitwendig vuil. Buitendien is het niet waar, dat de pokken bij ons verdwenen zijn; zij treden dan hier, dan daar nog weer op 'en tasten zonder aanzien menschen aan, of zij ingeënt zijn of niet, en slechts aan de strenge voorzorgsmaatregelen hebben wij te danken, dat zij gewoonlijk tot enkele gevallen beperkt blijven. Nog meer: het inenten beveiligt ons niet voor de pokken, doch het verhindert juist hun verdwijnen; had er geen wet bestaan, die ons noodzaakte onze kinderen te doen inenten, dan waren de pokken reeds lang uit Duitschland verdwenen. Inderdaad is hier het geneesmiddel, evenals het kwiksilver bij de syphilis, erger dan de kwaal." Ziedaar iets van de literatuur die Ds. P. „van harte aanbeveelt” en waarvan zeer tot haar schade de officiële wetenschap maar geen nota wil nemen!

Maar: „de wetenschap blijft maar doof, volgt haar eigen weg.”

„We danken voor deze stem uit het koor dergenen, die de wetenschap op andere en betere banen willen leiden.”

Is het geen miskenning van verdiensten dat Ds P. nog niet is honoris causa doctor in de natuurgeneeswijze! tot aanmoediging in zijn strijd tegen „de Kamergeleerden”, die om niet meer tot hun schande te zeggen: scherp onderscheiden tusschen een immuniteit verkregen door langzaam gewinnen met een vergift, en het immuun worden door de werking van een levend agens als de verwekker van de syphilis is, en altijd maar vragen naar goed geconstateerde feiten en deugdelijke argumenten!

Zoo staat dan vast dat Ds. P. in het Orgaan van den Anti-vaccinedwangbond steun zoekt en hulp ontvangt van de aanhangers van de z. g. n. Natuurgeneeswijze.

Minder gelukkig is Ds. P. wanneer hij ook den Bond ter bestrijding (beperking) der Vivisectie mede ten strijde opwekt.

Naar aanleiding van enkele photo's in „Het Leven” van 18 Maart 1913, ter illustratie van de bereiding der vaccine, schrijft Ds. P.:

„Bezieet men de eerste drie photo's, dan vraagt men zich af hoe een mensch, met eenig gevoel, in staat is een dier zoo te martelen. Er bestaat in ons land een bond tot bestrijding der vivisectie, zelfs een tot beperking ervan. Doch we zien nog niet veel verandering in deze dierenkwellerij. Volgens hun principe moesten de leden aan onze zijde strijden, maar we bemerkten er tot nu toe niet veel van.”

De secretaris van den Bond ter bestrijding (beperking) der vivisectie constateert met bijzonder genoegen dat in het Org. v. d. B. tegen V. geprotesteerd wordt tegen dierenmarteling, doch betwijfelt zeer of bestrijding der vaccinatie in de lijn van het Comité als zoodanig ligt.

Klaarblijkelijk waren klachten over deze dierenmarteling nog niet tot het Comité doorgedrongen, of was ze door eigen onderzoek beter op de hoogte; in elk geval uit *het zien* van 3 photo's, trekt ze dat besluit niet. Dat laat ze aan „de Kamergeleerden” over.

Verrassingen komen in schier alle organen voor; slechts een enkele die mij bijzonder trof, wil ik vermelden, want het is Ds. P. gelukt niet meer of minder dan de geheele officiële wetenschap in haar leer der besmetting ten val te brengen.

In 1913 komen eenige gevallen van pokken in ons land voor. Naar aanleiding daarvan schrijft Ds. P. in Org. XXXVIII.

„Vooreerst treft het ons, dat zich gevallen voordeden niet

alleen in Losser, Lonneker en Enschedé (dicht bij elkander gelegen), maar ook in Alkmaar en Tilburg, die geenszins met elkaar in verband zijn te brengen. Reeds terstond komt de belangrijke vraag op: Wat blijft er over van de besmetting? Hieruit ziet men toch, dat deze ziekte spontaan kan optreden."

De officiële wetenschap zal wel weer doof blijven, maar zou 't niet verstandiger zijn, dat zij zich gewonnen gaf voor deze sluitrede van Ds. P. en één der factoren bij de bestrijding der infectieziekten, de isoleering, prijs gaf, want waartoe nog pogingen daartoe, nu zoo klaar bewezen is dat de pokken spontaan ontstaan!!

Is in het voorafgaande getracht een algemeenen indruk te geven van het Orgaan van den Bond tegen Vaccinedwang, inzonderheid van de werkzaamheid van den hoofdredacteur Ds. PIERSON, thans rest mij de beschuldiging aan het adres van den hoofdredacteur geuit, nader te motiveeren.

De vaccinatie is een medische kunstbewerking, waarvan het nut moet aangetoond worden op medische gronden. Eerst daar waar de Overheid zich met de quaestie gaat bemoeien, onstaat een staatsrechtelijk probleem, dat opgelost moet worden op gronden aan het Staatsrecht ontleend. In het Orgaan van den Bond tegen den Vaccinatiedwang gekant, mogen we verwachten, dat de staatsrechtelijke zijde van het probleem op den voorgrond wordt gesteld; de medische zijde voor zooverre hare resultaten van invloed zijn voor de toepassing der staatsrechtelijke beginselen.

Bij het doorlezen echter blijkt niets van een uiteenzetting der staatsrechtelijke beginselen, dien naam waard, en van hare toepassing in het onderhavig geval; want niets zeggende uitdrukkingen als „immoreele dwang” „dat is in strijd met de vrijheid”, „een Nederlander onwaardig, kunnen als zoodanig niet gelden.

Zelfs onder den titel „Weg met den Vaccinatiedwang!” Org. IX wordt op afschaffing van den dwang aangedrongen „omdat die dwang is een *nuttelooze plagerij*.” „En niet slechts plagerij is deze dwang, maar zelfs achten wij hem een *gevaar*, omdat hij een valsche gerustheid kweekt” enz., verder omdat de Staat willess en wetens de ontvankelijkheid van pokken overbrengt op den lateren leeftijd” en ten slotte „een gevaccineerd kind een ziek kind is.”

Zoo bepaalt Ds. P. zich bijna uitsluitend tot de medische zijde niet om daarvan zoo objectief mogelijk een juist beeld te verkrijgen, maar alleen om de nadeelen te releveeren. Op zichzelf beschouwd is er niets tegen, de nadeelen aan de inenting verbonden mede te deelen, integendeel, én de Overheid én de geneesheer heeft er belang bij tegenover het credit-, ook de debet-zijde te weten. Wie dan ook, al is het alleen de debet-zijde onderzoekt en dat doet *in juiste verhoudingen*, heeft niet alleen recht op dank, maar kan ook zeker zijn dien dank te ontvangen van de deskundigen, ook al behoort men niet tot hun gilde. De waardeering, die prof. BLOCKMANN, hoogleeraar in de dierkunde, voor zijn studie heeft ondervonden, als bewijs. Doch wat Ds. P. doet is daarmee niet te vergelijken.

Bij Ds. P. geen eigen onderzoek, of systematisch verwerken van zijn stof, maar met weglating van het goede een bijeen brengen van losse mededeelingen van wat ten nadeele der vaccinatie gezegd kan worden, en dat critiekloos uit allerlei landen en allerlei tijden; en dan zoo dat hierbij aan het woord van een aanhanger der natuurgeneeswijze, hooger waarde wordt gehecht, dan aan een vertegenwoordiger van de z.g.n. officiële geneeskunde.

Door dit alles drukt Ds. PIERSON — zooals Prof. LINDEBOOM mij zal moeten toegeven, op het Orgaan het stempel van minderwaardigheid. Wil Ds. P. eens vergelijkende studie maken, accoord, of een historische studie, welke den vooruitgang in het medisch kunnen ook op dit gebied zou moeten toelichten, 't is slechts toe te juichen, maar voor de quaestie van den dwang is dit niet noodig.

De Overheid toch heeft geen verantwoordelijkheid voor wat in andere landen gebeurt, evenmin is zij verantwoordelijk, voor de wetten in vroegere tijden uitgevaardigd.

Zij toch is alleen verantwoordelijk voor het heden, en heeft in zake den dwang, voor zooverre het medisch resultaat daarbij betrokken is, alleen te maken met de uitkomsten van onzen tijd.

Doordat Ds. P. hierop niet gelet heeft, maar het Orgaan, met weglating van het nuttig effect, vult met onheilen uit andere landen en andere tijden, wordt noodzakelijker wijze bij het lezen een indruk gewekt omtrent de beteekenis der vaccinatie, die veel te ongunstig is, en dreigt haar in discrediet te brengen. Doch

zonder meer geeft deze geheel verkeerde opzet nog geen recht te spreken van een lastercampagne.

Daarvoor is noodig het bewijs te leveren dat Ds. P. *opzettelijk* hetzij de vaccinatie, hetzij de medische wetenschap, hetzij hare beoefenaars in een slecht daglicht stelt, dat in het schrijven van Ds. P. op te merken valt, wat de juristen noemen, een animus injuriandi. Dat nu is niet moeilijk aan te toonen, zoowel in de artikelen door Ds. P. zelf onderteevend, als door de wijze van aanbevelen van, en zoo mede verantwoordelijk zijn, voor hetgeen anderen schreven. Dat Ds. P. herhaaldelijk mededeelingen doet uit het verslag van de Engelsche Minderheidscommissie, is zijn goed recht, maar dat hij daarmee voortgaat, nadat door collega v. DIEREN overtuigend aangetoond heeft, dat deze Commissie door weglating van feiten tot verkeerde conclusies is gekomen, wijst reeds in die richting. In die meening, dat er is een animus injuriandi, werd ik reeds versterkt, b.v. door het volgende: In het eene Orgaan, wordt tegenover de voorstanders der vaccinatie, de eischen van een goede statistiek voorgehouden, daartoe behoort o. a. de eisch van *groot*e getallen, doch overal wordt zelf gewerkt zonder of met *kleine*.

Ook het herhaalde bewijzen van Ds. P., dat de vaccinatie niet wetenschappelijk vaststaat, wijst op een opzettelijke miskenning van hetgeen met zekerheid is vastgesteld n.l. dat de inoculatie niet gelukte bij degenen die gevaccineerd waren, in „Neue Untersuchungen zur Pocken-und Impf-frage” 1898, schrijft Dr. Med. H. Böing: „gegen diesen Beweis giebt es keine stichhaltige Einrede, denn er ist begründet auf den nach allen Regeln der induktiven Methode angestellten Versuchen zahlloser, sachverständiger, gewissenhafter und hochangeschener Aerzte aller Nationen, die durchaus kein Interesse daran hatten, gegen die Inokulation für die Vaccination entgegenzutreten, deren materielles Interesse im Gegentheil meist auf der entgegengesetzten Seite lag.” (pag. 83). Volgens Böing (door de tegenstanders van den dwang, zoo vaak aangehaald) bedienen zij die toch volhouden dat er geen wetenschappelijk bewijs voor de vaccinatie bestaat zich van een dubbele kunstgreep: of zij ignoreeren het Jennersche experiment, of zij verwisselen het begrip van de realiteit van een feit, met het begrip der wetenschappelijke verklaring. Dr. Böing noemt het eene zoo verwerpelijk als het andere.

Hoe kritisch Dr. Böing ook te werk is gegaan, komt hij toch tot deze conclusie: „dass von allen Beweisen für den Impfschutz nur drei ganz unanfechtbar sind, nämlich das *Jenner'sche* Experiment, die Verschiebung im Erkranken der Altersklassen seit Einführung der Vaccination und die Militairstatistik” (pag. 125). Deze feiten staan dan ook zóó onomstootelijk vast, dat men ieder, die deze bewijzen ontkent, en niet wil hebben dat men hem onbevoegd verklaart, mag beschuldigen van opzettelijk de vaccinatie in discredit te brengen.

In die meening worden we versterkt, wanneer we opmerken dat stelselmatig het pokkengevaar vergroot wordt wanneer het op Duitschland betrekking heeft (b.v. „in de laatste jaren namen de gevallen meer en meer toe”) terwijl deze getallen als zoodanig niet dien indruk verwekken, temeer daar nooit medegedeeld wordt dat deze ook weer gedaald zijn. (in 1907—1910 waren deze getallen 63, 65, 26, 33); daarentegen verkleind als het Engeland betreft.¹⁾

Evenzeer wordt het vermoeden gewekt, dat we met een lastercampagne te doen hebben door het feit, dat zoo spoedig geloof wordt gehecht, als iets vermeld wordt, dat de vaccinatie in een kwaden reuk zou kunnen brengen, b.v. hare verwantschap met syphilis.

Nu zou in aanmerking genomen kunnen worden, dat Ds. P. een leek is en dus geheel te goeder trouw handelt bij het in discredit brengen van de zegeningen der vaccinatie. Ter verontschuldiging heeft o.a. v. DIEREN het leek zijn aangevoerd. Eens schreef hij tegen LOHMAN „Gij, als leek”, en stelde daartegen over, „ik, als deskundige”, maar daarover heeft hij zooveel moeten hooren van Ds. P., dat ik mij wel wachten zal, de beteekenis van het schrijven van Ds. P. op deze wijze te verkleinen. Bovendien, wie als Ds. P. jarenlang de woordvoerder van den Bond tegen Vaccinedwang is, en zich zelf toeschrijft „een ruime blik te hebben”, „onbevooroordeeld te zijn”, „op de hoogte te zijn” enz. enz., kan en moet men beoordeelen naar zijn eigen woorden en zijn autoritair optreden, en dus beschouwen, zoolang Ds. P. dit zelf niet ontkent, als iemand, die op de hoogte is.

¹⁾ Wordt Duitschland voorgesteld als een land met een dubbel of driedubbel pantser, dat *geheel* immuun zou zijn, een stad als Leicester „als bijna geheel ongevaccineerd,” al is toch nog zeker 2/3 gedeelte der bevolking gevaccineerd.

Schrijft Ds. P. dan meer dan eens. dat de pokken de gevaccineerden evengoed troffen als de ongevaccineerden, dan mag men, ja moet men dit weer aannemen als een opzettelijke poging om de vaccinatie in discrediet te brengen.

Van iedereen, dus ook van Ds. P. mag verondersteld worden te weten, dat de *koepokken* niet besmettelijk zijn dan door direct contact; dat dus de bewering, dat de geneesheeren door het vaccineeren oorzaak zijn, dat de pokken nog niet uitgeroeid zijn, een leugen is. Wanneer nu Ds. P. en deze bewering citeert en zonder eenige critiek zijnerzijds, ter lezing aanbeveelt, maakt hij zich mede verantwoordelijk aan de verbreiding van een leugen, tegen beter weten in. (Org. XLIII.)

Alle geneesheeren, zonder één uitzondering, althans mij is het tegendeel niet bekend, hechten ter bestrijding van de pokken, ook waarde aan het isoleeren der zieken, en aan bepaalde hygiënische handelingen; dit moet ook Ds. P. weten. Schrijft hij toch in Org. XLII: „Immers inenten is het een en al; andere factoren worden eenvoudig genegeerd”, dan is dit ook weer een verwijt aan het adres der geneesheeren, tegen beter weten in.

Ook de voorstelling die Ds. P. van de geneeskundige wetenschap geeft, dat ze op lager peil dreigt te komen, en zich op één punt blindstaart enz. enz. kan niet verklaard worden zonder het aannemen van animus injuriandi.

De animus injuriandi spreekt bijna uit elk artikel en dat veeleer in toenemende mate.

In het eerste artikel, heet het vaccineeren nog „een ritus” later „een cultus” eindelijk zelfs „een fetischisme” dan weer schrijft Ds. P. van een „bevangen zijn in het dogma der alleen-zaligmakende vaccine” Org. XLV of ook: „welk een invloed afgoden hebben, leert dan ook de geheele 19e eeuw inzake vaccine.” (Org. XIII).

Toegegeven voor een oogenblik, dat de beteekenis der vaccinatie overschat is, of zelfs dat Ds. PIERSON inzake de vaccinatie gelijk heeft, ook dan nog zou Ds. P. het recht missen, den voorstanders van afgoderij te betichten of andere heidensche verrichtingen.

Waarom heeft Prof. LINDEBOOM, als voorzitter, niet daartegen doen hooren: „dat gaat te ver, dat wordt een lastercampagne!”?

De vaccinatie moet het ontgelden, de medische wetenschap, maar evenzoo hare beoefenaars:

„het zijn de dokters geweest die dit alles gedaan hebben”, die hier „nog achterlijk en geboorneerd” zijn, die „van immuniteit niets af weten,” „het lichaam beschouwen als een mengsel chemicalien” enz. In het oog van Ds. P. zijn zij reeds zoo vervallen, dat gezinspeeld wordt op het eigen belang als drijfveer voor het instand houden der vaccinatie, en zoo onbetrouwbaar, dat een voorstel van een bepaalde groep — die het meest daartoe aangewezen is — om de beweerde nadeelen nader te onderzoeken, afgewezen wordt, gelijk een voorstel van een dief om in eigen zaak rechter te zijn.

Wat Dr. WICHERINK zegt, is „het toppunt van zotternij.” Dr. MERENS is een vaccine-aanbidder: „waarom anderen verweten krampachtig vast te houden aan eene theorie, wanneer men zelf nog een aanbidder is der vaccine.” Org. XXXVI.

Dr. PINKHOF heeft door het inenten „een slapend geweten” en als hij als *ieder* geneesheer, ook die Christelijk daarvoor wil zetten, zich verantwoord acht als bij ’t *redden* der tienduizenden, toch eenige tientallen door onvoorziene omstandigheden ten offer vallen, dan culmineert zich de lastertaal van Ds. P. zie Org. XXXII in dit woord: „Een Herodes, de uitmoorder van Bethlehem is er nog maar niets bij”!

Is verder bewijs noodig?

Blijkt niet zonneklaar het rechtmatige mijner beschuldiging?

Heb ik iets te veel geschreven, toen ik op de mogelijkheid wees, dat in het „zonder bewijs” neer schrijven van mijn beschuldiging nog een welwillendheid mijnerzijds stak?

„Dat het zóó erg was!” heeft niemand zeker vermoed.

Dat moest bewezen worden!

Het doel, op te komen voor degenen, die gedwongen worden iets tegen hun geweten te doen, indien inderdaad van gewetensbezwaren mag gesproken worden, is alleszins lofwaardig onder één beding, n.l. dat tegelijk getracht wordt, door betere voorlichting de gewetensbezwaren die men zelf niet heeft, te overwinnen; zonder dat beding toch zouden de menschen in hun dwaling worden gestijfd. Het doel te bereiken, op de wijze van Ds. PIERSON, die tegen de zaak zelf — in casu de vaccinatie — strijdt, en dat niet alleen, maar tevens de geheele medische faculteit en hare beoefenaars in discrediet tracht te brengen, is absoluut te veroordeelen. Gevolg van deze verkeerde wijze is thans reeds het ver-

wekken van een te groote angst, voor een kunstbewerking, waarvan ook de arts SCHOUTEN, mede-redacteur van het Org. v. d. B. t. V., in het vaccine-debat erkende, dat ook hij „die gevaren niet zóó groot acht,” en verder het verstoken blijven van schoolonderwijs van tal van kinderen, wier ouders in hun dwaling gestijfd worden. Bij grootere afmetingen der actie zou zelfs een gevaar dreigen voor de volksgezondheid. „De wijze waarop” is te beschouwen als contrabande op Christelijk terrein.

Overeenkomstig die verkeerde wijze, bleef mijn artikelen-reeks onbesproken, en werd ik alleen aangevallen op één enkele zinsnede die het vermoeden bij het Bestuur had opgewekt, dat zij in een onbewaakt oogenblik of uit te grooten ijver voor de vaccinatie uit mijn pen was gevloeid. Nu gebleken is, dit niet het geval te zijn, is de toeleg verijldeld en het effect tegengesteld aan de bedoeling. De mogelijkheid bestond dat de eenvoudige leek na het lezen van de artikelenreeks, in zijn overtuiging weer aan het wankelen gebracht werd door het Orgaan van den Bond tegen Vaccinedwang. Deze bijlage, een critiek op de bestrijding der vaccinatie, vóórkomt naar het mij voorkomt, dat gevaar afdoende. Zoo zij dit antwoord op de sommatie een bijdrage om de oogen van velen te openen voor de groote verdiensten van JENNER, die in den waren zin van het woord was een *beoefenaar der natuur-geneeswijze* en daarbij een *geneesheer bij de gratie Gods*.

BIJLAGE II. De Nota van den Minister De Savornin Lohman.

Deze Nota is: *het klassieke werk*, waarop in Nederland de bestrijders van den inentingsdwang zich telkens beroepen.

„Tot heden heeft echter geen enkel voorstander van den dwang de moeite gedaan, Memorie en Nota in het openbaar te bespreken of te weerleggen,”

was reeds de klacht, die men leest in de inleiding op de Nota, welke door den Bond tegen Vaccinedwang in „Vaccine-Vereering” in 1892 door den druk is verspreid. En in dien zelfden geest luidde een opmerking van Ds. BRUMMELKAMP, toen hij dit jaar in de tweede Kamer den inentingsdwang ter sprake bracht, bij de behandeling van de veeziekte.

Inderdaad moet erkend worden, dat van dat klassieke werk weinig nota is genomen, dat het, om de gebruikelijke terminologie te gebruiken, *doodgezwegen* is behalve door Mr. W. DICKE, den arts E. VAN DIEREN, en door schrijver dezes, zij 't dan ook nog ter loops.

Uit den aard der zaak volgt, dat èn de Memorie èn de Nota, in het laatste artikel weer ter sprake zouden komen. Een opmerking uit de recensie van „de Nederlander” over mijn vorige artikel, dat „hetgeen de heer LOHMAN over dit punt geschreven heeft door mij niet gelezen of althans niet bestudeerd zou zijn,” is oorzaak dat deze Nota, als Bijlage II, afzonderlijk besproken wordt. Het feitenmateriaal, waarop de schrijver van de Nota zijn conclusie bouwt, is genomen uit tal van landen (Zweden, Engeland, Duitschland, Frankrijk, Beieren, Oostenrijk België, Nederland en Britsch-Indië). Ter toelichting „van de wijze waarop” wordt alleen besproken § 9, welke op Nederland betrekking heeft. Deze is het meest uitvoerig beschreven, en

daarvoor stonden den ambtenaar de beste gegevens ten dienste; daarom is deze bekorting alleszins billijk te noemen. Om elke partijdige voorstelling te ondervangen, wordt de geheele paragraaf hier opgenomen met toevoeging van een 15 tal noten mijnerzijds.

NOTA BETREFFENDE DE VACCINE,
(als bijlage gevoegd in: *Vaccine-vereeering.*)

§ 9.

NEDERLAND.

Van den historischen loop der pokziekte in Nederland ⁽¹⁾ is tot op het jaar 1866 niets bekend. ¹⁾

¹⁾ Wat de geneesheeren over dien tijd hebben medegedeeld in hunne geschriften heeft voor dezen ambtenaar geen waarde; alles tezamen is dat *niets*.

Eerst met het inwerking treden der geneeskundige wetten van Juni 1865 toch is eene eerste schrede gedaan op den weg tot het verkrijgen van eene goede *sterfte* statistiek naar de doods-oorzaken. Daarbij werd namelijk aan de geneesheeren opgedragen om zoo nauwkeurig mogelijk opgave te doen van de ziekten, waaraan de in hunne praktijk overledenen gestorven waren. Doch voor het opmaken eener betrouwbare statistiek van besmettelijke ziekten waren die wetten onvoldoende, het heeft tot 1 Mei 1873 geduurd, alvorens de aangifte van gevallen van bepaalde besmettelijke ziekten aan den burgemeester der gemeente verplichtend werd gesteld.

Het eerste jaar waarin de sterfte aan pokken in Nederland met juistheid bekend is, is 1866. Toen stierven in Nederland 1413 menschen aan pokken en heerschte die ziekte in enkele gemeenten des lands epidemisch. Doch het volgend jaar was de sterfte reeds aanzienlijk gedaald en bedroeg in 1869 slechts 50. Met het uitbreken van den Fransch-Duitschen oorlog begint de sterfte echter weer te stijgen.

In 1870	bedraagt zij	706
„ 1871	„ „	15787
„ 1782	„ „	3731
„ 1873	„ „	351

⁽¹⁾ De cijfers van Nederland zijn ontleend aan de geneeskundige Regeeringsverslagen.

Hoe stond het destijds met de vaccinatie.²⁾

²⁾ Opgaven van het aantal vaccinaties en revaccinaties, die per jaar verricht werden zijn bekend:

in 1866	48.009	1872	59.234	1878	97.328
1867	51.831	1873	133.931	1879	97.702
1868	48.527	1874	88.207	1880	164.987
1869	63.416	1875	91.737	1881	87.697
1870	64.501	1876	100.836		
1871	452.469	1877	100.525		

Deze opgave bewijst zonder meer, dat de vaccinatie-toestand niet schitterend mag genoemd worden. In plaats van deze weer te geven verkiest de schrijver der Nota de wettelijke bepalingen mede te deelen, zich niet bekommerend over het feit, dat ze slecht ten uitvoer werden gebracht; en daarom niets bewijzen.

Het Koninklijk besluit van 18 April 1818 (Staatsblad N°. 20) bevatte talrijke bepalingen, zoowel ter bevordering der koe-kopinenting als omtrent de kennisgeving van ziektegevallen aan de provinciale of plaatselijke geneeskundige commissie of waar deze niet bestaan aan het plaatselijk bestuur, omtrent de ontsmetting en de afzondering der lijders, alles nader uitgewerkt bij provinciaal reglement. De vaccinatie was bij verordening evenals thans bij de wet verplichtend gesteld voor schoolgaande kinderen, terwijl het toekennen van onderstand alsmede de opname in gestichten afhankelijk was gesteld van het overleggen van een vaccinatiebewijs. Sommige dier verordeningen, o.a. die voor Groningen, bevatten strenge bepalingen omtrent de afzondering van poklijders en de ontsmetting en vernietiging van voorwerpen, die met de besmetting in aanraking waren geweest. Ter beoordeeling van de vraag, in welke mate destijds de inenting werd aangewend, kan dienen het feit, dat in het jaar 1871 van de 39090 poklijders 17443 gevaccineerd, 472 gerevaccineerd waren, terwijl van 5956 onzeker was en van 1569, duidelijk geconstateerd kon worden, dat zij nimmer ingeënt waren.³⁾

³⁾ Absoluut onmogelijk is het uit deze gegevens eenig besluit te trekken omtrent de aanwending der vaccinatie of het b.v. 1/8 of 7/8 van de bevolking is. Alleen wanneer we het *aantal inenting* kennen en het *jaarlijksche geboorte* cijfer, is bij benadering deze vraag te beantwoorden. Beide gegevens

zijn gemakkelijk te verkrijgen, vooral voor een ambtenaar aan een ministerie. Waarom zou dit niet zijn geschied!? omdat Nederland dan niet voorgesteld zou kunnen worden als een land, dat vrij goed gevaccineerd was?

Bij de beoordeeling van de Statistiek dient het volgende in aanmerking te worden genomen.

Met het oog op de wet van 4 Dec. 1872 maakt men vaak vergelijkingen tusschen wat vóór en wat ná dat tijdstip voorviel en brengt dan de uitkomsten met die wet in verband. Daarbij wordt geheel uit het oog verloren, dat onder de opgaven vóór 1873 medegedeeld worden de cijfers ontleend aan de algemeene pokkenepidemie van 1870—73, welke ook in goed gevaccineerde landen, zooals Beieren, Duitschland, Zweden en Engeland, geheerscht heeft, terwijl, gelijk uit het bovenstaande (N. B!) blijkt, Nederland vóór 1873 geenszins onder de slecht gevaccineerde landen gerangschikt kan worden.⁴⁾

⁴⁾ Beieren, Zweden en Engeland behoorden tot de landen waar vrij goed ingeënt werd, *niet* Duitschland, (Pruisen), evenmin als Nederland.

Zelfs in Berlijn bedroeg het aantal inentingën op 100 geboorten sedert 1840—71 slechts:

1840	83.5	1849	63.1	1863	67.5
1841	77.8	1850	77.2	1864	102.1
1842	74.5	1851	71.2	1865	36.1
1843	89.5	1852	72.5	1866	37.9
1844	76.5	1853	71.6	1867	52.6
1845	69.4	1854	66.4	1868	56.9
1846	66.9	1860	58.9	1869	57.6
1847	72.9	1861	50.9	1870	29.3
1848	56.6	1862	53.5		

Bovendien zouden we van een ambtenaar verwachten statische gegevens zowel vóór als ná de pandemie in de verschillende landen, deze ontbreken echter geheel en wordt volstaan met deze zinsnede:

Na 1873 kwam een zoo algemeene epidemie nergens voor. Wil men de beide tijdperken vergelijken, dan dienen de sterftcijfers van de algemeene pokkenepidemie buiten beschouwing te blijven.

Dan gaat de ambtenaar juist voort met de bespreking van die pokkenepidemie:

Uit de graphische voorstelling gevoegd bij het adres aan de Tweede Kamer, ingediend door Dr. d'AILLIJ, c.s. blijkt dan ook geenszins datgene wat de adressanten daaruit afleiden. Eer het tegendeel, wanneer men alleen Nederland en Pruisen, die in ongeveer gelijke hygiënische toestanden verkeerden, onderling vergelijkt. Hoewel beide landen vrijwel (!) gevaccineerd waren, en gelijk aangetoond is de invoering der vaccinewet in Duitschland van zeer weinig invloed kan geweest zijn, woedde de algemeene epidemie in beide landen in erge mate. ⁵⁾

⁵⁾ Niet slechts is onjuist de voorstelling van „vrijwel gevaccineerd” zooals we boven reeds bewezen; maar ook dat de vaccinatie wet van 1874 geen verbetering heeft gebracht. In het eerste levensjaar werden tengevolge van die wet plm. 87.5 % gevaccineerd en op 13 jarigen leeftijd 97.5 % wat een *zeer belangrijk* verschil geeft.

In beide landen neemt na de uitwerking dier epidemie de ziekte zeer snel af, en wel in beide landen gelijkelijk, niet-tegenstaande in Duitschland de vaccine maatregelen veel scherper zijn dan in Nederland, en daar bij het leger en voor de school de revaccinatie is ingevoerd, waaraan tegenwoordig, nu het geloof in de volkomen beveiliging door inenting verdwenen is, zoo groote waarde wordt toegekend. In sommige jaren blijkt de toestand in Nederland zelfs gunstiger te zijn dan in Duitschland. ⁶⁾

⁶⁾ Per 100.000 inwoners gerekend, steekt Duitschland als regel gunstig af bij Nederland en dat niettegenstaande Duitschland grenst aan landen waar de pokken nog sterk heerschen, terwijl Nederland, door de gunstige toestanden in Duitschland, *indirect* daarvan de voordeelen geniet.

Ongetwijfeld blijkt uit die graphische voorstelling, dat in Nederland en Duitschland de pokken veel minder dan in Oostenrijk voorkomen. Men kan onderstellen, dat die gunstige toestand mede te wijten is aan de werking der vaccinatie, welke, zoowel in Duitschland als Nederland, lang voor 1874 en 1873 verplichtend was. ⁷⁾

⁷⁾ Hier gaat onze ambtenaar weer af op de wet, en rekent niet met den feitelijken toestand en de slechte toepassing der wet.

Maar men kan niet loochenen, dat de epidemie van 1870—73, met de maatregelen tegen de pokken gespot heeft, en men zou zichzelve en anderen misleiden, zoo men aan

de hand van bedoelde graphische voorstelling datgene, wat geschied is, in het tijdperk 1870—73 op rekening van de niet-inenting schrijft. ⁸⁾

⁸⁾ Ook hier weer een voorbeeld, dat een *ambtenaar* niet bij voorkeur gekozen moet worden ter beoordeeling van medische quaesties. Luce clarius is bewezen in die epidemie, dat de gevaccineerden minder aangetast werden en aangetast zijnde minder stierven. In plaats van te „spotten”, heeft deze epidemie dus geleerd, de maatregelen zelfs te waardeeren, en het nalaten daarvan te veroordeelen.

De ontzaglijke uitbreiding der epidemie in 1870—73 werd blijkens het verslag des Heeren CARSTEN en van OVERBEEK DE MEIJER „de pokkenepidemie in Nederland in 1870—73”, geenszins uitsluitend toegeschreven aan het verzuim der vaccinatie, maar ook aan de schromelijke nalatigheid der plaatselijke besturen en der particulieren ten opzichte van het nemen van maatregelen voor ontsmetting en het afzonderen van poklijders. Wel spaarde de Regeering geen moeite om door tusschenkomst van de Commissarissen des Konings, bij de gemeentebesturen tot het nemen van dergelijke maatregelen aan te te dringen, doch deze gelegenheid was niet wettelijk geregeld.

De pogingen tot verhoeding van de ontwikkeling der epidemie, hoe ijverig ook aangevangen en volgehouden, werden verlamd door de lauwheid en traagheid van zeer vele gemeentebesturen en door gebrek aan medewerking van zeer vele geneeskundigen, aangetaste gezinnen en van een groot deel van het overige publiek.

De heeren CARSTEN en VAN OVERBEEK DE MEIJER spreken als hunne overtuiging uit, dat ofschoon de vaccinatie schandelijk verwaarloosd was, een groot deel van het verzuim had kunnen worden ingehaald, wanneer reeds dadelijk bij het eerste alarm te Utrecht en later ook in Zeeland en in andere provinciën een krachtig begin ware gemaakt met het vaccineren en dat, indien men daarbij de toen nog talrijke pokzieken behoorlijk afgezonderd gehouden had, het misschien gelukt zou zijn de ontwikkeling der epidemie te verhoeden. ⁹⁾

⁹⁾ Ds. PIERSON kan hieruit leeren dat de geneesheeren ook wel een oog hebben voor fouten in de hygiëne; doch dat is niet het eenige wat hieruit te leeren valt. Dat de gevaccineerden, trots besmetting, zooveel beter beschut bleken te zijn — een feit voor de nota van gewicht —, ontgaat onzen

schrijver. „Dat spoedige inenting nog veel had voorkomen,” daarover magtig zich de schrijver der nota geen oordeel aan, dat „spreken de heeren als hunne overtuiging uit.” De tendens wordt duidelijk: niet de vaccinatie maar de hygiënische maatregelen moeten het een en het al worden. Let maar op!

Den 4den Dec. 1872 komt de ziekte wet tot stand, waarbij de indirecte inentingsdwang wordt ingevoerd door de bepaling van art. 17, waarbij de toegang tot de scholen verboden wordt aan onderwijzers, onderwijzeressen of leerlingen, die niet blijkens verklaring van een geneeskundige met goed gevolg of meer dan eens de inenting der koepokken hebben ondergaan, terwijl een algemeene maatregel van bestuur zou regelen den vorm, de plaats, de wijze van inlevering, bewaring en teruggave der verklaringen; de overige artikelen bevatten talrijke voorschriften betreffende de aangifte van besmettelijke ziekten, de afzondering der lijdens, de ontsmetting en vernietiging van voorwerpen, die met poklijdens in aanraking zijn geweest, enz. enz. Na de aanneming der wet ontstond er eene geleidelijke daling van het sterftcijfer aan pokken.

In 1873 bedroeg de sterfte	351	In 1881 bedroeg de sterfte	76
„ 1874	150	„ 1882	152
„ 1875	195	„ 1883	673
„ 1876	113	„ 1884	62
„ 1877	26	„ 1885	31
„ 1878	11	„ 1886	72
„ 1879	8	„ 1887	18
„ 1880	79	„ 1888	1

Ook bij de beschouwing van deze cijfers behoort men voorzichtig te zijn in het maken van conclusies.

Vooreerst valt op te merken, dat de wet van 4 Dec. 1872 verscheidene bepalingen op ontsmetting en afzondering bevat, waaraan de afneming der ziekte minstens evengoed als aan de inenting kan worden toegeschreven. ¹⁰⁾

¹⁰⁾ In hoofdzaak zijn deze bepalingen al afkomstig uit vroegere wetgevingen.

In 1883 had de bekende epidemie te Oud-Beijerland plaats. Daar ondervond de toepassing der wettelijke voorschriften veel tegenwerking. Van overbrenging der poklijdens naar een ziekenhuis of naar barakken blijkt niets. ¹¹⁾

¹¹⁾ Spreekt reeds in het kiezen van dit voorbeeld met weglating van wat op andere plaatsen valt waar te nemen, een tendens; niet minder sterk komt deze uit in het weglaten van allerlei. (zie o.a. proefschrift van Dr. BROEK-SMIT). Waartoe nog cursief gedrukt een beschrijving waaruit niet eens te besluiten valt, dat in Oud-Beijerland zeer slecht gevaccineerd werd!

In de tweede plaats is het de vraag, of de wettelijke dwang bij art. 17 der wet opgelegd, het aantal vaccinatiën grootelijks heeft doen toenemen. ¹²⁾

¹²⁾ In plaats van het aantal vaccinatiën vóór en ná de invoering der wet mede te deelen bepaalt de schrijver van de nota zich tot het mededeelen van het getal inentingingen in de jaren 1886, 1887, 1888; waaruit dus niets te concluderen valt, dan dat deze niet belangrijk verschillen, maar geen uitsluitel geven of het aantal meer is dan vóór de wetgeving.

In 1886 werden in het Rijk 108459 vaccinatiën en revaccinatiën verricht, waarvan:

beneden het jaar, van 1—3, 3—6, 6—12, boven de 12 jaar:
12428, 38026, 42110, 10115, 4756.

In 1887 was het aantal vaccinatiën en revaccinatiën 110471, die zich naar de genoemde leeftijdsklassen verdeelen als volgt:
12804, 41284, 44623, 9867, 1271.

In 1888 was het totaal aantal 108397, die zich naar de genoemde leeftijdsklassen aldus verdeelen:
11366, 33437, 46381, 9805, 973.

Uit deze cijfers blijkt genoegzaam, dat een zeer groot aantal vaccinatiën vóór den verplichten leeftijd, dus geheel vrijwillig geschiedde.

Het is echter onmogelijk, dat aantal met eenige zekerheid te begrooten, omdat men niet weet, hoevelen hunne kinderen vóór den tijd van hun schoolgaan doen inenten met het oog op de latere verplichting daartoe. ¹³⁾

¹³⁾ Zonder schade had dit gedeelte weggelaten kunnen worden; de vraag toch was of de wettelijke dwang de vaccinaties grootelijks heeft doen toenemen, en dit was voor onderzoek vatbaar, zie noot 2. Het blijkt nagenoeg *het dubbele te zijn*.

In de 5 jaren 1866—70 hadden 276,294 vaccinatiën plaats.

In de 5 jaren 1876—80 „ 461,378 „ „

Per jaar dus gemiddeld 37.016 inentingingen meer. Ook al wil men de vermeerdering der bevolking in aanmerking nemen, blijft toch het effect der wetgeving belangrijk genoeg, temeer daar dat aan blijft houden. In 1886, 1887 en 1888 bedroeg dit respectievelijk 108,459, 111,471 en 108,397.

In de derde plaats kan op den gunstigen hygiënischen toestand de belangrijke wet van den 26sten April 1884 (Staatsblad No. 80) gewijzigd bij de wet van 20 Juli 1884 (Staatsblad No. 164) zeer zeker grooten invloed hebben uitgeoefend. ¹⁴⁾

¹⁴⁾ De tendens is duidelijk. Waar bewezen kan worden dat de wetgeving van 1872 van grooten invloed geweest is op de toepassing der vaccinatie, worden de voor de hand liggende bewijzen niet gezocht, maar door niets ter zake doende opmerkingen getracht haar beteekenis te negeeren; geldt het echter algemeene hygiënische bepalingen, die in hoofdzaak ook vroeger reeds bij de wet gesteld waren, dan wordt *zonder bewijs* aangenomen dat ze van grooten invloed geweest zijn.

Eindelijk behoeft men slechts de geneeskundige verslagen der laatste 20 jaren te raadplegen om zich te overtuigen, dat verre weg de meeste pokkijders tot de gevaccineerden behooren. ¹⁵⁾

¹⁵⁾ Deze halve waarheid is weer bestemd om den argloozen lezer, of die niet voldoende op de hoogte is, op een dwaalspoor te brengen. Volle waarheid is, dat *in verhouding* de gevaccineerden er steeds veel beter aan toe zijn. Vandaar dat dit feit alleen voorkomt in landen waar het aantal gevaccineerden *verreweg* het aantal der ongevaccineerden overtreft.

In 1846 b.v. leden in Goes a/d pokken 118 gevacc. en 323 ongevacc.

In 1882 was het vrijwel gelijk   238   „   „   259   „

In 1893   „   het tegengesteld   579   „   „   242   „

Zijn er in 1893 dus $2 \times$ meer gevaccineerden aangetast, dan nog is, daar het aantal gevaccineerden plm. het 10 voudige van het aantal ongevaccineerden bedraagt het effect der vaccinatie toch duidelijk.

„Laat ons hopen”, aldus staat te lezen op pag. 37 van Vaccine-Vereering, „dat dit geschrift, dat vooral de hiervolgende *Nota* aanleiding zal geven tot een ernstige gedachtenwisseling tusschen hen, die tot heden als voorstanders van den vaccine-dwang bekend staan.”

Deze hoop is niet verwezenlijkt, en dat kon ook niet, dank zij de werkwijze van een ambtenaar, die niet voor deze taak berekend was.

Zonder logisch verband worden overal onvolledige gegevens verstrekt, en worden onder den invloed van een tendens, die uit dit artikel (en heel het werk) spreekt, conclusies getrokken, die strekken moeten, de beteekenis der vaccinatie te verkleinen en

de wettelijke hygiënische maatregelen op den voorgrond te plaatsen. Eerst uit dit gezichtspunt beschouwd, wordt de opzet van dit artikel als van de anderen, duidelijk.

Wat de geneesheeren gedaan hebben om het nut der vaccinatie te bewijzen, wordt nergens vermeld; alleen wanneer blijkt, dat zij ook beteekenis hechten aan de hygiënische maatregelen, worden deze en deze alleen vermeld.

De officieele cijfers, die bewijzen, dat art. 17 van de wet van 1872 het getal vaccinaties heeft doen toenemen, schijnen den schrijver der Nota onbekend te zijn, maar een wetgeving, waaruit op zich zelf niets te besluiten valt wordt aangehaald, om daaraan toe te schrijven de vermindering der pokziekte.

Uit de geneeskundige verslagen is datgene, wat pleit voor de beteekenis der vaccinatie, aan de waarneming van den schrijver der Nota ontsnapt; alleen het zonder meer niets bewijzend feit, dat het aantal gevaccineerde poklijders grooter is dan dat der ongevaccineerden, wordt als een bewijs voor het nuttelooze aangehaald.

Luce clarius blijkt zoo, dat we in de Nota voor ons hebben, niet slechts een onwetenschappelijk werk, maar een werk, dat in hooge mate blijken geeft van vooringenomenheid, en aldus ongeschikt voor een ernstige gedachtenwisseling.

Vast staat, dat de hygiënische maatregelen niet verklaren kunnen, dat in landen, waar goed gevaccineerd wordt het v. n. l. de volwassenen zijn, die getroffen worden en van dezen inzonderheid de ongevaccineerden. Dat verklaart alleen de vaccinatie, welke een gunstigen invloed heeft op de pokziekte, niet alleen direct maar ook indirect, door het voorkomen van nieuwe besmettingshaarden. Dr. BOING heeft in zijn : „Neue Untersuchungen” dit laatste ook medegerekend, en berekent dat bij een gemiddelden immuniteitsduur van 5 jaar de daling der pokkensterfte voor 50% aan de vaccinatie is toe te schrijven.

Daar de gemiddelde duur m.i. te laag is geschat, volgt hieruit dat aan de vaccinatie de grootste beteekenis moet toegekend worden. Doch bovendien is er nog een factor, waarom de vaccinatie voorop gesteld behoort te worden. De hygiënische factor (isoleeren) kan dan eerst medehelpen als de besmettingskansen beperkt zijn, zoodat deze eerst tot zijn recht kon komen nadat door de vaccinatie de algemeene vatbaarheid vermindert was.

De Overheid en de Vaccinatie-dwang.

Algemeen historisch overzicht. De wijze waarop de Overheid zich met deze oorspronkelijk zuiver medische quaestie heeft ingelaten, is in den loop der tijden en bij verschillende volken, een zeer verschillende geweest.

In het algemeen kan men zeggen, dat de Overheid al spoedig blijken van hare belangstelling heeft gegeven, niet alleen in Engeland zelf, maar ook b.v. in Frankrijk, waar in 1800 reeds een comité benoemd werd om de zaak zelve te onderzoeken. Met of zonder officiële voorlichting, eenige jaren later, ging de Overheid er toe over haar moreelen en finantieelen steun te verleenen om spoedig daarna de vaccinatie met aandrang te bevorderen. Hierbij echter is het niet gebleven. Korter of langer tijd daarna werd algemeen de directe of de indirecte vaccinatie-dwang ingevoerd. Aan de invoering van den dwang is verbonden de naam van NAPOLEON BONAPARTE ¹⁾, al heeft het hem zelf aan tijd ontbroken zijn plan in deze te volvoeren. Door zijn inspiratie toch is het geweest, dat zijn zuster ELISA BONAPARTE, hertogin van Lucques en van Piombina op den 25sten Dec. 1806 de vaccinatie in haar hertogdom verplicht stelde.

Beijeren volgde dit voorbeeld den 26sten Aug. 1807, daarmede bekend gemaakt door den graaf DE MONTGELAS.

Is de gedachte: de zegeningen der vaccinatie door dwang gemeengoed der menschheid te maken, dus van Frankrijk uitgegaan, zelf behoort dit land tot het laatste, dat deze gedachte heeft verwezenlijkt. Eerst in 1902 toch werd in Frankrijk een wet uitgevaardigd, waarbij de vaccinatie verplicht gesteld werd in het eerste levensjaar en de revaccinatie op 11 en 21 jarigen leeftijd.

---

¹⁾ Dr. MAX BILLARD et Dr. A. JASQUELLE. *Napoléon et la Vaccine*, 1908. *Orgaan* 1915/16

In Engeland daarentegen, werd reeds in 1853 de vaccinatie-dwang ingevoerd, in Schotland in 1863 en in Ierland in 1864.

In Pruisen is eerst van Overheidswege de vaccinatie bevorderd, sedert 1806 was de vaccinatie voorwaarde voor toelating op de school, tot in 1834 de dwang werd ingesteld, doch overeenkomstig den wil van FRIEDRICH WILHELM III, was het niet voldoen aan die verplichting niet strafbaar. Eerst in 1874 werd de vaccinatie- en revaccinatie-dwang ingevoerd.

Sommige landen zijn gebleven bij den indirecten dwang; zoo Noorwegen sedert 1810; België en ook Nederland sedert 1872. In de landen, waar de vaccinatie eerst zeer laat wettelijk vastgesteld werd, ging de Overheid meest direct tot den vaccinatie- en revaccinatie-dwang over, b.v. in Japan in 1885, in Hongarije in 1887, in Italië in 1888, in Rumenië in 1894 en in Frankrijk in 1902.

Deze regel is echter niet zonder uitzondering. Zoo werd in Oostenrijk de indirecte dwang ingevoerd in 1891 en in Spanje eerst in het jaar 1903. Overheidsbemoeïing dus overal, steeds eerst door aanmoediging of bevordering door finantieelen steun, later door indirecten of directen dwang.

Wat den doorslag gaf voor dezen of genen vorm van dwang is moeilijk uit te maken. Steeds vinden we nabijgelegen landen, waarvan de een dezen, de ander dien vorm van dwang koos. Zoo b.v. besloot Noorwegen in 1810 tot den indirecten dwang, Zweden daarentegen in 1816 tot den directen dwang. Zoo werd in Italië in 1888 de directe dwang ingevoerd; daarentegen in Spanje in 1903 pas de indirecte dwang.

Evenmin is een plausibele verklaring te geven van het grootte tijdsverschil, waarin tot den dwang (direct of indirect dan) werd overgegaan. Waarom in Engeland, het land der vrijheid, reeds in 1853, in het revolutionaire Frankrijk eerst in 1902, en in het despotische Rusland nog niet?

Vast staat, dat de noordelijke Staten van Europa het eerst daartoe zijn overgegaan, de zuidelijke (behoudens een enkele uitzondering) het laatst. Het ligt voor de hand hier te denken aan verschil in godsdienst, doch daar de Roomsche-Katholieke geestelijken in het algemeen van het begin af de vaccinatie bevorderd hebben, kan deze poging ter verklaring niet voldoen. Raseigenaardigheden moet men zeker ook als factor mede in aanmerking nemen, doch duidelijk is dit niet vast te stellen.

In Zwitserland heerscht geen uniforme regeling, integendeel in de verschillende kantons worden de meest verschillende bepalingen aangetroffen. Persoonlijke invloeden schijnen hier soms van grooter invloed geweest te zijn, dan godsdienstige of nationale neigingen.

Als regel geldt, dat de Overheid steeds strenger in dezen is opgetreden, doch ook dit is geen regel zonder uitzondering.

Door actie van de tegenstanders van den vaccinatie-dwang kwam in Engeland op den 12 Aug. 1898 een wet tot stand, waarin bepaald wordt, dat elk kind gedurende de eerste 6 levensmaanden gevaccineerd moest worden, doch dat deze bepaling niet van toepassing is voor hen, die in hun geweten overtuigd zijn, dat de inenting schadelijk is voor de gezondheid van het kind. Door de wet van 28 Aug. 1907 wordt de vrijstelling nog gemakkelijker gemaakt.

In enkele kantons in Zwitserland is de dwang geheel afgeschaft en in andere slechts van toepassing bij het uitbreken eener epidemie.

Waar in hoofdzaken de wetgeving zulke verschillen openbaart, is het niet te verwonderen dat in détails hetzelfde is op te merken.

Zoo b.v. werden in het vrijheidlievend Engeland herhaaldelijk boeten geëischt van ieder die weigerachtig bleef zijn kinderen te laten inenten; terwijl in Duitschland slechts één straf volgde.

In Duitschland en Engeland volgt op medisch advies tijdelijke vrijstelling van vaccinatie, terwijl in Nederland een dusdanige bepaling niet was opgenomen in de wet van 4 Dec. 1872, niettegenstaande deze in de bestaande plaatselijke bepalingen bestond, zoodat in dergelijk geval het kind soms onnoodig van de school geweerd werd. Eerst het Koninklijk Besluit van 29 Febr. 1912 heeft hierin voorzien.

Historisch overzicht van de Nederlandsche wetgeving inzake de vaccinatie. ¹⁾ De eerste algemeene wettelijke bepalingen omtrent de vaccinatie vinden we in het decreet van LOD. NAPOLEON, dat dateert van 25 Nov. 1808. Daarin wordt de vaccinatie opgelegd, — voor zooverre zij de pokken nog niet gehad hadden — aan allen, die uit de publieke kassen eenigen onderstand genoten, zoo ook, voor zooverre de gezondheid dit toeliet, aan de kinderen of volwassenen, opgenomen in openbare gestichten, die

---

¹⁾ Uitvoeriger te vinden in het proefschrift van Mr. W. DICKE.

op kosten van het Rijk onderhouden werden of gesubsidieerd, alsook aan degenen, die daarin woonden om toezicht uit te oefenen; tenslotte ook aan de officieren en soldaten.

Aangespoord om de vaccinatie te bevorderen, werden de landdrosten en de plaatselijke besturen, verder de bestuurders van particuliere gestichten. Medailles werden uitgelooft aan degenen, die het grootste aantal vaccinaties gratis verricht hadden.

Verder wordt in Art. 15 aan de regeering van de plaats waarin één of meer personen door de kinderziekte zijn aangetast, opgedragen, om alle mogelijke voorbehoedmiddelen aan te wenden ter voorkoming van verdere besmetting en in 't bijzonder om de noodige orders uit te vaardigen, dat gedurende dien tijd geen kind in de school komt, dat nog geene kinderziekte uit de natuur of door inenting gehad heeft of dat nog niet was gevaccineerd.

Aan de geneeskundige commissie werd opgedragen te zorgen voor voldoende koepokstof; terwijl van Overheidswege gezorgd werd dat ook in dorpen en gehuchten gelegenheid verschaft werd om van het nut der vaccinatie gebruik te maken.

De Maatschappij tot Nut van het Algemeen werd zelfs uitgenoodigd door kosteloze verspreiding van hare propaganda-blaadjes vooral de bevolking op het platte land, van het nut te overreden. Ook administratief werd de vaccinatie geregeld.

Het beginsel, dat aan deze wetgeving ten grondslag ligt, blijkt uit haar motiveering: „Overwegende dat de nuttigheid der vaccine, zoo door eene algemeene ondervinding als door derzelver gezegende gevolgen, niet alleen in dit rijk, maar ook in andere landen ten volle is bewezen en het dus de plicht van ieder gouvernement is, deze heilzame kunstbewerking op alle mogelijke wijze aan te moedigen, hebben wij . . . .”

Zoo werd dan reeds in 1808 van Overheidswege niet alleen tot vaccineeren aangespoord, doch ook op een deel der burgers dwang uitgeoefend, indirect op hen, die onderstand genoten, direct op hen, die in militairen dienst stonden.

„Overwegende, dat de nuttigheid der koepokinenting, zoo algemeen erkend is, dat de zorg van het Gouvernement voor het belang der ingezetenen, strekken moet om het gebruik van dit onschatbaar geschenk der Voorzienigheid zooveel mogelijk te bevorderen, worden bij het besluit van 17 Nov. 1814 eenige wijzigingen aangebracht” nl. in het decreet van 1808.

Niet meer degenen, die onderstand genoten, werden nu verplicht zich te laten vaccineeren, doch alleen hun kinderen. Zoo ook gold de bepaling van het gevaccineerd worden, als voorwaarde voor het opgenomen worden in gestichten der liefdadigheid, welke uit publieke of plaatselijke kassen gesubsidieerd of onderhouden werden, niet langer de volwassenen, maar alleen de kinderen, voorzoooverre deze nog niet de pokken gehad hadden of reeds met koepokstof waren ingeënt.

Bij decreet van 18 April 1818 werden opnieuw eenige wijzigingen aangebracht, die echter vooral op het administratief gedeelte betrekking hebben. Tevens werd de inoculatie op zijde gedrongen. Ook waren opgenomen eenige bepalingen omtrent het uitloven van gouden medailles (ter waarde van f 50) voor hen, die zich bijzonder verdienstelijk gemaakt hadden.

In 1823 en 1825 werden weder eenige wijzigingen aangebracht.

Daar de uitkomst niet aan de verwachtingen beantwoordde, is in het besluit van 24 Mei 1832, niet meer de eisch gesteld van minstens 100 vaccinaties, gratis verricht, doch worden ter verkrijging der medailles ook andere verdiensten in rekening gebracht.

Bij besluit van 29 Mei 1843 wordt het uitloven van medailles ingetrokken „op grond dat de door een ondervinding van meer dan 40 jaar gestaafde waarde der koepokinenting, zoowel als voorbehoedmiddel tegen als ter wijziging van de natuurlijke kinderpokziekte, geheel voldoende geacht kan worden om elk der onderdanen aan te zetten zich die ten nutte te maken en genoegzame zedelijke aansporing aan de „geneeskunstoefenaren” aanbod om ze te bewerkstelligen en te bevorderen, zonder daartoe verder aanmoediging door het toekennen van openlijke eereblijken van Gouvernementswege noodzakelijk was”.

Vermelden we nog dat bij Koninklijk Besluit van 19 Jan. 1861 weder eenige zilveren medailles of premies van twintig gulden toegekend zouden worden aan degenen, die zich het meest verdienstelijk gemaakt zouden hebben, omtrent de gratis verrichtte vaccinaties, welk besluit weer bij K. B. van 28 April 1867 ingetrokken werd, dan hebben we een indruk van de bepalingen door het Rijk genomen, ter bevordering der vaccinatie, tot de wet op de besmettelijke ziekten van 1 Juni 1865 tot stand kwam. Hierin werd bepaald van welke besmettelijke ziekten aangifte moest gedaan worden; en regels aangegeven voor het isoleeren en

ontsmetten. Gelijktijdig werd een geneeskundig Staatstoezicht in het leven geroepen, om voor de uitvoering der wet zorg te dragen.

Dank zij de meerdere of mindere activiteit van provinciale- als gemeentelijke besturen kwamen bovendien nog meer plaatselijke bepalingen voor ter regeling der revaccinatie, welke gedeeltelijk althans onder den invloed der centrale regeering tot stand zijn gekomen. Korthedshalve worden alleen die vermeld welke voor de stad Amsterdam gelden.

Bevatte het Koninklijk Besluit van 25 Nov. 1808 de bepaling, dat bij een epidemie geen ongevaccineerde op school mocht worden toegelaten, bij kennisgeving van 17 Nov. 1812 werd voor Amsterdam reeds het gevaccineerd zijn voor hen, die de kinderziekte nog niet gehad hadden, de voorwaarde voor toelating op de scholen:

„Geen kind mag op de scholen, hetzij op de stads-, armen- of bijzondere hoegenaamd (de kleine kinderscholen daaronder begrepen) worden toegelaten zonder dat, wat de eerste betreft, aan curatoren der stads-armenscholen en wat de overige betreft aan de Leden der Plaatselijke Schoolcommissie dezer stad bewijs zij ingeleverd dat het de natuurlijke kinderziekte heeft ondergaan, ingeënt of gevaccineerd zij.”

De 4e kennisgeving van 20 Maart 1813 bepaalt, dat geen kind op school toegelaten mag worden zonder pokkenbriefje en dat deze door de schoolhouders elk kwartaal ingeleverd moesten worden met de namen der kinderen die ter schole gaan.

De 7e kennisgeving van 1 Maart 1823 spoort in Art. I „allen leeraren van den godsdienst, bestuurders, regenten, diakenen, kommissarissen, curatoren, meesters, geneesheeren, kruidmengers, heelmeesters, of te welken naam zij ook zouden mogen dragen”, op het krachtigst aan „geene poging te sparen tot medewerking, bevordering en onderhouding van al wat ten nutte van het onwaardeerbaar geschenk der koepokinenting strekken kan”. Art. II: „Daar bij onderzoek gebleken was, dat in meer dan een opzicht de bepalingen omtrent de vaccinatie niet naar behooren nagekomen werden, worden alle stedelijke regenten, beambten en gebeneficeerden hoegenaamd, gelast tot de sterkste naleving, onderhouding en bevordering van hetgeen aldaar is voorgeschreven en worden zij in hetgeen zij in dien opzicht of ten aanzien van dit besluit zullen nalaten, verantwoordelijk gesteld.”

Verder worden o.a. heelmeeesters aangesteld om gratis te vaccineren. Voor iedere geslaagde vaccinatie zouden zij 50 ct. genieten, terwijl hij die het grootste aantal verricht had nog een medaille zou krijgen of premie van f 100.

Bij het verleenen van bijzondere gunsten zouden de Burgemeesteren wel degelijk in aanmerking nemen of men in deze zijn plichten was nagekomen, dan wel tekort geschoten, anderen ten kwade.

De 8e kennisgeving van 27 Oct. 1823 verplicht de schoolhouders (enz.) tot nauwkeurig onderzoek of alle kinderen, die bij hen op school gaan, de natuurlijke pokken hebben gehad, geïnoculeerd of wel gevaccineerd waren. Bij gebrek aan voldoende bewijzen moesten de kinderen uit de school geweerd worden.

Niet nakoming van deze bepalingen zou gestraft worden met „opschorting in de waarneming hunner functiën voor den tijd van eene maand”. Bij herhaling zou „hunne acte van speciale admissie geheel kunnen ingetrokken worden”.

In de 10e kennisgeving van 20 Aug. 1834 wordt medegedeeld, dat de aangestelde vaccineurs ontslagen zijn, en dat uitsluitend aan het genootschap ter bevordering der koepokinenting voor minvermogenden de zorg voor de vaccinatie der behoeftigen is opgedragen. Ook dat geen brooden meer uitgedeeld zullen worden aan ouders of betrekkingen van de gevaccineerden. Voorts worden de minvermogenden vermaand zich deze kostelooze gelegenheid ten nutte te maken opdat „althans de niet gevaccineerde kinderen geheel verstoken blijven van het onderricht, hetgeen zij anders op stads-, armen- en burgerscholen zouden kunnen genieten.”

In de verordening van 1 Juni 1859 worden zij, die onderstand van de gemeente genieten, verplicht, de aan hunne zorg toevertrouwde minderjarigen, voor zoover die geene kinderziekte gehad hadden, indien dit nog niet geschied was, te doen vaccineeren, als de gezondheidstoestand dier minderjarigen dit toeliet. De nakoming daarvan kan als voorwaarde aan het verleenen van onderstand worden verbonden. Art. II luidt: „Onderwijzers en onderwijzeressen, aan het hoofd van openbare of bijzondere scholen staande, alsmede allen, die het beheer of de zorg hebben over tijdelijke verzamelingen van minderjarigen, de verzorging, bewaking, verstandelijke of lichamelijke ontwikkeling van deze

ten doel hebbende, zijn verplicht alvorens een kind of leerling toe te laten, zich te doen afgeven een schriftelijke verklaring van een daartoe bevoegd genees- of heelkundige, dat die leerling of dat kind de koepokinenting behoorlijk ondergaan of de kinderziekte gehad heeft, of dat de koepokinenting heeft moeten uitgesteld worden. In het laatste geval moet elk halfjaar een nieuwe verklaring ingeleverd worden."

Overtreding van deze en andere artikelen, die meer administratief van aard waren, werd gestraft met een boete van *f* 5 tot *f* 10.

In de algemeene politie-verordening van 18 Aug. 1869 komen vrijwel dezelfde bepalingen voor; de overtreding ervan gestraft met een boete van *f* 5.

Kort samengevat blijkt, dat in Nederland sedert 1808 van Overheidswege, door wettelijke bepalingen getracht werd door de inenting van pokken, later alleen door vaccinatie de pokziekte te bestrijden, en dat daarna de provinciale besturen en gemeenten gevolgd zijn.

De Koning was van het nut overtuigd, en daaruit volgde de plicht de aanwending te bevorderen. De kleine overheid ontleende haar motief weer aan „de heilzame en vaderlijke zorgen van Z. M. den Koning”.

De „bevordering” bestond ten deele in directen dwang nl. voor den militair en voor hen die gedwongen opgenomen waren in gevangenis of krankzinnigengestichten; ten deele ook in indirecten dwang, nl. voor de armen die zonder vaccinatie-bewijs geen onderstand kregen, of niet werden opgenomen in gestichten van liefdadigheid, welke onderhouden of gesubsidieerd werden door het Rijk; en voor de kinderen voor wie de vaccinatie voorwaarde was voor toelating op de scholen.

Verder werd getracht door het scheppen van gelegenheid tot vaccineeren en vermaan om daarvan gebruik te maken, de vaccinatie ingang te doen vinden.

Voor al de voorgangers en leidslieden werden aangespoord hun invloed aan te wenden ter bevordering der vaccinatie; zelfs werden medailles verkrijgbaar gesteld voor hen die de meeste gratis vaccinaties hadden verricht of op andere wijze zich in deze verdienstelijk hadden gemaakt.

Niettegenstaande dit alles, werd het doel niet voldoende bereikt, zooals reeds blijkt uit het telkens wijzigen der wetgeving;

en liet zelfs het administratief gedeelte nog veel te wenschen over.

Het kan dan ook geen verwondering wekken, dat het uitbreken der epidemie in 1870 en vooral de uitbreiding in 1871, aanleiding was, een meer afdoende regeling te treffen.

Gaan wij thans na hoe de wet van 4 Dec. 1872 tot stand kwam.

Bij Koninklijke boodschap van 21 Aug. 1871 werd een ontwerp van wet tot voorziening tegen besmettelijke ziekten door THORBECKE aan de Tweede Kamer aangeboden. Met betrekking tot de vaccinatie werd voorgesteld: 1e dat de ongevaccineerden niet in de scholen zouden worden toegelaten; 2e dat alle personen, opgenomen in liefdadige gestichten en gevangenissen, binnen de 14 dagen na opname moesten ingeënt worden. Gelijke bepaling was van toepassing voor de militairen bij het in dienst treden.

In de Memorie van Toelichting wordt het standpunt uiteengezet. Het komt hierop neer: Op grond dat de overgrootste meerderheid van geneeskundigen in alle landen beaamt, wat een Staatscommissie in Engeland, belast met het houden eener enquête aangaande de werking der vaccinatie als uitkomst van haar onderzoek verklaarde, en dat de pokziekte, wanneer zij niet door inenting is tegen gehouden eene van de vreeselijkste en meest verwoestende ziekten is met betrekking tot het gevaar van besmetting, de sterfte onder de aangetasten en de blijvende gebreken van de overlevenden, wordt het als een plicht van den Staat gerekend te beproeven zorgvuldige inenting van de geheele bevolking te verzekeren. „Doch zoover gaat het ontwerp niet. Geen greep in ieders zorg voor eigen lijf en gezin, *dan voor zoover bij aanraking met anderen uit zijn doen of laten, gevaar voor dezen kan ontstaan.* ¹⁾ In scholen en in 't algemeen plaatsen, waar een aantal kinderen of ook volwassenen geregeld samen komen en verblijven, wil de wet ouders en het publiek zooveel mogelijk waarborgen tegen eene zorgeloosheid die alle andere tot dusver beproefde middelen, toekenning van premiën, beschikbaarmaking van pokstof, subsidieering van vaccinatie-bureaux niet hebben kunnen overwinnen; een zorgeloosheid waarvan de noodlottige gevolgen onlangs op groote schaal zijn gebleken.”

¹⁾ Cursiveering hier aangebracht.

„Is niet zorgeloosheid, maar zijn godsdienstige bedenkingen aan sommigen in den weg, ook door deze mag de wetgever zich niet laten weerhouden van hetgeen de bescherming van het algemeen vordert.”

De verbodsbepaling van Art. 19 (later 17) bij plaatselijke verordening reeds in een aantal gemeenten van kracht, kan dan eerst volledig doel treffen, wanneer zij overal in het land geldig is.

Het verbod is van toepassing zoowel op onderwijzers en onderwijzeressen als op leerlingen *in alle scholen zonder onderscheid*, dus ook op bewaar-, naai-, brei- en andere scholen.”

9 Nov. 1871 verscheen het Voorloopig Verslag. De meerderheid steunt de Regeering „schoon zij het algemeen worden der vaccine voor het eigenlijk doel van het voorschrift houdt, terwijl het bij de regeering voortvloeit uit den algemeenen plicht der Overheid om publieke plaatsen te beveiligen”.

Sommigen wilden zelfs nog verder gaan nl. tot algemeen verplichte vaccinatie der kinderen met strafbedreiging tegen de ouders in geval van verzuim.

Anderen wilden den dwang toepassen niet alleen op miliciens, maar op alle Rijks- en Gemeente-ambtenaren.

Den 2den Febr. 1872 volgde de Memorie van Antwoord, met een gewijzigd ontwerp waarvan de Art. 17, 18 (oorspronkelijk 19, 20) nu aldus luiden:

„Art. 17. Onderwijzers, onderwijzeressen of leerlingen, die niet blijkens verklaring van een geneeskundige, met goed gevolg of meer dan eens de koepokinenting hebben ondergaan, of aan de natuurlijke kinderpokken (variolaë) hebben geleden, worden in de scholen niet toegelaten.

De vorm, de plaats en wijze van inlevering en bewaring dier verklaringen wordt bij plaatselijke verordening geregeld.”

„Art. 18. Bestuurders van gestichten van weldadigheid in Art. 1 en 2 der wet van 28 Juni 1845 (Staatsblad No. 100) vermeld, van gevangenen, van bedelaars- en krankzinnigengestichten zijn gehouden de personen, daarin opgenomen, binnen 14 dagen na hunne opneming de koepokinenting te doen ondergaan, al waren zij vroeger ingeënt.

Gelijke verplichting rust op kommandanten van legercorpsen of oorlogschepen, ten opzichte van de onder hunne bevelen geplaatsten.”

Niet onbelangrijk is uit THORBECKE'S „Memorie van Antwoord op 't voorloopig verslag der commissie van rapporteurs voor het ontwerp van wet tot voorziening tegen besmettelijke ziekten" eenige nadere motiveering te citeeren naar aanleiding van gedane bezwaren, als het ingrijpen in de persoonlijke vrijheid, omdat het beginsel, waarvan THORBECKE uitging, daardoor beter uitkomt: „Het ontwerp grijpt in de persoonlijke vrijheid der ingezetenen en druischt in menig opzicht tegen heerschende volksmeeningen in vele deelen des lands". Ongetwijfeld, wanneer de heerschende volksmeeningen in overeenstemming waren met de bepalingen van deze wet, dan zouden ze overbodig zijn.

„Zij grijpt in de persoonlijke vrijheid der ingezetenen." Zij grijpt in de vrijheid, waarvan, blijkens de ervaring in de epidemieën der laatste jaren, velen een zoo ruim gebruik maken, dat zij roekeloos besmetting op anderen overbrengen; zij grijpt in de vrijheid der gemeentebesturen om ziekten te laten voortwoekeren zonder de hand tot stuiting uit te strekken. Waarom? Het Verslag zelf geeft het antwoord: „Waar het de bevordering der gezondheid of het waken tegen besmetting betreft, is het groote publiek zeer zorgeloos en onverschillig, zelfs roekeloos."

Juist om die onverschilligheid en roekeloosheid is het volgens THORBECKE plicht van den wetgever tusschen beide te komen; zijn plicht de gezondheid en het leven der ingezetenen zooveel het kan, tegen de roekeloozen te beschermen.

Waarom scholen en geen andere publieke plaatsen wordt door THORBECKE aldus gemotiveerd: „Het bezoeken van schouwburgen, herbergen of kerken, een vrijwillig en gansch ander samen zijn, dan hetgeen in scholen of werkplaatsen aan overplanting van besmetting bij uitnemendheid is, behoeft niet verboden te worden."

Ook het gewijzigd ontwerp van THORBECKE kwam, door zijn aftreden als minister, niet in behandeling.

In plaats daarvan kwam zijn opvolger Minister GEERTSEMA den 1sten Oct. 1872 met een nieuw ontwerp voor den dag, waarvan nu art. 17 en 18 aldus luiden:

Art. 17. De gemeenteraden zijn verplicht toepassing en herhaling van inenting der koepokken ten allen tijde zooveel mogelijk te bevorderen.

Tot het verleenen van subsidiën ter tegemoetkoming in de kosten van inrichtingen, welke bevordering dier kunstbewerking

ten doel hebben, wordt jaarlijks een som op de Staatsbegroting uitgetrokken.

Art. 18. Gelijke verplichting als in het vorig artikel vermeld, rust op bestuurders van gestichten van weldadigheid in Art. 1 en 2 der wet van 28 Juni 1845 (Staatsblad No. 100) vermeld, van gevangenen, van bedelaars- en krankzinnigengestichten, alsmede ook op de kommandanten van legercorpsen of oorlogschepen ten opzichte van hen die aan hunne zorg toevertrouwd of onder hunne bevelen geplaatst zijn.

Uit de hier volgende Nota van toelichting, blijkt nader dat Minister GEERTSEMA van een geheel ander beginsel uitging:

„Vaccinatie moge een heilzaam presevatief (voorbehoedmiddel) zijn, uit dien hoofde de meest mogelijke aanbeveling verdienen, naar de meening der ondergeteekende moet de wetgever te dien aanzien kiezen tusschen twee beginselen: Hij zal die kunstbewerking of voor allen gelijkelijk verplichtend moeten stellen, of wel zich bepalen tot bevordering van hare toepassing door alle daartoe leidende middelen, behalve juist door wettelijken dwang.

„Het aanhangig ontwerp — en dat mag bij dit hoofdpunt niet vergeten worden — draagt in het algemeen en te recht een repressief karakter (d.i. ingrijpende als het kwaad er reeds is). Maatregelen van voorbehoeding worden slechts dan verplichtend voorgeschreven, wanneer besmetting in loco ontstaan is of nadert. Een bevel tot vaccinatie, ten allen tijde zonder onderscheid na te leven, is veel meer praeventief (d.i. ter voorkoming). Daar aan kan geen repressief karakter toegekend worden. In zoover valt de laatst voorgestelde bepaling inderdaad buiten het kader dezer wet. De ondergeteekende zal zich onthouden van de ietwat gezochte onderscheiding tusschen verplichte vaccinatie en de zoodanige als tot dusver was voorgesteld.

„Dat op geen enkele school, openbare noch bijzondere, een leerling noch onderwijzer mag worden toegelaten tenzij hij gevaccineerd zij, verplicht voorzeker niemand tot vaccinatie, doch sluit de deur, die welbegrepen staatsbelang zoo wijd mogelijk wenscht open te stellen, althans voor velen dicht.

„De welvaart der maatschappij, nog meer te waardeeren, dan dat belang, wordt kwalijk bevorderd door wetsbepalingen, die in hare werking, ten deele althans, zouden moeten goedmaken wat de wetgever beter achtte niet te verordenen: de verplichte vaccinatie.

En toch werd deze voor de bewoners der bovengenoemde gestichten, die in de eerste plaats tot verdediging des lands geroepen zijn, wel degelijk voorgesteld. Waarom dan niet algemeen en voor allen zonder onderscheid?

Zoover nu wenscht de ondergeteekende in geen geval te gaan. Van zoodanige beperking der individueele vrijheid zou alleen sprake kunnen zijn, zoodra naar het oordeel van deskundigen ontwijfelbaar zeker was, dat door toepassing der vaccine op elk individu, pokkenepidemie ondenkbaar zou worden. En zelfs dan nog zou de ondergeteekende aarzelen een daartoe strekkend voorstel aan de overweging der wetgevende macht te onderwerpen.

Dwang tot hetgeen als voorbehoedmiddel nuttig is, pleegt bij ons volk weinig ingenomenheid te wekken.

Veeleer schijnt bij den algemeenen wetgever het andere beginsel de voorkeur te moeten verdienen, waardoor hij als bevorderaar dier te recht gevierde kunstbewerking voorgaat, haar aanprijst, daartoe opwekt, aanmoedigt met woord en daad. Mag ook niet worden aangenomen, dat langs dien weg, het sociaal en individueel belang, dat hier inderdaad zamenvalt, beter zal bevorderd en behartigd worden, dan van slaafsche opvolging van een wettelijk gebod te wachten is?

De thans voorgestelde artt. 17 en 18 zijn het gevolg van die zienswijze, die, het is reeds gebleken ook in de kamer vele voorstanders vindt" (1 October 1872).

De verwarring ontstaan door deze twee wetsontwerpen, uitgaande van geheel ander standpunt, bereikte zijn hoogte punt toen de drie Heeren GODEFROY, IDZERDA en JONCKBLOET bij wijze van amendement alleen het Art. 17 van THORBECKE voorstelden en art. 18 dat inenting verplichtte in verschillende gestichten en in den militairen dienst weglieten, overeenkomstig den anderen gedachten-gang waarvan de voorstellers van het amendement uitgingen.

Als staatsrechtelijke grondslag werd door GODEFROY aangenomen, dat de Staat, de volksgezondheid beschermen moet tegen elk gevaar dat haar *kan* bedreigen; vooral tegen hen, die door daden of verzuimen voor die volksgezondheid gevaar kunnen doen ontstaan. IDZERDA beziet de quaestie uit het oogpunt van practisch nut, evenals JONCKBLOET, die onderscheidene bezwaren tegen de vaccinatie ingebracht, weerlegt, terwijl als beginsel door hem

aanvaard werd: „bescherming van gemeenten door maatregelen, die zij zelf niet kunnen nemen om zich te beschermen tegen de epidemie. Aldus ook weer onderling verschillend, behalve over het nuttige der wetsebepaling.

Een krachtig verzet openbaarde zich in de Tweede Kamer en daar buiten. Het draagt echter geheel een politiek geen wetenschappelijke karakter.

Woordvoerder in deze was Dr. KUYPER. Zijn bezwaren leeren we kennen uit eenige Standaard-artikelen, die later in „*Ons Program*” ¹⁾ zijn opgenomen.

„Vrees dat de Regeering in overigens loffelijken ijver voor het welzijn van het algemeen, de hand zou slaan aan hetgeen uitsluitend tot het persoonlijk belang van den burger behoort” was oorzaak, dat Dr. KUYPER naar aanleiding van dit wetsartikel zich tegen de aanneming daarvan verzette.

Behalve „den vrees voor staatsalbemoeiing”, was er nog een gewichtige factor, die den heftigen tegenstand verklaart n.l. de conscientie-bezwaren, die vele christenen tegen de vaccinatie koesterden, zoodat, bij aanneming „de Overheid rechtsstreeks ingrijpt in de gewetensvrijheid des volks”, zoo „dat het in beginsel een nieuwe wonde toebrengt, zoo niet aan alle, dan toch aan velen onzer christelijke scholen”. Vandaar de waarschuwing „eer het te laat is, tegen den weg van gewetensdwang en onderdrukking, dien de Staat hierbij opgaat” (pag. 846).

„Te stuitender omdat het wetsontwerp tot voorziening tegen *besmettelijke ziekten* niet spreekt van de *besmetting* die door *onzedelijkheid* ontstaat, en de Staat deze besmetting ongestraft laat voortwoekeren” (pag. 844). „Ontzag voor persoonlijke vrijheid, waar het den wellusteling en den dronkaard geldt, aantasting der persoonlijke vrijheid, waar de christen spreekt; zie daar de heillooze slotsom, waartoe de liberalistische Staat, zijns ondanks komt” (pag. 846).

Behalve dat de gewetens op dit punt verschillen, acht Dr. KUYPER dwang ongeoorloofd „omdat de wetenschappelijke vraag over het heilzame der vaccine nog ver van beslist is.” „Door bij dit geneeskundig vraagstuk vooruit te loopen op den uitslag van het

¹⁾ *Ons Program* pag. 842—857.

onderzoek; door de eene partij gehoor te verleen en de andere niet; werpt de Staat zich tot opperpriester in het rijk der wetenschap op, gelijk hij het straks op het gebied des gewetens deed, en dringt als resultaat *der* geneeskundige wetenschap op, wat slechts privaat gevoelen van de *éene helft der geneeskundigen* is" (pag. 848),

Ook uit het oogpunt der staatkundige vrijheid, wordt tegen den dwang geprotesteerd: „De Heer JAMES JOHN GARTH WILKINSON heeft ten vorigen jare in een uitmuntend geschreven brochure: „*Vrije geneeskunst in den vrijen Staat*” op het hoogernstig gevaar gewezen, dat onze burgerlijke vrijheid van de zij der geneeskundige kettermeesters dreigt.”

„Wat eens Rome met opzicht tot onze ziel beoogde: ons des noods met geweld tot bukken voor haar leerstellingen te dwingen en zoo door den Staat den mensch te beheerschen; wat eens de Revolutie onder het schrikbewind te Parijs bedoelde: ons des noods met geweld te doen zwichten voor hare dogmata, — dat schijnt thans op haar beurt de geneeskunst te willen verwezenlijken: ons desnoods door den Staat te doen buigen voor haar decreten. Tegen zulk een dwang nu moet het burgerlijk vrijheidsgevoel in verzet komen. Er is voor u geen leven, zoo ge althans binnenshuis niet uw eigen meester zijt; maar het Staatsalvermogen zoover te willen drijven, dat men u zelfs de vrijheid over het eigen bloed benemen zou, dat ware een toppunt van geweldenaarij en heerschzucht, waaronder alle vrije leven zou worden verstikt” (pag. 850).

„De Staat kan eischen, dat er aangifte van besmetting geschiede; hij kan eischen, dat de besmette zich buiten aanraking met anderen houde; hij kan eischen, dat de scholen niet bezocht worden door kinderen uit besmette gezinnen; hij kan gelden toestaan, om de kostelooze vaccinatie te bevorderen; maar of men een middel, door geneeskundigen aangeraden, al dan niet gebruiken wil, dit is een zoo integreerend deel der burgerlijke en persoonlijke vrijheid, dat zelfs de schijn van dwang in dit opzicht den Staat onteert en doet ontaarden” (pag. 851).

„Den 21sten Oct. 1872 is, het krenkend besluit gevallen, door de stemmen van alle *oud-liberalen*, alle *conservatieven*, behalve de Heer SYPESTEIJN en alle *Roomsche Kamerleden*, op de Heeren PIJLS en C. v. NISPEN na.”

„Het brengt ons een merkelijke schrede verder op den weg, die aanbidding van de Almacht Gods achterstelt voor aanbidding van het Staatsalvermogen, en de spil van ons Staatsbeleid voor elks oogen doet afglijden naar de gleuf van volksmacht en menschelijke zelfgenoegzaamheid.

Het ontnemt aan onze onderwijzers een deugdelijk en welverworven recht, waaraan niets minder hangt dan hun levens-existentie.

Het verzwaart nog eens met merkelijk wicht den looden last, waarmee de moderne Staat goedvond het vrije onderwijs in Nederland te bezwaren. Het voert voor het eerst in Nederland den averechtschen regel in: dat een beschaafd volk de kinderkens niet naar de school lokken, maar ze er uit weren moet.

Last not least. Het stelt een hoogst ernstig precedent, dat de grens der conscientie heeft opgehouden een heilige grens te zijn voor den Nederlandschen Staat” (pag. 853).

In „conscientie-vrijheid” komt Dr. K. daarop terug.

„Eerbiedig de conscientie onvoorwaardelijk en onverbiddelijk, en ge wint voor uw nationale leven een zedelijk krachtsbesef, dat u het verlies van een hygiënisch voordeel duizend werf vergoedt.

Eerbiedig de conscientie, tot zoolang ze niet door schending van de eeuwige wet der zedelijkheid toont geen conscientie meer te zijn, en de Staat zal juist door zelfbeperking van eigen macht een verdubbelde macht in de geestelijke zelfstandigheid zijner burgers winnen, die zijn naam en eer verhoogt.

Dat nu wilde Spanje niet, en ALVA niet. Daartegen verzette zich de Inquisitie. Haar leus was: het belang van het algemeen mag niet wijken voor de afdelingen van den enkele, zelfs niet al hangt die dwaling met de conscientie saam.”

Wat het belang van den Staat eischte, *wat* dwaling was, stond ter beoordeeling aan den machthebbende alleen! (pag. 854).

„De gewichtigste vraagstukken van staatsrecht zijn in het spel.

Het geldt de vraag, of de Staat als zoodanig een geneeskundige dogmatiek sanctioneeren mag.

Het geldt de vraag, of eenige wetsbepaling terugwerkende kracht kan erlangen, om een welverworven recht te vernietigen.

Het geldt de vraag, of een artikel der Grondwet, in casu artikel 194, door organieke wetsbepaling mag worden beperkt, tegen zijn letterlijken en historischen zin.

Het geldt de vraag, of de Staatsbemoeiing op het stuk der geneeskunde, waarvan elk lid de onvruchtbaarheid betreurt, nog op gelijken voet zal worden uitgebreid.

Het geldt de vraag, of de machtsbeschikking van den Staat zich, *zonder uitdrukkelijke aanwijzing in de Grondwet*, ook uitstrekt over den persoon en het lichaam van den burger.

Eindelijk het geldt het gewichtigst vraagstuk van alle vragen: *in welke verhouding de Staat zich heeft te plaatsen tegenover de conscientie?"* (pag. 856).

Met hoeveel talent ook geschreven, afdoende zijn deze artikelen allerminst. Foutief toch is de voorstelling van de medische zijde van het probleem, en mede daardoor komt ook de staatkundige zijde niet tot zijn recht.

Reeds toen — laat staan thans — was de voorstelling, alsof het nut der vaccinatie nog dubieus was, en het oordeel van de eene helft der geneeskundigen stond tegenover dat der andere helft, onjuist, integendeel schier nergens is het oordeel der geneesheeren zoo eenstemmig.

Daarmede vervalt het bezwaar dat de Staat geen partij mag kiezen in wetenschappelijke vragen.

Ook wordt door DR. KUYPER miskend het gevaar dat ook de gevaccineerden loopen, door hen, die niet gevaccineerd zijn.

Wel lijkt het klemmend te zeggen: „van tweeën één óf men gelooft niet aan de onfeilbaarheid van het middel, óf het is over-tollige arbeid, door te beschermen tegen een kwaad, dat op hen dan immers geen vat meer heeft,” doch ieder terzake deskundige weet, dat de quaestie zoo niet staat.

Niemand gelooft aan de onfeilbaarheid, wel aan de deugdelijkheid. Niettegenstaande de deugdelijkheid *blijft de gevaarlijkheid voor gevaccineerden, zij 't dan ook in veel verminderde mate.*

Doordat het dilemma verkeerd gesteld is, is ook het staatkundig gedeelte niet tot zijn recht gekomen, n.l. het geldt de vraag wat de taak der Overheid is tegenover gevaren, waartegen men zich zelf niet, althans niet in voldoende mate, kan beschermen.

Ten slotte werd door DR. KUYPER geen onderscheid gemaakt tusschen den directen en den indirecten dwang. Vooral voor hen, die conscientie-bezwaren hebben, is dit onderscheid in dwang

niet onbelangrijk, en niet minder voor de vraag, hoe de Staat zich te plaatsen heeft tegenover de conscientie.

Het Wetsontwerp LOHMAN in zake de vaccinatie.

Volgens LOHMAN ¹⁾ bestaat alleen dan een afdoende reden voor Overheidsbemoeiing, als aangetoond kan worden dat — „indien niet ieder wordt ingeënt de openbare gezondheid gevaar loopt, m. a. w. omdat de niet ingeënte gevaarlijk is voor zijn omgeving.”

Ook als minister huldigde LOHMAN dit zelfde beginsel, zooals blijkt uit zijn brief aan den Bond tegen Vaccine-dwang, ²⁾ waarin vermeld wordt dat aan een der ambtenaren opgedragen werd: „nauwkeurig de *nieuwste*, voornamelijk de *officiële* mededeelingen op het gebied van het vaccinatie-vraagstuk na te gaan, bepaaldelijk met het oog op de door mij gestelde vraag, of oningeënten voor hun omgeving gevaarlijker zijn dan ingeënten, en mij, *onverschillig welke de uitkomsten waren*, den uitslag van zijn onderzoek mede te deelen.”

Slechts *een kleine anderhalve pagina* wordt aan de beantwoording van die vraag besteed, en dan nog op een wijze, die gespeend is aan wetenschappelijken zin.

Voor LOHMAN echter een motief om wetwijziging voor te stellen, die afschaffing van den dwang beoogde.

In de Memorie van Toelichting, schrijft minister LOHMAN: „eene zoodanige wijziging voor te dragen, dat de vrijheid van hen, die werkelijk ernstige bezwaren tegen de koepokinenting hebben, volkomen wordt gewaarborgd, maar toch de aandrang tot het toepassen der inenting, die gelegen is aan het verbinden van deze aan den toegang tot de school, behouden blijve.”

Om aan den indirecten dwang te ontkomen wordt voorgesteld dat: „indien het minderjarigen geldt, de ouders of voogden, of, indien het meerderjarigen geldt, deze zelve persoonlijk, mondeling of schriftelijk, aan den burgemeester moesten verklaren, dat zij tegen de toepassing der koepokinenting op den persoon, wiens toelichting het betreft, bezwaar maken.”

Het standpunt van den minister wordt aldus samengevat:

„Bevordering der vaccinatie van regeeringswege, daar de deskundigen haar noodig achten voor de volksgezondheid. Doch geen

¹⁾ Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman. Een Vaccine-aanbidder, 1912, p. 3.

²⁾ „Vaccine-vereering” 1892, p. 5.

dwang. Eerstens, omdat de deskundigen, met name in het buitenland, volstrekt *niet eenstemming oordeelen*, over het nut van de vaccinatie, en dat voor de gezondheid schadelijke gevolgen van de inenting mogelijk zijn. Maar bovenal omdat de Regeering, *de vrije beschikking over het lichaam niet toekomt*."

Dit ontwerp van wet weerlegt volgens sommigen mijne veroordeeling van den Heer LOHMAN afdoende. In de Nederlander van 24 April '15 wordt zelfs het vermoeden geuit, dat ik „hetgeen de heer LOHMAN over dit punt geschreven heeft, niet heb gelezen, althans niet bestudeerd”.

Ten onrechte.

Wat ook de bedoeling van minister LOHMAN bij het indienen van dit ontwerp geweest moge zijn, van eenigen drang tot bevordering der vaccinatie is in de wet zelf geen sprake, al wordt daarover gesproken als doel in de Memorie van Toelichting.

Naar aanleiding van de vrijstelling voor hen, die bezwaren hebben, schrijft dan ook Mr. DICKE:

„Men zal echter gevoelen dat zoo iets misschien soms zou kunnen toegelaten worden ten aanzien van gewetensbezwaren, maar dat het ten opzichte van andere een dwaasheid wordt.”

„En medische wetenschap en staatsrecht nu verplichten o. i. de regeering om het standpunt van vaccinedwang in te nemen; maar dan gaat het toch niet aan een maatregel te aanvaarden, waarbij ieder die maar bezwaar heeft, er van vrijgesteld wordt”, (pag. 185).

Niet slechts gewetensbezwaren, of ook gemoedsbezwaren, maar elk willekeurig bezwaar is voldoende de wet te ontduiken en wel op een wijze, dat het onduiken gemakkelijker gemaakt wordt dan de wet te gehoorzamen. In het laatste geval moet men o. a. met het kind tweemaal naar den geneesheer gaan, in het eerste slechts eenmaal naar den burgemeester, of is dit nog te lastig, dan kan volstaan worden met een kort officiëel briefje. Doch daarbij blijft 't niet. De Nota, op initiatief van Minister LOHMAN, door een zijner ambtenaren tot stand gekomen wordt door LOHMAN *als regeeringstuk* voorgedragen.

„Vóór de publicatie der Nota, was mij, — aldus LOHMAN in zijn bekenden brief — in overweging gegeven, de Nota niet als regeeringsstuk aan de Kamer over te leggen, maar eenvoudig als een particulier advies afkomstig van haren steller. Anders toch zou

de Minister wellicht aan allerlei aanvallen zich blootstellen" (pag. 6).

Dien goedgeameenden raad heeft Minister LOHMAN niet opgevolgd.

Was de Nota een pleidooi geweest voor het nut der vaccinatie, zoodat „het bevorderen van regeeringswege" zijn grond vond in de Nota, dan ware het alleszins begrijpelijk geweest. Maar dit is niet het geval.

De Nota is de systematische poging van een ambtenaar om de beteekenis der vaccinatie uit te schakelen (zie Bijlage II). Het hoofdstuk waarboven de vraag gesteld wordt: „is vaccinatie of vaccinatie en revaccinatie een beveiligingsmiddel tegen pokken?" (pag. 63—67) eindigt niet met een positief „ja", òf gedurende een zeker aantal jaren" òf „in vele gevallen" òf iets degelijks, maar met twijfel te opperen òf niet het tegengestelde waar is:

„Neemt men daarentegen aan, dat ook in bedoelde plaatsen een overgroot deel der bevolking oningeënt is gebleven", (een onderstelling waarvoor elk motief ontbreekt, en waarvoor ook geen poging aangewend wordt deze te motiveeren) „dan zouden die cijfers zeer ten nadeele der inenting pleiten, vermits dan zou blijken, dat op ouderen leeftijd de vatbaarheid voor pokken veel spoediger bij ongevacceerden dan bij gevaccineerden vermindert".

In „Een Vaccine-aanbidder", schrijft LOHMAN te gelooven dat de inenting, zooals die thans geschiedt, gedurende eenigen tijd zekere immuniteit tegen de pokziekte verzekert, en de ingeënte grooter kans heeft dan de oningeënte op een gunstig verloop der ziekte", en dat dit ongeveer altijd zijn opinie is geweest. In plaats van een middel dat dit vermag min of meer aan te prijzen zooals te verwachten was, wordt zooals reeds vroeger aangetoond is, door het *Kamerlid* LOHMAN alleen op allerlei afschrikkende voorbeelden gewezen, worden aan het adres der geneesheeren allerlei hatelijkheden gedebiteerd en de indruk gewekt dat zij in deze nog niets hebben bewezen. Dezelfde onbegrijpelijke houding merken we ook op bij den *Minister* LOHMAN. Oogen-schijnlijk een wet, die de vaccinatie zal bevorderen. Dat wordt zelfs *als doel* voorgesteld, niettegenstaande het gemakkelijker gemaakt wordt de wet te ontduiken dan te gehoorzamen, maar wat het meest treft, is het zich mede verantwoordelijk stellen van een stuk, dat het nut der vaccinatie zelfs in twijfel trekt en daardoor de wet zelf ondermijnt! en dan kort na zijn aftreden

den raad aan den Antivaccine dwangbond geeft niet alleen tegen den dwang maar ook tegen de vaccine te strijden!!

Onbegrijpelijk en onverantwoordelijk! en in geen geval een bevordering. Maar laten wij buiten beschouwing wat LOHMAN ten opzichte van het medisch gedeelte gedaan heeft en constateeren we, dat erkend wordt „dat dan een reden van Overheidsbemoeiing aanwezig is als blijkt dat oningeënten gevaarlijker voor hun omgeving zijn dan ingeënten.”

Een wetenschappelijke verdediging van den vaccinatie-dwang, vinden we in het proefschrift van Mr. W. DICKE.

Mr. DICKE geeft drieërlei redenen aan voor het ingrijpen van de Overheid in de individuëele vrijheid en het recht der ouders.

1e. „Waar het 't zelfbehoud van den staat zou gelden.”

In casu is dit niet het geval en „moge dit al het geval kunnen zijn, waar de pokziekte eenmaal aanwezig is — het zou zeker het gezonde begrip van noodtoestand te buiten gaan, indien men, opgrond hiervan een praeventieven maatregel als den vaccinatedwang altijddurend wilde voorschrijven.” (pag. 173).

2e. „Doch in de tweede plaats kan de staat met dwingend gezag optreden daar waar het geldt de regeling van de levensfeer tusschen individu en individu; wij bedoelen hier die tusschen ouders en kinderen.”

„Dit doet de staat krachtens art. 249 en art. 250 van het strafwetboek en door beperking van den kinderarbeid. Welnu, erkent men eenmaal het beginsel, dan kan het ook een punt van overweging uitmaken of het verhoogen van de ziekte- en sterftekans der kinderen met zoo'n groot percentage als wij straks reeds mededeelden, en wel door het nalaten der vaccinatie, niet is een uitoefenen van de ouderlijke macht die wel wat al te sterk tegen de zedelijke gedachte van een goedgeordenden staat indruischt.”

„Hier maakt de staat in de weinige gevallen, waarin dat door zulk een algemeenen regel doeltreffend kan geschieden, één van de levensvoorwaarden der minderjarigen onafhankelijk van de uiteenlopende gevoelens der ouders, die in deze materie maar te dikwijls beheerscht worden door zorgeloosheid, onverschilligheid of vooroordeel.”

„Slechts ééne bedenking doet ons aarzelen zulk een maatregel

aan te prijzen en dat is de gewetensdwang die op sommigen hierdoor wordt uitgeoefend." (pag. 174).

3e. „Een derde grond is er nog waarom de staat met dwingend gezag kan optreden, een grond dien wij in verband met hetgeen in het eerste hoofdstuk gezegd is ten aanzien van de roeping van den staat, eenvoudig kunnen omschrijven als de taak om de gevaren in de samenleving liggende uit den weg te ruimen."

„Positief maakt de staat zich meester van de voorwaarden van het gezonde leven; negatief verijdert hij de gevaren. Zooveel mogelijk de ziekte te voorkomen, daarom is het te doen en nader omschreven we de staatstaak als daar aan te vangen, waar de individu zichzelf niet helpen of verweren kan. Staat het dus vast dat de niet-ingeeënten voor de ingeeënten gevaar opleveren, dan vangt derhalve hier de taak van den staat aan, om de niet-ingeeënten tot inenting te dwingen." (pag. 175).

Eenmaal het recht van dwang vastgesteld zijnde, komt de vraag aan de orde naar den vorm en omvang: De dwang toch kan zijn *direct* of *indirect*. Welke vorm van dwang de staat nu kiest is volgens Mr. DICKE „een kwestie van practische politiek, die voor verschillende landen verschillend zal moeten beantwoord worden."

Met het oog op wat in Engeland gezien wordt, zou Mr. DICKE het betreuren indien de staat hier tot den directen dwang zou overgaan en zoo onmiddellijk de persoonlijke vrijheid ging aantasten. „Want of het Nederlandsche volk zou zich in 't eind neerleggen bij zulk een maatregel hetgeen een concessie was aan een wijze van regeeren die verderfelijk en krenkend is voor het gevoel van persoonlijke vrijheid, of, en dit is wel het waarschijnlijkst, er zou een lijdelijk verzet, zoo niet erger gekweekt worden dat tenslotte niet dan nadeelig op het gezag van den staat zou terug werken (pag. 181).

Nagaande de pogingen om de staatsrechterlijke zijde van het probleem op te lossen, blijkt, dat zij, die tegen den dwang reageeren, geen onderscheid maken tusschen den directen en indirecten dwang, en uitgaan van een foutieve voorstelling over de beteekenis der vaccinatie, terwijl de jurist, die den indirecten dwang verdedigt, niet staat op anti-revolutionair standpunt. Nu is de vraag zooals ze door Prof. FABIVS gesteld wordt, n.l. „of

de vaccinatie dwang strookt met het recht," onjuist geformuleerd, want de hoofdtak der Overheid bestaat niet alleen in handhaving van het bestaande recht, maar ook in de *ontwikkeling van dat recht in overeenstemming met de steeds wisselende toestanden.* ¹⁾

Aan de oplossing van het probleem van juridische zijde, moet vooraf gaan de oplossing van medische zijde.

Medisch nu staat vast, dat vaccinatie en hygiënische maatregelen oorzaak zijn van het verdwijnen, althans het sterk verminderen der pokziekte.

Van belang is het na te gaan in hoeverre beide met elkaar in verband staan en waaraan de grootste beteekenis is te hechten. aan de *vaccinatie* of aan de *hygiëne*? (isoleeren en desinfecteren).

Slechts één ernstige poging is mij bekend om aan de hygiënische maatregelen den voorrang toe te kennen, n.l. van Dr. BOÏNG. ²⁾

Erkend wordt, dat de vaccinatie bescherming geeft tegen pokken, niet slechts voor de ingeënten zelf, maar ook indirect voor de niet gevaccineerden, daar de vaccinatie tegen pokken beschut zonder harerzijds tot vermeerdering en uitbreiding van de smetstof bij te dragen.

Op de volgende wijze tracht Dr. BOÏNG op pag. 87 etc. den omvang van deze indirecte bescherming te schatten:

In 1801 was het getal onbeschutte kinderen 158967 waarvan $5744 = 3.6\%$ aan pokken stierven. Door vaccinatie beschut waren in dat jaar 5325 kinderen. Stel dat deze ongevaccineerd waren gebleven, en in dezelfde verhouding aan pokken waren

gestorven, zoo zouden van hen $\frac{5325}{100} \times 3.6 = 191$ kinderen meer aan de ziekte te gronde zijn gegaan. Voor de jaren 1805, 1810, 1815, 1820, 1825 en 1830 berekend, bedraagt dit getal 174, 261, 287, 170, 2620, 208. Voegt men deze getallen bij de werkelijke dooden zoo verkrijgt men het getal dooden, die zonder vaccinatie vermoedelijk gestorven waren.

$$1801 \quad 5744 : 5935 = 100 : 103.$$

$$1805 \quad 1045 : 1219 = 100 : 116.$$

$$1810 \quad 783 : 1044 = 100 : 133.$$

$$1815 \quad 448 : 735 = 100 : 164.$$

$$1820 \quad 136 : 336 = 100 : 247.$$

¹⁾ Jhr. A. F. DE SAVORNIN LOHMAN. Onze Constitutie, pag. 15.

²⁾ Dr. H. BOÏNG Neue Untersuchungen zur Pocken-und Impf-frage 1898,

$$1825 \quad 1181 : 3801 = 100 : 322.$$

$$1830 \quad 99 : 307 = 100 : 308.$$

D.i. in woorden uitgedrukt: „zonder den beschuttenden invloed der inenting zou het aantal der overledenen aan pokken ook in de 19de eeuw van jaar tot jaar, eerst langzaam, later steeds sneller geklommen en in het jaar 1825 b.v. zou zij meer dan het driedubbele verhoogd geworden zijn. Dat ware dan inderdaad een beschutting door inenting, die voor de beoordeeling van de gansche quaestie der inenting, van groot gewicht was.”

„Helaas echter bevat deze rekening een fout, waarvan het wegnemen een wezenlijk ander resultaat geeft. Bij de berekening is namelijk vooropgesteld, dat de inenting op zeer langen duur, hier op 30 jaar beschut, een onderstelling, die zoo als later zal aangetoond worden, geheel onhoudbaar en heden zelfs door de hartsochtelijske vaccinatie-vrienden verlaten is. Das Kaiserliches Gesundheits-Amt schat de duur der beschutting gemiddeld op 10, H. ROLFFS op 5 jaar, terwijl ik zelf van een nog veel korter gemiddelde der beschutting overtuigd ben. Verbeteren wij daarnaar de berekening hierboven naar de meening, dat de beschutting 5 jaren duurt, zoo krijgen wij de volgende getallen :

$$1801 \quad 5744 : 5935 = 100 : 103.$$

$$1805 \quad 1045 : 1219 = 100 : 116.$$

$$1810 \quad 783 : 952 = 100 : 122.$$

$$1815 \quad 448 : 619 = 100 : 138.$$

$$1820 \quad 136 : 221 = 100 : 163.$$

$$1825 \quad 1181 : 2060 = 100 : 174.$$

$$1830 \quad 99 : 166 = 100 : 168.$$

D.i. de sterkste beschutting werd in het jaar 1825 bereikt, waar ze 75 % bedroeg ; gemiddeld bedroeg ze ongeveer 50 %.”

„Onderzoeken we verder, in welke maat na het jaar 1801 de pokkensterfte in werkelijkheid afgenomen is. Naar het Kaiserliches Gesundheits-Amt bedroeg ze in de 5 jarige perioden op 100.000 inwoners :

$$1776-1780 = 274.4 \quad \text{daarentegen} \quad 1801-1805 = 97.3.$$

$$1781-1785 = 283.3 \quad \text{„} \quad 1806-1810 = 72.4.$$

$$1786-1790 = 191.5 \quad \text{„} \quad 1811-1815 = 20.2.$$

$$1791-1795 = 160.2 \quad \text{„} \quad 1816-1820 = 12.1.$$

$$1796-1800 = 210.5 \quad \text{„} \quad 1821-1825 = 14.5.$$

$$1825-1830 = 11.5.$$

of in de perioden voor de inenting :

van 1774—1800 = 203, daarentegen van 1801—1830 slechts 35 op 100.000 inwoners.”

„Terwijl aldus de inenting slechts een vermindering der pokkensterfte op ongeveer de helft gemiddeld te weeg kon brengen, volgde in werkelijkheid een afname der ziekte in het zesvoudige, een vermindering, waarvan wij als hoofdoorzaak de geheele verandering van het gedrag der bevolking tegen de ziekte en de prophylactische-hygiënische maatregelen der Overheid moeten aannemen.”

Aan verschillende gebreken gaat deze berekening mank.

Allereerst wordt geen rekening gehouden met het feit dat als een zeker $\frac{1}{10}$ cijfer der kinderen gevrijwaard is, dit reeds gunstig werkt op de geheele groep vatbare kinderen, *te meer* naarmate de gevaccineerden talrijker groep vormen.

Ook de duur der immuniteit, berekend naar een gemiddelde van 5 jaar is te kort gesteld. Wel komt 't voor, dat binnen 10 jaar na vaccinatie een kind de pokken krijgt, zelfs een enkele maal na 5 jaar; waarom dan ook aangeraden wordt vooral bij gevaar een vaccinatie die 10 jaar geleden is niet meer te vertrouwen, doch dat is iets anders dan het gemiddelde zoo laag te stellen. 10 jaar is zeker niet te hoog geschat.

Dit geldt dan nog het ziek worden, de *sterftekans* en op deze alleen had Dr. BOÏNG hier moeten letten, omdat hij het heeft over het *sterftecijfer*, is nog veel kleiner. Dat een gevaccineerde sterft, binnen het verloop van 20 jaar, is een zeldzaamheid.

Van de 943 pokken gevallen b.v. in Liverpool stierf er geen beneden de 20 jaar. Bij hen, die in 1902—'03 te Amsterdam stierven aan de pokken, was de vaccinatie minstens 20 jaar geleden geschied.

Eindelijk is fout de periode van 1774—1800, toen niet gevaccineerd werd, te stellen tegenover de periode van 1801—1830, als een periode waarin wel gevaccineerd werd. De eerste 5 jaren toch uit deze periode vormen, een tijdvak waarin nog relatief zeer weinig werd ingeënt. Ook de volgende 5 jaren werd nog slechts *de kleinste helft* ingeënt, zoodat deze jaren, zonder meer niet mede gerekend mogen worden met de latere jaren en met meer recht tot de neutrale jaren gerekend moeten worden of tot de eerste periode.

Hoe onjuist deze berekening is, blijkt ook uit het verschil

van uitkomst naarmate 10, 25 of 50 jaar voor en na het begin der vaccinatie berekend wordt.

De eenig juiste methode is, tegenover elkander te plaatsen het ziekte en sterftecijfer aan pokken in beide groepen en dan blijkt dat terwijl vroeger van de 100 pokdooden 95% kinderen waren beneden de 10 jaar, thans onder de gevaccineerde kinderen weinig of geen zieken en geen of een enkele doode voorkomt.

Te meer moet de nadruk gelegd worden op het foutieve in de berekening, omdat Dr. BOÏNG geen positieve bewijzen aanbrengt voor het effect der hygiënische maatregelen, maar daaraan toeschrijft wat volgens zijne berekening niet aan de vaccinatie is toe te schrijven.

Aan de hygiëne wordt daarom te groote beteekenis gehecht, omdat de invloed der vaccinatie onderschat is. Tevergeefs tracht Dr. BOÏNG zijn meening over de groote beteekenis van de hygiëne plausibel te maken, n.l. door de verandering in zienswijze omtrent de mijdbaarheid der pokken op den voorgrond te stellen, want de toepassing dezer zienswijze is niet zoo eenvoudig. Van eigenlijk isoleeren toch was geen sprake in dien tijd en van afzonderlijke ziekenhuizen voor poklijders evenmin.

Niet dat het aan raadgevingen ontbrak. Reeds lang vóór de vaccinatie bekend was, is het isoleeren aanbevolen. In 1610 door CLAUDE CHANVEL (*chasse vérole des petits Enfans*). In 1617 door CHRISTOPHE CACHET (*Vrai et assuré préservatif de la Petite-vérole et Rongeole*). In 1754 door DETHARDING te Rostock. Sedert 1782 door JUNCKER in Duitschland, die een bond daartoe oprichtte en een archief uitgaf. Dat daaraan niet veel waarde gehecht werd, en dus een vermindering der pokkengevallen daaraan niet is toe te schrijven, blijkt uit het woord van Dr. à Roy op de 2e jaarlijksche vergadering van het Amsterdamsch genootschap der bevordering der koepok-inenting van 1805: „Hoe zou zulks kunnen geschieden in de groote steden, alwaar de ziekte bijkans altoos gevonden wordt? Hoe zou men de ouders kunnen noodzaken zich van hunne kinderen af te zonderen om dezelve aan vreemde oppassers over te laten? Hoe zou men mannen van hunne vrouwen, en deze wederom van hare mannen kunnen verwijderen, zonder de grootste hindernissen te ontmoeten; zonder de grootste verwarringen te maken en zonder de schadelijkste hartstogten te veroorzaken?”

En ook thans, waar hygiënisch zooveel verbeterd is, en de burgemeester bij Koninklijk Besluit van 1915 zelfs het recht tot isoleeren heeft, blijkt, dat voor overschatting van dien maatregel geen aanleiding bestaat, en het verkeerd zou zijn daarop alleen te vertrouwen.

Hygiënische maatregelen, (ontsmetten en isoleeren) bij de bestrijding der pokken moeten gewaardeerd worden; isoleering van de eerste poklijders kan vaak een verdere uitbreiding voorkomen, maar dat eischt reeds geringe vatbaarheid van de omgeving en dus een gevaccineerd personeel, m. a. w. waar vaccinatie toegepast wordt in meerdere of mindere mate, zooals ook in Leicester het geval is.

Vaccinatie alleen is in staat de epidemieën tot staan te brengen; dit is een ervaringsfeit in alle landen opgedaan; van isoleeren *alleen* is dit nooit bewezen, wel het tegendeel, tenzij voor Australië, dat geïsoleerd ligt, een kleine bevolking heeft en quarantaine maatregelen gemakkelijk kunnen genomen worden, of tijdelijk voor een enkele plaats.

Zonder de beide factoren afzonderlijk te kunnen schatten, moet daarom aangenomen worden, dat de vaccinatie de factor is, zonder welke de andere hygiënische maatregelen schipbreuk zouden lijden, ergo de conditio sine qua non voor een doeltreffende bestrijding.

Overheidsbemoeiing *naar eigen overtuiging*.

Herhaaldelijk heeft men de Overheid het recht betwist zich in te laten met deze medische quaestie, dat zou zijn een inbreuk maken op de vrijheid der wetenschap. Dit verwijt is ongegrond. Niet op gezag van de eene helft der geneesheeren, maar *op grond van eigen overtuiging*, heeft de Overheid zich bemoeid met het vaccinatie probleem, omdat dit in verband stond met een terrein, waarop haar taak ligt, n.l. de algemeene voorwaarde voor de gezondheid der burgers. Dus vooral op 't gebied der besmettelijke ziekten, waar de gezondheid van het geheel de grootste voorwaarde is voor de gezondheid van den enkele.

Wanneer LOHMAN dan ook schrijft in de toelichting van zijn wetsontwerp, dat hij bevordering der vaccinatie van regeeringswege wil, omdat de geneesheeren er voor zijn, dan is dit een principieel onjuist standpunt; niet omdat een grooter of kleiner

gedeelte der geneesheeren iets zeggen, maar op grond van eigen overtuiging kan en mag de Overheid slechts handelen, wil zij zich niet stellen als uitvoerder van den wil der geneesheeren.

Dat zij zich voor eigen overtuiging meer heeft laten leiden door de argumenten der geneesheeren en hun bijna eenparig oordeel, dan door een oppervlakkig onderzoek van een ambtenaar, dien het aan geneeskundige kennis ontbrak, mag haar toch niet ten kwade geduid worden.

Vóór de Overheid in Engeland tot den dwang is overgegaan, heeft zij zich gewend tot 542 geneesheeren uit verschillende rijken van Europa.

Toen het resultaat bekend werd, dat op twee na allen waarde hechtten aan de vaccinatie, putte de Overheid in Engeland o.a. hieruit ook haar overtuiging.

Voegen we hieraan toe, dat van den een aangetoond is, dat hij zich vergist heeft in de interpretatie van statistische gegevens, en dat van den ander bekend is, dat hij letterlijk op alle terrein in de contramine was, dan moet toegestemd worden, dat voor redelijken twijfel geen grond bestond.

Ook de Overheid ten onzent kan moeilijk tot een andere conclusie komen.

Slechts één geneesheer was absoluut tegen de vaccinatie gekant nl. CAPADOSE, die daarvoor geen medische maar theologische motieven aanbracht. Dr. DE COCK en SCHOUTEN wenschen voor medische doeleinden de vaccinatie wel te behouden; mogen als zoodanig nog geen bestrijders der vaccinatie heeten, al begaan ze de zonderlinge tegenstrijdigheid, dat zij, omdat zij tegen den dwang zijn, de vaccinatie slechter voorstellen, dan zij zelf gelooven!

Deze groote eenstemmigheid der geneesheeren, sedert een eeuw omtrent het nut, al is er een grooter of kleiner animo te constateeren, mag op zichzelf reeds een veilige basis zijn, wanneer ook de Overheid daaruit haar overtuiging put voor het nut der vaccinatie.

Staat het nut vast, ook voor de Overheid, dan volgt daaruit, hoogstens, dat zij de voorwaarden in het leven roept, waardoor toepassing mogelijk wordt, o.a. door gelegenheid tot toepassing te geven, subsidie te verleen, enz.

Maar *dwang* daartoe moet een anderen grond hebben dan het

individueel belang want: „de taak van den staat vangt eerst daar aan, waar het individu zich zelf niet helpen kan.”

Van bevordering der vaccinatie alleen, kan sprake zijn, zoolang alleen het nut was vastgesteld; dwang daartoe, als door het nalaten er van anderen schade zouden lijden.

Zoo schrijft Dr. KUYPER:

„Maatregelen van *hygiëne*, zullen steeds op den weg der Overheid liggen. Kan een ander mij, tegen mijn wil, zonderdat ik er iets aan doen kan, in levensgevaar brengen, dan is het alleszins billijk, dat de Staat tusschen beiden trede, om dezen onzeggelijken en roekeloozen buur, desnoods met dwang, tot rede te brengen. Of ik zelf in gevaar wil gaan en blijven gaat de Overheid niet aan. Evenmin heeft zij het recht, mij maatregelen van dwang op te leggen, indien mijn buurman hetzelfde in zijn macht heeft, een van mij komend gevaar te ontgaan.”

Dr. KUYPER onderstellend dat dit met de vaccinatie zoo is, voegt er aan toe: „uit dien hoofde hebben we tegen den *vaccine-dwang* ons indertijd zeer ernstig verzet, en blijven we den toen genomen maatregel, als onpassend en krenkend voor de vrijheid zeer beslist afkeuren” — een verzet dus, dat ophoudt als aange-toond wordt dat er gevaar voor anderen bestaat. Ook LOHMAN zou niets tegen dwang kunnen aanvoeren, integendeel haar noodzakelijk achten „als de niet-ingeënte gevaarlijk is voor zijn omgeving”. Dat dit zoo is, is bewezen door de epidemie te Gravenzande en volgt noodzakelijk uit algemeene beschouwingen.

Medisch staat vast, dat inzonderheid de vaccinatie een zekere immuniteit geeft tegen pokken, maar niet absoluut. Vandaar blijft ook voor de gevaccineerden het gevaar dreigen van de zijde dergenen, die oningeënt en zooveel vastbaarder zijn voor pokken. Vandaar dat de termen aanwezig zijn, die volgens KUYPER en LOHMAN aanwezig moeten zijn, voor het ingrijpen van Overheidswege. Dit is dan niet van Overheidswege een zich bemoeien met iemands persoonlijke gezondheid, — geen poging van haar om de vrijheid harer burgers als zoodanig aan te randen, maar een handelen, welke geheel binnen den kring van eigen bevoegdheid blijft, sterker, zij zou eigen roeping verzaken, indien zij hier lijdelijk bleef, inplaats van naar haar aard met dwingend gezag op te treden.

Twee factoren echter maken de zaak minder eenvoudig, n.l. de mogelijke schade der kunstbewerking en de conscientie bezwaren daartegen.

Het geoorloofde van *dwang bij mogelijke gevaren*.

Met alle menschelijk doen, heeft ook de vaccinatie gemeen, dat er gevaren aan verbonden zijn, het spreekt van zelf dat ook daarmede rekening moet gehouden worden. Niet dat de Overheid de verantwoording daarvan op zich moet nemen en de schade tewegg gebracht, vergoeden. Dat doet ze toch nooit en is dus niet in te zien waarom ze hier een ander standpunt zou innemen. De eenige plicht is te zorgen dat de schade die mogelijker wijze, uit haar ingrijpen volgt, zoo gering mogelijk zij.

In de Standaard van 18 Juli 1912 komt Dr. KUYPER dan ook op tegen de stelling: „Dat de Overheid haar plicht niet vervullen mag, of ze moet tegelijk in staat zijn de noodige maatregelen te nemen, om min gewenschte gevolgen van haar wet voor anderen af te snijden.” Deze stelling wordt „even onjuist als onhoudbaar” geheeten en daartegenover wordt het volgende gesteld: „Eisch is dat de Overheid doe wat haar plicht en roeping van Godswege is, en late de gevolgen hun werking hebben”.

Het rekening houden met de gevaren houdt in een schatten van de nadeelen tegenover de voordeelen; en eerst als de voordeelen verre overtreffen de nadeelen mag van een nut gesproken worden opgrond waarvan zij handelt.

De bekende Duitsche jurist ROBERT VON MOHL, op wien tegenstanders zoowel als voorstanders der verplichte vaccinatie zich beroepen, acht dan alleen dwang gerechtvaardigd, als er geen belangrijk gevaar (eine irgend in Anschlag zu bringende Gefahr) aan de vaccinatie verbonden is.

Is dit gevaar aanwezig? Als men leest wat de tegenstanders kritiekloos samenlezen, zou men geneigd zijn te zeggen ja. Doch deze wijze van doen is door haar eenzijdigheid af te keuren. Nog eens: de gevaren der vaccinatie moet men stellen tegenover de voordeelen daaraan verbonden.

Deze eisch klemte te meer, daar ook voor de Overheid geldt als voor ieder persoonlijk, n.l. de verantwoordelijkheid voor de gevolgen, die voortspruiten uit het *nalaten* van iets, waarin te voorzien was.

En als aangenomen mag worden, dat het nut der vaccinatie *duizendvoudig* de schade overtreft, mag dan niet van een gevaar gesproken worden, dat niet in aanmerking komt?

Waar zonder mogelijke schadelijke gevolgen dwang geoorloofd zou zijn, zelfs roeping, zou het dan niet van kortzichtigheid getuigen, van blindheid voor de gevolgen van nalatigheid, of van Prinzipienreiterij, den dwang na te laten en zoo haar roeping te verzaken?

Zelfs wanneer de nadeelen tien voudig vergroot en dus zeker overschat worden, zou nog van een honderdvoudig voordeel moeten gesproken worden van het vaccineeren en zou ook dan niet reeds een dwang daartoe van de Overheid mogen uitgaan? temeer daar de schadelijke gevolgen feitelijk bijna alle behooren tot de vermijdbare.

Eenzijdig als de tegenstanders der vaccinatie zijn, stellen ze de Overheid alleen verantwoordelijk voor de nadeelige gevolgen.

Zoo schrijft MARTINI ¹⁾: De inenting moet ophouden, als er maar één geval van overdragen van de ziekte bewezen is. Anderen: de Overheid heeft geen recht iemand te dooden.

Ook LOHMAN stelde zich op dit eenzijdig standpunt, toen hij in de Tweede Kamer (19 Mei 1911) aldus sprak:

„Nu wil ik er toch even op wijzen, dat dienstplicht geheel verschilt van inentingsplicht. Als men ons dwingt ons land te gaan verdedigen, dan dwingt men ons tot een verdediging van een algemeen goed, dat allen als zoodanig erkennen, n.l. de vrijheid en onafhankelijkheid van het land, dat slechts door vechten verdedigbaar is. Maar bovendien sturen wij onze miliciens niet naar den oorlog om zich te laten dood maken, maar om zich te verdedigen en anderen dood te maken. Dit is natuurlijk de bedoeling. Men kan zelf omkomen, maar ieder soldaat heeft toch het recht zich zelf te verdedigen. Maar hier doet men juist het omgekeerde. Hier dwingt men de ouders, die ik in dit verband met de miliciens gelijk stel, hun eigen kinderen in sommige gevallen te dooden, althans een operatie te laten doen waaraan het kind kan sterven” etc.

Geheel overeenkomstig dit betoog kan men zeggen, als iemand finantieele schade lijdt, als gevolg van een bepaalde wetgeving:

¹⁾ HUGO MARTINI Der Impfwang, 1879.

de Overheid heeft niet het recht tot stelen! Doch dat doet niemand, alleen als het medische zaken betreft, zijn zulke ave-rechtsche voorstellingen mogelijk.

Zelfs al zou de geneesheer bij het redden der duizenden, tientallen door onvoorziene omstandigheden verliezen, is hij geen Kajafas, die om het volk te redden één wil offeren zooals Ds. PIERSON vol blijft houden, maar handelt hij overeenkomstig zijn roeping trachtende allen te redden.

Volgen de ouders het geneeskundig advies, dan hebben zij iets gedaan, wat tot heil der kinderen strekt. Sterft hierbij een kind, dan heeft niemand het recht die ouders van doodslag te beschuldigen en hebben zij zich zelve niets te verwijten, daar zij, overeenkomstig het 6de gebod der Christelijke zedewet, van twee gevaren dat gekozen hebben, dat bij ervaring gebleken is verreweg het kleinste te zijn. Want voor het gebruik van voorbehoedmiddelen bestaat geen andere regel dan die ook geldt voor het gebruik der middelen.

Doen de ouders niet uit eigen beweging, maar gedwongen wat zedelijke plicht is, dan verandert dat aan de zaak zelf niets; deze is en blijft onafhankelijk van de wetgeving, een poging tot redding van het leven en de Overheid die onder geen andere zedewet staat, gaat in deze ook vrij uit.

De Overheid tegenover de conscientie bezwaren.

De conscientie is „een verstandelijke hebbelijkheid daardoor wij de beginselen der zedelijke werkingen toestemmen. Zoo en verschilt zij niet van de wet der natuur, die aller menschenhart is ingeschreven dan in het begrip.”

„*Natuurlijke* conscientie is, die voor haar wet erkent de natuurlijke beginselen en besluiten, daaruit getrokken; de *verlichte* is die daarenboven alles erkent, dat in de Schriften wordt voorgescreven” of korter bepaald:

Ze „is des menschen oordeel van zichzelf, voor zooveel hij Gods oordeel onderworpen is.” ¹⁾

Ze is „de uitspraak van onze oprechte en diepste overtuiging omtrent hetgeen God van ons wil of niet wil.” ²⁾

¹⁾ Biblioth. reformata dl. X. WILLEM AMEZES 5 boeken van de conscientie en haar regt of gevallen. Vertaald door C. WALLENDAAI. Weder uitgegeven door W. GEESINK 1896.

²⁾ Dr. A. KUYPER, E. VOTO dl. IV pag. 76.

De conscientie zelf is dus geen maatstaf voor goed en kwaad, maar oordeelt alleen daartusschen, welk oordeel afhankelijk is van onze kennis van Gods wil. Deze kennis is onvolmaakt en gebrekkig en, derhalve kan de conscientie dwalen in haar uitspraak, althans materieel, „formeel is zij onfeilbaar” en daarom is het zonde iets tegen het geweten te doen.

„In het geweten beoordeelt de mensch zichzelf; echter naar eene wet, die onder Goddelijke sanctie staat, daarom alleen zedewet is, en absoluut verplichten kan; om die reden is het zonde, iets tegen het geweten te doen, ook al ware de daad op zichzelf geen zonde.” ¹⁾

„Wie er ook zij, die gelooft dat er eene God is, en naar het hem op een gegeven oogenblik gegeven licht, diep en innig in zijn conscientie overtuigd is, dat hij, met te doen wat zijn ouders of overheden hem gelasten, tegen Gods wil in zou gaan, mag niet gehoorzamen, maar moet gehoorzaamheid weigeren.” ²⁾

Zoo ook oordeelt AMEZES: „De conscientie, alleen Gods wille en gezag eigenlijk onderworpen, kan zich geen schepsel onderwerpen zonder afgoderij.” Zelfs: „de conscientie bij misverstand oordeelende dat het ongeoorloofde geoorloofd of schuld zij, bindt zoo, dat iemand zondigt die daartegen doet.” ³⁾

Op staatkundig gebied volgt hieruit zonder meer vanzelf, dat de macht der Overheid beperkt wordt door de conscientie, en zij dus het recht van vrijheid van geweten heeft te eerbiedigen.

Twee moeilijkheden doen zich volgens Dr. KUYPER hierbij voor: 1e. „dat men zijn conscientie misbruikt als huichelachtig voorwendsel” en 2e. „dat de conscientie dwaalt in wat ze wil”, doch wordt niet gearzeld deze stelling te aanvaarden: „zoodra een onderdaan zich op zijn conscientie beroept, wijke de Overheid uit eerbied voor het heilige terug. Dan dwinge ze nooit. Noch tot de eedsaflegging, noch tot den krijgsdienst, noch tot schoolbezoek, noch tot vaccinatie of wat dies meer zij.”

Dit onder één beding. „Ge moet bij uw beroep op de conscientie geen vermoedens van onachtbaarheid tegen u hebben” („Ons Program”, pag. 202).

¹⁾ Dr. H. BAVINCK, Psychologie.

²⁾ Dr. A. KUYPER, E. VOTO dl. IV pg. 76.

³⁾ Biblioth. reformata dl. X. WILLEM AMEZES 5 boeken van de conscientie en haar regt of gevallen. Vertaald door C. WALLENDAL. Weder uitgegeven door W. GEESINK 1896.

Gegeven de twee moeilijkheden, zoo volgt de vraag: is dit ééne beding voldoende, of kan de Overheid zich ook zekere waarborgen verschaffen, dat ze althans niet de dupe wordt van een huichelachtig voorwendsel, niet instaat *zelf* over de conscientie van anderen te oordeelen? Dit nu is haar recht en kan zij doen, door te voorkomen, dat degenen, die conscientie-bezwaren hebben, hetzij dan gemeente of voorgewende, althans geen voordeel genieten, als aan de conscientie-bezwaren tegemoet wordt gekomen. Zij, die tegen den krijgsdienst zijn, zou men kunnen verplichten in hun diensttijd te werken ter versterking van de dijken, of andere werken des vredes, zooals onlangs nog door Dr. KUYPER werd voorgesteld, daardoor bewijzende, dat ook op andere wijze mogelijk is aan de conscientie-bezwaren tegemoet te komen, of wat te verkiezen is *langer* tijd, om zoo indirect, allen die geen eigenlijke conscientie-bezwaren hebben, tot den krijgsdienst te dwingen, zooals geschiedt bij de vaccinatie-wet.

Onder de leuze „vaccinedwang is conscientiedwang” is tegen de wet, die vaccinatie als voorwaarde aan het schoolgaan verbond, geprotesteerd.

Ten onrechte, daar het verschil tusschen den directen en den indirecten dwang uit het oog verloren is.

Het verschil is duidelijk. Vóór in Engeland de gewetensclausule was opgenomen, was ieder verplicht zijn kinderen te laten inenten en bij weigering werd hij met boete gestraft, zoo vaak hij aangeklaagd werd bij het gerecht. Hier, waar de vaccinatie voorwaarde was voor het schoolgaan geen vonnis en geen veroordeeling.

Noodzakelijk gevolg bij den directen dwang is vanzelf verzet, zij 't dan ook lijdelijk. Juristen namen het op voor hun clientèle, en wezen op de wreedheid der wet, waardoor achtenswaardige mannen veroordeeld werden. Voor de veroordeelden, die beschouwd werden als martelaars voor hun beginsel en gedragen door de algemeene sympathie, werden de boeten betaald uit een gemeenschappelijke kas. Te meer ergenis gaf deze wetgeving bij herhaling der boeten, vooral omdat de rijken vaak werden ontzien, en de strengheid der wet vooral de armen trof.

Vandaar dat de Engelsche Staatscommissie, samengesteld uit juristen en medici eenparig adviseerde, de straf niet te herhalen, omdat dit de ouders en omgeving irriteert en aanleiding geeft

voor agitatie waarvan het gevolg is nog minder vaccinatie, zoodat het doel, toch niet wordt bereikt. ¹⁾

Bij den indirecten dwang wordt het gevoel van vrijheid minder aangetast en aan de conscientie-bezwaren tegemoet gekomen. Van een veroordeeling is geen sprake, noch in juridischen, noch in moreelen zin; ook niet nu de leerplichtwet ingevoerd is, daar deze niet van toepassing is voor hen, die hun kinderen niet willen laten vaccineeren. Consciëntie-vrijheid bestaat niet voor hen, die gewetensbezwaren hebben tegen den militairen dienst, wel voor hen, die zich niet laten inenten, alleen wordt deze *beperkt* door den wettelijken en zooals nu gebleken is ook door den socialen indirecten dwang. Wat de sociale dwang betreft, deze is alleszins te billijken uit het verlangen geen overlast te willen hebben van wat anderen doen of laten. Met voorbijzien van den eisch van vrijheid voor allen, en niet alleen van een bepaalde groep schrijft het Hoofdbestuur van de Ned. Ver. v. Chr. Kantoor- en Handelsbedienden naar aanleiding van het feit dat een bediende voor de keuze werd geplaatst „revaccinatie of ontslag” het volgende: ²⁾

„Hiertegen moeten wij met alle klem opkomen. Hiertegen mag een protest onzerzijds niet uitblijven. Immers betreedt de werkgever hier een terrein dat het zijne niet is; matigt hij zich rechten aan, die hem niet toekomen.

Niet over het lichaam van den werknemer heeft de patroon te beschikken. De tijd der slavernij, is wat dit betreft gelukkig achter den rug. Welnu dan worde ook de weigering om zich te laten revaccineeren, wanneer ze is gegrond op achtenswaardige motieven nimmer reden tot ontslag. Wij twijfelen niet of dit woord vindt breeden weerklank. Wij zijn gewoonlijk op onze vrijheid nog al prat, we voelen allen veel voor de vrijheid van den arbeidenden stand. Welnu, dan mogen wij ons ook niet laten ontrooven, het kostelijkst erfgoed onzer vaderen, de vrijheid van geweten. Als wij ons tegen aanranding van die vrijheid verzetten, rekenen we op den steun van ieder die het wel meent met ons volk”.

Als antwoord hierop schrijft Dr. KUYPER ³⁾ in een driestar:

¹⁾ Final Report of the royal vaccination commission 1896 pag. 133—137.

²⁾ *De Standaard* van 3 April 1916.

³⁾ *De Standaard* van 12 April 1916.

„Ons dunkt, het recht van den fabrikant, om iemand als arbeider aan te nemen of in dienst te houden, sluit in zich het recht om daarbij condities te stellen. Acht een arbeider die condities niet te kunnen aannemen, dan zegt hij zijn dienst op. Onrecht wordt alzoo door het stellen van den eisch van vaccinatie aan den arbeider niet gedaan.

Vraagt men daarentegen, of de toestand te Amsterdam van dien aard is, dat nu reeds tot zulke harde maatregelen moet worden overgegaan, zoo zouden we niet aarzelen, bedoelde handelingen wel eenigszins overdreven te noemen. Zelfs van het naderen of het dreigen van eene epidemie was nog geen sprake.

Vaccinatie en revaccinatie blijft ook in ons oog aan te bevelen. Alleen maar blijve ook hier de *sociale* dwang, zoolang 't eenigszins kan, verre.”

Nu kan de meening van Dr. KUYPER, dat de werkgevers te spoedig tot zulke harde maatregelen zijn overgegaan, thans als bijkomstig slechts vluchtig besproken worden. Eenmaal toch het *recht* daartoe erkennende, volgt dat de verantwoordelijkheid daarvoor aan ieder hunner persoonlijk toekomt; en mits de wijze waarop niet inhumane is, kan geen algemeene veroordeeling hen treffen, integendeel alleszins is het gelukkig te achten, dat niet gewacht is geworden tot de pokkengevallen tot een epidemie zich hebben uitgebreid, — want een massale vaccinatie vordert verscheidene weken — maar dat gehandeld is, overeenkomstig het waarschuwend woord van den Prediker (10 : 11): „Indien de slang gebeten heeft, eer de bezwering geschied is, dan is er geen nuttigheid voor den allerwelsprekendsten bezweerder.”

Een bijzondere verantwoordelijkheid in deze hebben daarom de besturen van ziekenverplegingen, die door de gelegenheid te verschaffen tot opname van zieken, te zorgen hebben, dat van het verplegend personeel geen gevaar — dat voorkomen had kunnen worden — dreigt voor de aan hun zorg toevertrouwde zieken.

Voor het personeel in de eerste plaats is de sociale dwang bij pokkengevaar een eisch, waaraan zoo spoedig mogelijk gehoor moet worden verleend, want niet vergeten mag worden, dat vaccinatie niet direct effect heeft, maar ten volle eerst na 14 dagen, en het niet te voorzien is, hoe in dien tijd de weinige gevallen zich vermenigvuldigd hebben. Doch ook voor de zieken kan dit noodig zijn.

Mocht een bestuur — alleen nog denkbaar van een bestuur waarvan Prof. LINDEBOOM voorzitter is — den geneesheeren verbieden den socialen dwang te gebruiken, dan blijft voor dezen niets anders over, om *zoodra zij het noodig oordeelen*, het bestuur onverwijld voor de vrije keuze te stellen, tusschen vrijheid van handelen om de gevaarlijke of roekelooze buur te verwijderen, of het collectief ontslag zijner artsen te aanvaarden. Want de verantwoordelijkheid voor de gevolgen van dergelijk besluit kan en mag geen arts op zich nemen en zal dit dan ook niet doen.

Waar het echter voor ons doel op aankomt is *de erkenning van het recht* tot den socialen dwang; en de indirecte erkenning, dat toepassing van dat recht geen conscientiedwang is.

Want is dat recht erkend voor den patroon, dan volgt daaruit ook het recht van de Overheid tot den z.g.n. indirecten dwang, en kan niet langer de eisch gesteld worden, dat zij om conscientiebezwaren van een groep onderdanen, zich van haar roeping en plicht moet laten weerhouden.

Niet dat het motief hetzelfde is of behoeft te zijn. Voor den patroon toch geldt het zijn eigen belang, zijn eigen lijfsbehoud of dat der zijnen, of wel voorkoming van finantieele schade, door stopzetten van het bedrijf, als pokkengevallen zich voordoen.

Bij de Overheid kan dwang gemotiveerd zijn voor eigen behoud, zooals bij den dienstplicht wordt aangenomen, doch dat is niet het geval bij de quaestie waarom het hier gaat.

De vaccinatie-dwang vindt voldoende motief in het gevaar, (de noodstand) dat er voor anderen kan voortspruiten uit de nalatigheid van derden.

Het standpunt door Dr. KUYPER thans ingenomen ten opzichte van den socialen vaccinatie-dwang leidt ook tot erkenning van het recht der Overheid tot den indirecten dwang.

Dit volgt ook logisch uit zijne motiveering van de verzekeringswetten, die met dezen vaccinatie-dwang op één lijn staan, daar ook de vaccinatie in den grond der zaak niet anders is, dan een *verzekering* tegen pokken.

Het verschil bestaat hierin 1e dat bij de verzekeringswetten de noodstand als aanwezig wordt aangenomen, zooals vroeger zonder vaccinatie ook het pokkengevaar en deze noodstand te beschouwen is als noodzakelijk komende indien dit voorbehoedmiddel in onbruik kwam. Doch voor de Overheid die het voorkomen verkiest

boven het genezen is dit van ondergeschikt belang; 2e dat de verzekeringswetten alleen de lagere arbeidende klasse gelden, de verzekering tegen pokken allen, zij 't toch ook in hoofdzaak de onbezorgde lagere klasse der maatschappij; 3e dat de aard der verzekering een andere is, in het eerste geval gaat het om de geldelijke zorgen, in het andere geval om het leven zelf, en is dus veeleer nog meer gemotiveerd.

Uit de verschillende driestarren ter verdediging van de verzekeringswetten daarom eenige citaten:

„Wat te keer moet gegaan is *de onzekerheid van 't bestaan*, waaronder de lagere arbeidende klasse nog steeds lijdende is”

„dat er in de verzekering een middel is geboden om deze onzekerheid van bestaan te ondervangen, — dan mag en kan men den plicht niet meer afwijzen, om te zorgen dat er zulk een alomvattende verzekering tot stand komt. Dit is dan volstrekt noodig. Kan als dan de maatschappij zelve in dit noodige niet voorzien, dan ontstaat de noodstand. En duurt die noodstand voort, dan is de Overheid de geroepene, om door haar hulpe mogelijk en wenschelijk te maken, wat aan zichzelf overgelaten er niet komt”. (Standaard 1 Febr. 1912).

„Geheel het verzekeringswezen toch rust op een erkennen van het gemeenschappelijk karakter van alle leed, waartegen men zich verzekert. Maar vast staat, dat men juist met het oog hierop als particulier persoon niet zoo grif en gul tot aansluiting bij deze verzekering overgaat”.

„Hoe schoon ge die eigen particuliere verzekering aan de arbeiders ook voorspiegelt, toch gaan ze in hun massale menigte er *niet* toe over”. (Standaard 3 Febr. 1912).

Met het oog op de conscientie-bezwaren, die gelijk zijn met die welke de vaccinatie betreffen.

„Niemand wordt gedwongen zich te verzekeren. Het feit van verzekerd te zijn, wordt eenvoudig buiten eigen initiatief om opgelegd en de patroon wordt verplicht tot medebetalen”. (Standaard 25 Mei 1912). Zooals in de Standaard van 26 Sept. 1914 erkend wordt: „Onze wet kent geen vaccinatedwang, alleen niet toelating op de school van de niet-gevaccineerden”.

Ten slotte: „Tot zoolang de plicht om zich te verzekeren nog niet in den volkswil is doorgedrongen moet hij in de wet staan”. (Standaard 25 Mei 1912).

Is er op het standpunt, dat Dr. KUYPER thans heeft ingenomen, ook met het oog op de conscientie-bezwaren geen voldoende grond te vinden, tegen den indirecten dwang, veel minder op grond van de „vrijheid”.

Dit toch is een phrase zonder inhoud en kan aangeheven worden door ieder die tegen de een of andere wet wat heeft. Beteekenis krijgt de vrijheidsleuze eerst als daarbij opgegeven wordt, welke vrijheid men eischt. In dit geval, zou ze luiden, niet de vrijheid om zich zelf in gevaar te brengen, doch en daar gaat het feitelijk over: „de vrijheid voor anderen een gevaar te worden”.

Dat dit een vrijheid zou wezen, om prat op te zijn, meen ik, niet slechts te moeten betwijfelen, maar als anti-revolutionair te moeten veroordeelen.

Terecht schrijft LOHMAN ¹⁾:

„Licht ziet men in alle politiezorg aanranding der vrijheid, en let niet op haar groote zegeningen. Den christenen betaamt dit allermint. Men mag niet terwille van de individueele vrijheid van den mensch de onderlinge solidariteit uit het oog verliezen. Reeds Mozes heeft in het algemeen belang talrijke voorschriften gegeven waardoor inbreuk werd gemaakt op de vrijheid van beweging; op vrijheid van verpleging; op huisrecht. Alleen behoort bij het geven van elk voorschrift vast te staan, dat zonder regeeringsbemoeiing in dit speciaal geval de algemeene welvaart en gezondheid noodwendig gevaar loopen; anders ontaardt de overheidsbemoeiing in bemoeizucht of tyrannie”.

In de beruchte Kamerrede (Mei 1911) heeft LOHMAN wel getracht de vaccinatie-wet aldus belachelijk voor te stellen: „Nu laten wij onze kinderen op 4 of 5 jarigen leeftijd inenten, ofschoon er in het geheel geen ziekte te zien of in aantocht is (!). Maar stel dat zij na verloop van eenige jaren wel in aantocht is, dan is het effect van de inenting geheel verloren gegaan, daarover zijn alle heeren het eens (!), maar dan is de inenting niet voorgeschreven. Wij hebben ons dus gewapend tegen een kwaal, die op groote distantie is, jaren lang zal wegblijven (!), maar die ons, wanneer ze komt ongewapend vindt (!). Dat is het stelsel, dat op het oogenblik onze wetgeving huldigt, en ik vraag of men dat niet iets belachelijks mag noemen? Te meer omdat, indien

¹⁾ Jhr. Mr. A. F. DE SAVORNIN LOHMAN, Onze Constitutie pag. 119.

onverwacht de pokziekte komt, men onmiddellijk andere maatregelen kan nemen, b.v. van isoleering.'

Maar het is duidelijk dat deze voorstelling door de feiten geloochenstraft wordt. Voor de zooveelste maal, blijkt ook thans weer, o.a. uit het bijna geheel bevrijd blijven der kinderen, van de pokziekte en het aangetast worden slechts van hen wier vaccinatie, veel langer geschied is, dat wij niet ongewapend zijn, maar voldoende om nog bijtijds de legerkracht op oorlogsterkte te brengen, terwijl aan den anderen kant, weer voor de zooveelste maal gebleken is, dat, hoe krachtig men ook tracht te isoleeren, telkens en telkens weer reeds besmette personen aan de controle ontsnappen, en een nieuwe besmettingshaard vormen.

Isoleeren, is een kostelijke raadgeving, niet alleen bij de pokken maar voor elke infectieziekte. Zij wordt meest gegeven door hen, die practisch niet weten, wat daaraan verbonden is, en daarom ook niet het middel aan de hand geven om de besmette af te zonderen, vóór hij reeds anderen besmet heeft.

Kan met het oog op de feitelijke gegevens niet getwijfeld worden aan het nuttig effect van algemeene toepassing der vaccinatie, dan behoeft nog slechts één vraag beantwoord te worden n.l. deze of ze ook niet zonder dwang mogelijk zou zijn. De geschiedenis geeft hierop een afdoend antwoord. De verschillende pogingen door de Overheid in het werk gesteld, om de vaccinatie te bevorderen, bewijzen, dat door geen van alle het beoogde doel bereikt werd. Tijdens het heerschen van een epidemie vermeerderen dan wel het getal vaccinaties, b.v. tijdens de epidemie van 1900—1901 werden in Glasgow, een stad van 750.000 inwoners, 302.000 personen gevaccineerd, doch dan is het voor velen reeds te laat. Van de 1700 lijders aan pokken stierven aldaar 204.

Ook in Nederland b.v. in de epidemie van 1871—1873, en die daaraan voorafgingen zien wij hetzelfde; maar het gevaar voorbij zijnde verslapt de ijver „want de aerdt der Hollanders is sodanigh gelijk U.Ed. mede bekend is, dat als haar de noodt en de periculen niet zeer claer voor de oogen staan, zij geenszints gedisponeerd worden om naar behooren te vigileeren om haar eigen securiteit" (Johan de Witt).

Maatregelen van algemeen belang, het blijkt steeds, kunnen

niet aan het goedvinden van de enkelen worden overgelaten, allermint als ze behooren tot de voorzorgsmaatregelen.

Is dus overheidsbemoeiing, wegens het gevaar voor den algemeenen gezondheidstoestand, of m. a. w. wegens de overlast, die sommigen zouden treffen, door nalatigheid van anderen, *noodzaak*, en de indirecte dwang *gemotiveerd*, door het meerdere gevoel van vrijheid dat ze geeft, en tegemoet komt aan de conscientie bezwaren van sommigen, zoo dient nog nagegaan te worden, of de vorm van den indirecten dwang de juiste is; n.l. niet toelating van een ongevaccineerde tot de school; en waarom niet b.v. als voorwaarde tot het bekleeden van openbare ambten of het opgenomen worden in gestichten van liefdadigheid enz.

Toen de Rijkswet in 1872 aangenomen werd bestond deze vorm van indirecten dwang reeds op tal van plaatsen, en lag het voor de hand door de wet zelf sanctie te verleen aan een maatregel waaraan men reeds eenigermate gewoon was geraakt. Doch al ware dit niet het geval, dan toch moet de samenkoppeling van vaccinatie en schoolgaan, als de meest gelukkige vorm beschouwd worden, al is dit niet steeds helder uiteengezet en voor oogen gehouden.

Waarom dwang op de scholen en niet op kerk, schouwburgen of andere volksvergaderingen, wordt duidelijk wanneer we letten op den aard der ziekte zelf waar zij onbeteugeld optreedt — n.l. dat ze is een gevaarlijke, besmettelijke kinderziekte.

Daar de scholen de plaats zijn, waar schier alle kinderen komen en door het langdurig bijeen zijn meer dan elders aan besmettingsgevaaren blootstaan, ligt het voor de hand door de wet zoo veel mogelijk te voorkomen, dat een niet-ingeënt kind gevaar van infectie voor zijn medescholieren zou kunnen opleveren.

Het gevolg is hetzelfde of men op deze wijze tracht een algemeene vaccinatie te verkrijgen, dan wel slechts de gevaren voor anderen weg te nemen, doch met het oog op mogelijke consequenties maakt het wel degelijk een groot verschil, en blijkt ook hier, dat al doen twee hetzelfde, het daarom nog niet hetzelfde is.

Dat de wet doel treft, behoeft geen betoog. Van school-epidemiën zooals nog in Engeland zijn voorgekomen, b.v. in Gloucester waar op de school in de Weddenstraat 47 ongevaccineerde kinderen aangetast werden en 19 stierven, of op de

St. Luke's school waar 40 pokziek werden, is sedert haar inwerking treden geen sprake meer, behalve juist bij de christelijke school op Overflakkee welke tegen de wet in, alleen ongevaccineerde kinderen herbergde.

Is het directe doel aldus bereikt, ook over het indirecte gevolg mag niet heen gegleden worden.

Op 1 Jan. 1897 telde de schoolbevolking 623550 kinderen beneden 12 jaar, 7986 kinderen gingen niet ter school, waarvan 1164 wegens de verplichte vaccinatie = 1 op 536 kinderen. Ook al telt men de 216 kinderen, waarvan geweigerd was de reden voor schoolverzuim op te geven hierbij, dan is dit getal nog relatief gering (1 : 452).

Op 1 Jan. 1900 daalde het getal reeds van 1164 tot 979 en het leidt geen twijfel of thans is het reeds veel minder, daar afkeer tegen de vaccinatie merkbaar geringer wordt, en om gezondheidsredenen uitstel van vaccinatie gegeven kan worden.

Stelt men hiertegenover wat Engeland te zien geeft, sedert de regeering heeft toegegeven aan de tegenstanders der vaccinatie n.l. dat op een enkele plaats reeds het aantal vaccinaties per jaar ongeveer de helft is van het geboortecijfer, dan is ook met het oog op het succes, aan den indirecten dwang te onzent de voorkeur te geven. Door dezen wordt toch vrijwel een algemeene vaccinatie der bevolking bereikt, zij 't voor een deel slechts *na* het 6e jaar.

Ziende op het effect van den socialen dwang, is voor verder ingrijpen der Overheid, door middel van revaccinatie, geen motief, daar gebleken is, dat hier de maatschappij in staat is zich zelf te helpen, en zoo blijve dan alleen bestaan *de indirecte dwang*, zooals ze ten onzent bestaat, als *doeltreffend*, als het *meest in overeenstemming met onzen volksaard en overeenkomstig de antirevolutionaire beginselen*.

Prof. VAN OVERBEEK DE MEIJER ontzegde reeds aan elke regeering het recht de aanwending van een voorbehoedmiddel te gelasten aan hen, die om eenige reden daartegen bezwaar hebben. Dit was echt *liberaal*.

Prof. SALTET zou tegen dwang zijn als deze aan een aanzienlijk deel der bevolking ondraaglijk voorkwam; ook dit woord is van een liberaal. Dit liberale standpunt wordt door mij niet aanvaard, omdat het geen rekening houdt met de roeping der

Overheid; veel minder het sociale dat tot staatsbemoeïing leidt, onderstrepende wat Dr. KUYPER aanvoerde ter verdediging van de verzekering van Overheidswege in de Standaard van 19 Oct. 1911:

„Wij staan tegen den Staatssocialist zoo beslist als het slechts kan over. En zoo wij van de Overheid vragen, dat ze ook hier de verzekering regele, geschiedt dat uitsluitend uit hoofde van tekortschieting van het particulier initiatief”.

„Wat wij alleen stellen is, dat, bij de zelfstandige juxtapositie van Staat en Maatschappij de Overheid krachtdadig behoort op te treden waar de gevolgen van zonde en vloek een noodstand scheppen, die zich zelf niet redden kan”. Dit is en blijft op juist begrepen Anti-revolutionair standpunt voor de Overheid de van Godswege op haar rustende plicht, waaraan ze zich niet onttrekken mag”.

Door den indirecten vaccinatie-dwang te handhaven, wordt dan ook door mij geen afwijkend standpunt ingenomen, integendeel.

Door het vooropstellen van het resultaat der medische wetenschap en een juist inzicht in de daaruitvoortvloeiende levensverhoudingen, was het mogelijk de antirevolutionaire beginselen tot hun recht te brengen.

Door den indirecten dwang toch wordt niet te kort gedaan aan den eisch, dat de Overheid „de souvereiniteit in eigen kring” heeft te eerbiedigen en te handhaven want, juist wat aan de inwerking daarvan in den weg staat, wordt slechts weggeruimd, zooals in „Nadere Toelichting” op pag. 272 aldus wordt uiteengezet:

„Eerst, waar misstand intreedt, hulp ontbreekt, averechtsche wrijvingen, verkeerd opzet zich willen doen gelden, of — zooals hier 't geval is — ook schade voor derden dreigt, is de Overheid tot ingrijpen geroepen.”

„De Overheid, draagster van een Souvereiniteit, die zich uitstrekt over alle magistrale verhoudingen tusschen de inwoners onderling” kan zich dan ook niet dit gezag uit handen geven, wil zij niet te kort schieten aan haar plicht, om overeenkomstig onze belijdenis te regeeren door wetten en politiën, opdat de ongebondenheid der menschen bedwongen worde en het alles met goede ordinantie onder de menschen toega”.

Sterfte aan pokken te Amsterdam en het laatst der 18e eeuw:
gepubliceerd door Dr. JOH. C. BREEN in Amstelodamum 1916 pag. 33.

1774	56	1783	108	1792	375
1775	54	1784	2920	1793	394
1776	1061	1785	512	1794	1571
1777	1032	1786	76	1795	252
1778	69	1787	506	1796	230
1779	648	1788	2312	1797	2074
1780	1019	1789	94	1798	140
1781	807	1790	308	1799	77
1782	70	1791	879	1800	2204

Sterfte aan pokken in Nederland:

1866	1413	1883	673	1900	6
1867	542	1884	62	1901	2
1868	143	1885	31	1902	5
1869	50	1886	72	1903	22
1870	706	1887	18	1904	11
1871	15787	1888	1	1905	13
1872	3731	1889	10	1906	3
1873	351	1890	1	1907	3
1874	130	1891	10	1908	1
1875	195	1892	53	1909	0
1876	113	1893	190	1910	0
1877	26	1894	625	1911	0
1878	11	1895	79	1912	1
1879	8	1896	24	1913	2
1880	79	1897	1	1914	1
1881	75	1898	7	1915	0
1882	153	1899	0		

Op de 100.000 inwoners stierven aan de pokken :

	Engel. en Wales.	Schotland.	Pruisen.	Oostenrijk.	Beieren.	België.
1861	7	26	30.2	24.3	2.6	
1862	8	14	21.1	33.3	2.3	
1863	29	<u>55</u>	33.8	35.3	2.3	
1864	37	<u>58</u>	46.3	36.4	4.6	50
1865	30	12	43.8	22.8	12	116.5
1866	14	6	62	35.9	25	21.2
1867	12	3	43.2	46.9	19	11.1
1868	9	0.5	18.8	35.5	10.1	17.0
1869	7	2	19.4	35.2	7.5	32.9
1870	12	3	17.5	30.3	18.5	81.8
1871	102	44	243.2	39.2	104.5	416.8
1872	82	74	262.4	189.9	61.1	156
1873	10	33	35.7	314.7	17.6	33.3
1874	9	37	<u>9.5</u>	174.3	<u>4.7</u>	36.9
1875	4	2	3.6	57.6	1.7	31.3
1876	10	1	3.1	40.2	1.3	27.1
1877	18	1	0.3	54.5	1.7	67.5
1878	8	0.1	0.7	61.6	1.3	68.3
1879	3	0.2	1.3	51.7	0.5	43.2
1880	3	0.3	2.6	64.7	1.2	74.9
1881	12	0.5	3.6	81.4	1.5	48.7
1882	5	0.1	3.6	94.8	1.2	27.8
1883	4	0.3	2	59.2	0.6	31.4
1884	9	0.4	1.4	50.8	0.1	23.4
1885	11	1	1.4	60.1	0.3	28
1886	1	0.6	0.5	88.2	0.1	20.5
1887	2	0.4	0.5	41.7	0.2	10.2
1888	4	0.1	0.5	61.5	0.4	14.3
1889	0.4	0.2	0.5	53.7	0.5	19.9
1890	0.4	0	0.1	24.9	0.1	10.5
1891	0.5	0	0.1	<u>28.7</u>	0.1	21.2
1892	2	0.3	0.3	25.6	0.05	40.8
1893	5	2	0.4	24.4	0.07	32.3
1894	3	3	0.3	10.6	0.03	8.2
1895			0.08	4.9	0.02	4.6
1896			0.02	3.8	0.02	2
1897			0.02	5.9	0	2
1898			0.04		0.03	

De onderstreepte cijfers duiden aan het jaar waarop de wet tot vaccinatie-dwang werd aangenomen. In Engeland had dit reeds in 1853 plaats. In Oostenrijk en België bestaat slechts indirecte dwang. In Pruisen ook revaccinatie-dwang, evenals in Beieren sedert 1874 terwijl daar van 1807 af de dwang bestond.

De Descendentieleer

een

Fata Morgana op Evolutiegebied.

Bijdrage tot de leer der onstoffelijke oorsprongen en der natuurlijke ontwaarding.

Voordracht gehouden voor de Chr. Ver. v. Nat. en Geneesk.
van Nederland op den 4^{en} Mei 1916

door

Dr. J. H. VERLOOP.

Met het oog op een doeltreffende discussie werden de volgende hoofdpunten, die den inhoud der voordracht weergeven, op 4 Maart aan de leden verzonden (met onbeduidende wijzigingen).

Beginsel.

1. Het *bewustzijn* van het *bestaan Gods* gewerd ons door het Woord. Dit Woord spreekt tot ons door de Schrift, in ons *geestelijk-psychisch* bewustzijn en door de natuur in ons *natuurlijk-instinctmatig* bewustzijn. Ofschoon de laatstgenoemde kennis primair lijkt, is de Schrift onze *toetssteen*, waaraan wij wegens het bedorven instinkt, onze kennis der natuur moeten keuren.

2. De natuurstudie toont ons een *onuitputtelijk feitenmateriaal*. Door de gebrekkige kennis hiervan is elk daarop gegrond inzicht gebrekkig. Het is dus alleen menselijke hoogmoed, die op grond van de heden bekende gegevens, verleiden kan tot het getuigen tegen God.

3. Wij leven in den zevenden scheppingsdag, *Gods scheppingsrustdag*, en daarom kan het bestaan Gods in de tegenwoordige stoffelijke natuur niet aan ingrijpende handelingen Zijnentwege worden waargenomen, evenmin om het ontbreken hiervan worden betwijfeld.

4. Alhoewel 't geen bewijs is, zoo kunnen wij uit de kennis der materiele wereld toch een *wetenschappelijke conclusie* voor het Godsbestaan trekken, indien ons denken en doen wordt geleid in het onderhoudingswerk Gods, door de werking van den Heiligen Geest.

Betoog.

5. De huidige stand der natuurwetenschap leert ons dat de materie en het leven in de voorhistorische- en tegenwoordige *natuurontwikkeling*, zoover dat gedurende of na de scheppingsdagen door de bestaande wetten zijn geleidelijken voortgang vond en natuurkundig onderzocht werd een *direct of indirect degeneratief karakter* draagt.¹⁾

De descendentie-leer kan dus in de *gangbare beteekenis* niet worden aanvaard, want hierin wordt op velerlei wijze een descendentie bedoeld, waarbij een feitelijk niet bestaande natuurlijke progressie zou plaats hebben.

6. Bij een natuurkundige verklaring van den *opbouw der wereld*, zooals hij zich in de opeenvolgende, plotselinge verschijningen van nieuwe en kunstiger samengestelde objecten toont, is het dus noodzakelijk een onstoffelijke, *scheppende macht* aan te nemen. Ofschoon wij daarmede het bestaan van God naar ons Christelijk belijden niet kunnen bewijzen, zoo vinden wij daarin toch een onafwijsbaren eisch, om ons *scheppingsverhaal* te blijven belijden.

De descendentie-leer sluit in haar gangbare beteekenis geen onstoffelijke oorsprongen uit, doch heeft de strekking het bewijs van hun bestaan naar het rijk der meer of minder gelukkig opgestelde *palaeophantasie* te verplaatsen, terwijl daardoor het scheppingsverhaal der H. Schrift in zijn historische beteekenis bijna volkomen wordt ondermijnd, facultatief gesteld en verworpen.

Het onderscheid tusschen de hier genoemde twee diametraal over elkander staande verklaringen van het voortbestaan der wereld, ligt in het gebrek aan eenig bewijs vóór de natuurlijke progressie en in het dwingend karakter van het feitenbewijs voor het natuurlijk verval, terwijl de strijd op toegankelijk gebied en met bekende wapenen kan worden beslist.

7. Een *uitzondering* op de degeneratieve evolutie wordt gevonden in de geschiedenis van de ontplooiing der *gave des menschen*, in het zich dienstbaar maken der natuur, zoover zij

---

¹⁾ Voor het woord degeneratief zal het woord ontwaardend worden voorgesteld.

zich onder de bijzondere of algemeene leiding Gods, meer of minder krachtig en langdurig kon openbaren.

Een niet in den handel zijnde, gedrukte en geïllustreerde voordracht over hetzelfde onderwerp, in 1907 in de V. C. S. te Basel gehouden, stond ter kennismaking met de bewijsvoering ten dienste, terwijl de voordracht *ander* bewijsmateriaal zou brengen.

INDEELING.

DE OUDE STRIJD.

DE TOESTAND.

COMPROMIS EN CAPITULATIE.

HERZIEN EN HANDHAVEN.

DOEL.

BEWIJSBRONNEN.

TERMINOLOGIE.

RESERVES.

VOORBEELDEN:

1. de anorganische materie.
2. het grensgebied.
3. het varieeringsvermogen der organismen.
4. de phylogenie der longvisschen.
5. opmerkingen over de bijen.
6. de mensch, de ontwikkeling der taal.
7. de ontwikkeling der werktuigen.
8. de ontwikkeling der huisdieren.
9. de wiskunde.

CRITIEK OVER HET GEBRUIK VAN UITDRUKKINGEN.

OVER DE BETEKENIS VAN VERLOREN SCHAKELS.

DE NATUURLIJKE ONTWAARDING.

GESCHIEDKUNDIGE AANTEKENINGEN.

BESLUIT.

DISCUSSIE. Met een voorbeeld.

AANGEHAALDE LITERATUUR.

M. H.

Uit den inhoud der toegezonden hoofdpunten blijkt, dat u sinds eenigen tijd werd uitgenoodigd tot de overdenking van de natuur der Schepping.

De natuur gaf reeds van oudsher aanleiding tot studie, niet alleen om uit de verkregen wetenschap materieel voordeel te trekken, maar ook om de kennis van de beteekenis van het leven te verdiepen. Naar mate de welvaart der volkeren toenam en deze minder gebukt gingen onder den dagelijkschen last van het bestaan, werd naar de oorsprongen gespeurd om de velerlei ellende in haar kiem en wortel te beheerschen, opdat men haar gevolgen zou kunnen ontgaan.

Hoever wij de geschiedenis ook kunnen volgen, steeds vinden wij twee groote denkbeelden over ons bestaan onder allerlei vorm terug. Namelijk: die der afhankelijkheid en die der vrijheid, die der onstoffelijke oorsprongen en die der materieele zelfstandigheid. Reeds in de alleroudste tijden bestond een kennis over de schepping, welke geenszins uitsluitend poëtische grondslagen behoeft te hebben gehad, maar veeleer het resultaat kan zijn van de ervaringsleer der volksleiders. Het poëtische kan deze kennis hebben verduisterd. Dit ontstond vermoedelijk, doordat een nieuw geslacht, uit vijandschap tegen den geest zijner voorouders of uit gebrek aan stof, zich door een eigen omwerking der kennis van den invloed wilde meester maken, die de afgestorven voorgangers na den dood behielden.

Het oorspronkelijke ging te loor en het nieuwere gaf een surrogaat, dat met een materieele bedoeling ontstond en ten slotte slechts met materieele macht kon gehandhaafd blijven.

In de geschiedenis van alle volkeren merken wij een strijd op tusschen het nieuwe en het oude en in hoofdzaak liep deze over de geestelijke overheersching, welke zich als vanzelf in materielen zin ontplooië. In dezen strijd heeft de opvatting der schepping van oudsher een belangrijke rol vervuld, ook wel onder medici. Onder deze opvattingen schitterde die der Heilige Schrift door haar eenvoud en door haar merkwaardigen, zonder eenige poëzie op zuivere wetenschap gelijkenden inhoud. Een natuurphilosoof als WUNDT kan dan ook niet anders dan haar om haar kwaliteit prijzen, ofschoon de letterlijke inhoud niet door hem kan worden aanvaard. Zij geeft ons een indruk van het oorspronkelijke.

De bovenbedoelde Christelijke opvatting der schepping heeft in den loop der tijden tot een tweestrijd aanleiding gegeven, die zijns gelijke niet kent. Alle ons bekend geworden fasen der poëzie, het surrogaat der bekende bedoelingen, die de opstellers bewust of onbewust bevorderden, kunnen worden vergeleken met die, welke wij als relictten eener geschiedenis der oudste kennis van de schepping in de heidensche literatuur terugvinden. Het is niet moeilijk doch hoogstens tijdroovend, om uit de literatuur een interessante studie te maken over datgene, wat men van ons oorspronkelijk scheppingsverhaal reeds heeft gemaakt.

Nu zullen wij ons slechts in een onderdeel van dezen strijd begeven, namelijk in dat der natuurlijke beteekenis van de schepping. Alle ethische, theologische en speculatieve philosophie blijft dus buiten beschouwing, slechts het onvermijdelijke moest als christelijk beginsel worden vooropgesteld, zooals in de uitnoodiging voor de discussie ook gebeurde.

Wanneer wij ons nu uitsluitend met de natuur gaan bezig houden, dient aanstonds te worden ingezien, dat deze niet te vergelijken is met een schaakspel, waarvan men alle stukken in hun waarde kent en waarin men uit de kennis der stukken en hun gebruik tot de kennis van het spel of beter van een spelsysteem kan komen.

In de natuur is onze kennis der stukken uiterst gebrekkig, willen wij dus tot een spel komen dan moet ons het spelsysteem zijn gegeven. Wij kunnen dus niet tot de kennis der oorsprongen komen uitsluitend met de kennis der stukken, maar er

ligt wel een mogelijkheid om met een gegeven systeem de natuur der stukken en hun onderlinge beteekenis te leeren kennen en de waarde van het gegeven systeem in de spelpraktijk te beoordeelen.

De natuurstudie brengt ons feiten, doch daarmede was men nooit tevreden; men wilde en met recht, conclusies trekken om zich door de kennis van natuurwetten de materie ten nutte te maken. Doch ongelukkig kwam daarmede nog geen tevredenheid, men wilde nu ook behalve de materie de menschelijke geest onderwerpen en daardoor ontbrande van oudsher de strijd tusschen vele dragers van de kennis der natuur en de volgelingen van de oude wijsheid. Een strijdperk op evolutiegebied, de natuurkennis, die reeds van de Grieksche filosofie af duidelijk te volgen is, ontstond. Het is dus begrijpelijk dat de schepping in den loop der tijden vele verklaringen vond, welke ook in de evolutiewetenschap een plaats vonden of direct daaruit ontstonden.

Wat met evolutie wordt bedoeld zal als bekend worden verondersteld en wij constateeren dan verder, dat onder de verschillende evolutionistische beschouwingen over de schepping, de materialistische descendentieeler bijna alleenheerscheres geworden is. Want de onderlinge strijd der geleerden gaat bijna niet meer over de descendentieeler zelve, maar over de waarde der hulptheorieën en hypothesen, welke deze leer het best zouden kunnen steunen. Bij de behandeling der evolutie zal ik mij niet in dezen strijd begeven, doch de leer der descendentie zelve onder uw aandacht brengen, omdat zij in de natuurwetenschap de kern vormt van onze tegenwoordige evolutiekennis. Zij vormt het uitgangspunt van een denkwijze, die vele geleerden en hun navolgers ook buiten de natuurwetenschap hebben rondgedragen.

Dikwijls wordt deze leer met het zoog. Darwinisme of Neo-Darwinisme aangeduid naar den geleerde CHARLES DARWIN, die tot haar officieele promotor werd verheven en ook de grootste eer genoot.

De descendentieeler brengt een opvatting over evolutie welke gretig wordt aanvaard door geleerden, die met de wijsheid der Heilige Schrift gebroken hebben en daarmede in wetenschappelijken trots soms gaarne den spot drijven. Ernstige mannen doen aan dit laatste niet mede, doch aanvaarden de theorie, terwijl degenen die

aan de heilige wijsheid in het algemeen toch nog den voorkeur blijven geven, zoover mij bekend, slechts steun zoeken in de zwakheid der argumenten, terwijl enkelen een machtig feitenmateriaal opofferen ten bate der instinctieve geloofsovertuiging. Zonder dit laatste te veroordeelen blijkt toch duidelijk, dat zoo'n geloof ten deze al meer en meer afwijkt van die redelijkheid, welke in de Heilige Schrift juist als zijn kenmerk wordt aangeduid.

In het zomersemester van 1905 bezocht ik in Straatsburg een college over de descendentie-leer, waarin de verklaring van het ontstaan der wereld werd gezocht in een mechanische, natuurlijke, wetmatige afstamming van een oudere natuur. De eerste oorsprong van alle natuur en haar wetten werd in de eeuwig gedachte energie gezocht, waarin men verder maar liever niet doordrong. Deze leer gaat dus niet zoozeer tegen een Godsbestaan in, als wel tegen de redelijkheid Zijner openbaring in de Heilige Schrift, zoodat al het in het college voorgebrachte materiaal en de redelijkheid zijner verwerking door mij zeer critisch werden aangehoord en onderzocht.

Het machtige werk der evolutionisten leidde tot verbazing; de leer leek de openbaring der natuurlijke redelijkheid. En later zag ik DARWIN troonen in de middenzaal van een der gebouwen van het Britsch museum, als de apostel die eindelijk de redelijkheid van het naturalisme bracht . . . al bleek spoedig dat zijn theorie der natuurlijke teeltkeus niet deugde, terwijl hij zijn struggle for life en evolutie van voorgangers overnam. Edoch, sterk door het geleverde materiaal, bleef de dwaling voortbestaan en begon met DARWIN een nieuwe tijd van natuurstudie, welke op velerlei wijs haar vruchten voortbracht en waarvan ook wij nu zullen plukken. Geenszins evenwel op de wijze van den bekenden geleerde PAULY, als hij zegt: „jenem Enthousiasmus, der aus der Wissenschaft in alle Welt hinausdrang, folgte eine Wirkung auf die Biologie von solcher Macht, wie sie nur die Wahrheit ausüben kann.” Zoover mij bekend heeft de waarheid, wel te onderscheiden van feitenkennis, nooit snel een grooten invloed gekregen; in haar strijd om het bestaan moest steeds de traagheid van het materialisme worden overwonnen. Alleen materialistische neigingen konden op groote schaal een snelle ontwikkeling verwekken en dit voorzeker niet alleen op het gebied der biologie.

Niettegenstaande de verleidelijkheid der descendentieeler bracht de beschouwing der feiten, zoodra zij van hun philosophische omlijsting waren bevrijd, andere resultaten. Resultaten, die niet leiden tot een compromis of capitulatie, waartoe Roomsche geleerden van oudsher geneigd schenen en sinds drie kwart eeuw helaas ook zijn gekomen, later gevolgd door alle Evangelische natuurkundigen, maar tot algeheele en onvoorwaardelijke handhaving van ons scheppingsverhaal, hoog boven het oude naturalistisch atheïsme, dat in de descendentieeler van de evolutiewetenschap een zeer krachtigen steun vond.

Die capitulaties dienden namelijk voor de neutraliseering van den invloed der tegenstanders ten koste van een deel van het eigen heilighdom; daardoor werd de schepping naar een tijd verlegd, welke buiten ons denkvermogen ligt, namelijk naar het begin der natuurontwikkeling, terwijl het geloofsobject van den menschelijken geest als geschapen werd gedacht. Sommige R.-geleerden nemen zelfs aan dat ook het menschelijk lichaam, als uitzondering, werd geschapen. Gelukkig zijn er onder de Christenen, bij wie de approbatie eener theorie uit de conscientie komt, nog velen die de dwaasheid der prediking eerder aanvaarden dan het systeem der gedeeltelijke capitulaties. Onder de Christen-natuurkundigen was DENNERT de laatste die voor den Descendentiedrang bezweek.

Het door mij bedoelde resultaat wordt bereikt door opnieuw te studeeren, en nu zou men mij kunnen vragen van waar ik den moed haal om u voor een bepaald inzicht in de natuur te interesseeren binnen het bestek van een voordracht en een gedrukt opstel, terwijl zooveel eminente geleerden elkander op andere wijze in vele werken hebben na- en opgevolgd. Dezen moed kreeg ik door de persoonlijke ervaring en door den wensch deze ervaring in haar waarde en juistheid aan de kennis van anderen te toetsen en daarop voort te bouwen. Dit is zeer goed binnen een klein bestek mogelijk, aangezien thans de wetenschap een machtige hoeveelheid materiaal heeft verzameld, dat voor onmiddellijke toepassing gereed ligt. In deze vergadering begroeten wij elkander als in het middenschip van den tempel der wetenschap. Dit visioen zal worden gematerialiseerd, wanneer de onderlinge verhouding der vage lijnen, die wij allen in ons onderbewustzijn hebben, zal zijn bekend geworden. Straks gaan wij weder naar onze

onderscheiden zijbeuken en arbeidsplaatsen terug om het hier gehoorde met de feiten van eigen wetenschap te vergelijken.

De opnieuw aangevangen studie brengt ons met de kennis uit het Woord (zie H. S.), uit het instinct (zie de uitgebreide literatuur en om te beginnen bij BOLLEMAN en BERGSON), uit de wetenschap en uit de controversen van het scheppingsverhaal der oude wijsheid en hare tegenstanders, naar die leer uit de evolutie welke, volgens den huidige stand der natuurwetenschap, ons mededeelt, dat de ontwikkeling van het leven en van de materie, als energie opgevat, in de voor-historie en tegenwoordig, zoover die gedurende of na de scheppingsdagen door de bestaande wetten zijn geleidelijken voortgang vond en wetenschappelijk werd onderzocht, een direct of indirect degeneratief karakter draagt.

Een uitzondering bestaat slechts bij den mensch in de ont-plooiing zijner gave tot het dienstbaar maken der natuur, waarin zoowel progressie als decadens en retrogressie kan voorkomen.

Aangezien het niet in de bedoeling ligt mij te verdiepen in de legio details der evolutietheorie, doch haar einduitkomst en haar gangbare philosophische samenvatting der gegevens te plaatsen tegenover die, welke uit mijn inzichten voortkwamen, achtte ik het raadzaam de zaak hier zóó voor te brengen, dat bij deze inleiding tevoren reeds bekend wordt, hoe het verschil in inzicht ontstond, waarna de opsomming van feiten in het licht der gegeven beschouwing kan worden gebracht en beoordeeld.

In de publicaties der evolutionisten geschiedt het meestal omgekeerd; onder den invloed van den geest des tijds vangen de meesten geheel onbewust aan met een groot aantal gegevens, gaan ongemerkt over in philosophische praemissen en beschouwingen en komen dan meer of minder triomphantelijk tot een conclusie, die stilzwijgend of radicaal tegenschriftuurlijk en anti-christelijk is. Onder de biologiseering van een reusachtig materiaal wordt langs lijnen van geleidelijkheid gelokt naar de jaarmarkt der natuurphilosophie, waar zóó velerlei schoons te zien is, dat degenen, die niet tevreden zijn met het resultaat der zinsbegoocheling, niet anders kunnen doen dan machteloos tegensputteren.

Het ligt verder in mijn bedoeling u op te wekken tot een

forschen sprong, die u uit het gedrang zal brengen, en daarna den weg omzichtig opnieuw te zoeken, terwijl op eenige ervaringen zal worden gewezen; vervolgens hoop ik met u aan te komen op een plaats waar uw ziel en uw intellect geen heimwee krijgen. Dáár zult gij een kennis opdoen waarmede straks, wederom in de levensdrukte aangekomen, het gansche feitenmateriaal opnieuw kan worden *ontdekt*, maar dan zóó, dat ook zijn eenvormigen waren aard en natuurlijke orde bloot liggen.

Het bewijs voor mijn inzicht wordt in het bestaande materiaal gevonden, dat, geheel bevrijd van een vooropgestelde filosofie, als feiten zal spreken. Men vindt dit bewijs in de anatomie, de ontogenie, de leefwijze, de ethnographie en in de palaeontologie. Een zeer groot aantal feiten werd reeds verzameld en beschreven; zij staan gereed voor de toepassing in een wetenschappelijke theorie. Ook het experiment heeft reeds groote diensten bewezen en ik zal straks eenige opmerkelijke resultaten citeeren. In de chemie en physika kon men eerst later van een ontwikkeling spreken, nadat twee machtige zuilen der theoretische wetenschap in puin vielen, namelijk de beschouwingen over de elementen en die van het behoud der energie.

Wat de aardkunde betreft werd reeds in het begin der historie over een ontstaan en ontwikkeling gespeculeerd, doch eerst omstreeks 1800 begon een meer wetenschappelijke studie. Met LEYLL ving een krachtige ontwikkeling der geologie aan, vooral omdat deze geleerde de descendentieleer steunde, doch LEYLL was evenmin als DARWIN gelukkig met zijn openbaring over de geleidelijke ontwikkeling der aarde. Het normale werd door hem goed voorgedragen, doch verkeerd toegepast en opgevat. De uitzonderingen kregen daardoor een verkeerde beteekenis en wij constateeren per slot van rekening, dat zijn werk, voor zoover dit niet van voorgangers werd overgenomen, ons alleen maar een materiaal-vermeerdering verschafte.

De bewijsvoering zal niet worden verborgen onder beschouwingen over vele onderdeelen der evolutietheorie en door de discussie daarover, doch direct worden toegelicht met de positieve resultaten, die zullen worden samengevat. Het bewijs kan bijvoorbeeld worden gevonden uit de resultaten der erfelijkheid in verband met de natuurlijke teeltkeus, die ons leeren, dat de natuur slechts

naar haar mechanischen eisch doet afsterven en niet in menschelijk intellectueelen zin het beste doet behouden. Doch er zal in het geheel niet worden gehandeld over de wijze waarop de natuur in haar mechanischen loop de verschillende variaties in de organische wereld veroorzaakt, behoudt en tot vermeerdering brengt. De substantive-, meristische- en monster-variaties (BATESON) kunnen alle gemakkelijk onder quantitatieve en kwalitatieve ontwikkelingsvariaties worden gebracht, die zoowel tot atavisme, monstervariatie of degeneratie kunnen leiden. Het gaat nu dus niet om uitvoerige biologische beschouwingen over onderdeelen, maar om den feitelijken aard der natuurontwikkeling, die daar zij onder verschillende vormen dezelfde blijft, te vergelijken is met den gang van een bergtop naar een verre plaats in de vlakte.

Het spreekt vanzelf, dat de ontzaglijke literatuur niet in haar geheel kon worden verwerkt, zoodat na mijn eersten greep daaruit, welke tot de eerste voordracht aanleiding gaf, hier een tweede greep tot basis dient. Mijn overtuiging ontstond na veel zoeken, tengevolge van de volkomen afwezigheid van iets, dat op een progressie in de natuurlijke ontwikkeling kon lijken, zoover deze ontwikkeling in de palaeontologie en historie kon worden vervolgd.

Voor wij ons rekenschap geven van den aard der ontwikkeling, dient aangevangen met de definities van progressie, degeneratie, retrogressie enz.

Deze begrippen zijn moeilijk uit te leggen, zij zijn lastig en een discussie, vooral met tegenstanders, zal ons niets verder brengen, indien zij achter een agnostiek schuil gaan; dit moet worden belet en daarom kom ik later hierop terug.

Progressie is een compliceering van den functioneelen bouw, die tot een meervormige bestaansuiting bijdraagt, zoodat bijv. het organisch leven door de samenwerking van meerdere organen dan te voren tot een meer vermogend bestaan kan worden opgevoerd. De progressie leidt dus tot een verdeeling van arbeid in het organisme, welke door middel van een kunstiger ontwikkeld centraal aanknoopingspunt tot een meerzijdige levensuiting bijdraagt.

Degeneratie of ontaarding kan men b. v. in het tot parasiet worden van zelfstandig levende dieren constateeren. Degeneratie ontstaat door uitwendige en inwendige factoren, welke den aard

van het dier en zijn levenskansen in ongunstigen zin veranderen. Straks zal voor de door mij bedoelde degeneratie het woord „ontwaarden” worden voorgesteld, omdat door „ontwaarden” mijne bedoeling juist wordt weergegeven dan door den gebruikelijken zin van het woord degeneratie.

Retrogressie is een degeneratie, waarin ethische factoren voorkomen, het woord wordt in de sociale wetenschappen gebruikt. Regressie, atavisme enz. worden als bekend verondersteld, kunnen thans geen misverstand veroorzaken en behoeven hier niet nader te worden aangeduid.

Progressie en degeneratie kunnen het gemakkelijkst in de variatie-richting der nu bestaande materie en organismen worden gevonden; dit gaat moeilijker in de natuur der historie en nog moeilijker in de natuur der voorwereld.

Het laatste geldt vooral in de palaeontologie, omdat meestal slechts de aan bederf meer weerstand biedende lichaamsdeelen in de aardlagen worden gevonden. In de palaeontologie vervalt ook menige speculatie over vruchtbaarheid, bewegelijkheid, groei, ziekten en sterfte.

Voor het bewijs ontstaan reserves door geen voorbeelden aan te halen uit de reeds algemeen erkende degeneratieve ontwikkeling in het groote gebied der parasieten, noch uit andere gebieden van erkende degeneraties. Ook zullen de bekende gegevens over de soortontwikkeling, waarbij deze in een nepotische-, senile- of gerontische phase bleef steken, niet worden gebruikt, terwijl alle gegevens over het uitsterven van zeer vele dier- en plantensoorten, dat in massa of geleidelijk plaats vond, volkomen buiten deze beschouwing zullen blijven. De literatuur over de critiek van het Darwinisme of welke andere leer der evolutie, zal niet worden gebruikt, hoogstens aangehaald, wanneer dit niet is te vermijden.

De demonstratie van de onstoffelijke oorsprongen en het natuurlijk verval zal beginnen met gegevens uit de anorganische materie.

De anorganische materie wordt in haar kleinste onderdeelen tegenwoordig veelal opgevat als energie. Deze energie is in verschillende vormen voorhanden en zij uit zich in reacties, die

steeds plaats vinden zoodra de mogelijkheid zich voordoet en een stabielere toestand kan worden bereikt. Het onderzoek is nu zoover gevorderd, dat men door interessante ontdekkingen tot de kennis kwam, hoe de materie bij alle veranderingen aan waarde verliest, althans door emanatie voortdurend een deel der stof voor onze methoden van onderzoek verloren gaat. Deze ontdekking kwam niet uit het vernuft der geleerden, doch bij proefnemingen met radium. Spoedig daarna leerde men de transmutatie der elementen kennen, waardoor bijvoorbeeld uranium na het verlies van helium-atomen verviel tot het lichter radium en lood; radium en lood zijn dus materievataties, welke door afsplitsing van helium-atomen uit uranium ontstonden (zie de literatuur over radium en over de entropie, de transmutatie der elementen en verder bij LE BON en BRUNHES).

Wanneer wij van de anorganische natuur overgaan tot de organische natuur, betreden wij een belangwekkend gebied, waarin menig geleerde ijverig bezig is om de algemeen als bestaand aangenomen grens uit te wisschen, ten einde een sluitsteen te vinden voor een zoodanige eenheid der natuur, waardoor zij uit eigen ontwikkeling zou kunnen worden verklaard. Men is hierin nog niet geslaagd, ten spijt van den ophef, welke met de vinding der zoog. vloeibare kristallen, analysen en synthesen werd gemaakt.

De vage speculaties, die uit de zeer onvolledige laboratorium-resultaten voortkwamen, verliezen natuurlijk elken grond van redelijkheid bij de afwezigheid van een natuurlijke progressie. De studie van dit grensgebied brengt ons een voorbeeld hoe geleerden hier te werk gaan. Sommigen nemen aan, dat zaden, welke drie weken lang in vloeibare lucht en 77 uren in vloeibare waterstof werden gehouden en daarna $1\frac{1}{2}$ tot 2 jaren in het luchtledig werden bewaard, als absoluut dood moeten worden beschouwd. Toen daarna deze zaden en sporen na het uitzaaïen nog konden kiemen, verklaarde men levenlooze stof in levende te hebben omgezet! (LOTSY p. 95).

Over het kenmerkend onderscheid tusschen het organische en het anorganische vond ik in de diss. van Dr. KRAMER een kort overzicht der verschillende theorieën. Het werd door OSTWALD energetisch gekenmerkt in de „Fähigkeit der Selbsterhaltung” bij het organische, zelfs ook wanneer de omgeving verandert. Deze eigenschap zou door een hypothetische „Energierstrom”

ontstaan, welke dus als „stationäre Energiegebilde” bestaat, dat zich de noodige energievormen zelf kan verschaffen. Op dezelfde aanvechtbare wijze neemt ENGELMANN een bijzonderen energievorm in de levende substantie aan.

Ook BECHTEREW en DANILEWSKI gebruiken bij de grensbepaling factoren, welke psycho-moralisch heeten, doch zoowel in het organische als in het anorganische rijk, in de mineralogie bijv., kunnen worden gevonden. Zij noemen het organische een gesloten systeem, dat zich van de buitenwereld tracht af te scheiden of zich door de mogelijkheid van aanpassing onderscheidt, terwijl vervolgens met een oerenergie van den wereldaether wordt gespeculeerd. Verscheiden geleerden gebruiken bij deze grensbepaling een mystieke levenskracht. Ook kan het onderscheid niet hierin liggen, dat de levende cel uit zichzelf nieuwe energie kan verkrijgen, want zij is evenals de kristal bij haar groei en leven afhankelijk van een voedend substraat.

Ook het onderscheid dat BERNSTEIN in de arbeidsverrichting meent te zien is niet bevredigend. Hij onderscheidt den arbeid in een anorganische door volumeenergie en in een organische door vormenergie, hetgeen met de tegenwoordige kennis der electriciteit ons onbevredigd laat.

Ook de door JOH. MÜLLER opgestelde formule brengt ons niet verder, want de doelmatigheid van de werking der onderdeelen van een organisme voor het welzijn van het geheel merken wij evenzeer op bij het ontstaan en den groei van een kristal.

Mijns inziens brengt LALANDE ons op het juiste spoor, wanneer wij ons niet verdiepen in materiele kwaliteitsverschillen of in fantastisch vitalisme, maar in een intellectueel verschil, dat in materieel meetbaren vorm kan worden weergegeven. Het eigenaardige van het organische ligt volgens LALANDE in de neiging om energie op te nemen, te sparen en op bepaalde oogenblikken in arbeid om te zetten. Reeds OKEN (pag. 10) voelde dit verschil bijna een eeuw geleden, waar hij zegt dat het kenmerkende van het organische ligt in de verbinding der stof tot de mogelijkheid van een galvanisch proces, waarvan de beweging het karakter van het leven is. De cellen zijn accumulatoren, waarvan de inwendige processen zijn gelijk te stellen met die der chemie-physika, de electriciteit of het magnetisme. De plant

verricht arbeid in de celstreaming, in den wortel en na het afsterven, het dier ook bij de ruimere beweging.

BERGSON (na LALANDE) denkt evolutionistisch, wanneer hij voor het organische aanneemt een „*élan vital*” of *Lebensschwungkraft* of levensjacht, hij voelt heel goed — en dit is weer een argument voor mijn opvatting — dat de energie van deze levensjacht niet voldoende is om de hellende baan van de materie in haar geheel te trotseeren (pag. 250). De filosoof vervalt daardoor in de wanhopige en onwetenschappelijke veronderstelling: „neben den Welten die sterben, stehen zweifellos Welten die entstehen.” Ondanks de feiten kan hij geen afscheid nemen van het biologisch ideaal der descendentie.

De ontwikkeling van het organische leven heeft veel meer de aandacht getrokken dan de ontwikkeling der materie, vooral omdat in de biologie meer ruimte is voor speculaties dan in de veelal mathematisch behandelde materieel-cosmische problemen. Mijn voorbeelden zullen worden gekozen uit die, welke als modellen voor de descendentie-theorie worden genoemd.

Ik zal mij niet lang ophouden bij de omvangrijke literatuur over de velerlei wijzen, waarop de variaties, de eerste oorzaak der ontwikkeling, in de organische wereld tot stand komen; doch van hun wezen kan iets worden medegedeeld. In den laatsten tijd twijfelt men hoe langer zoo meer aan den invloed van het varieeren der individuen op de ontwikkeling der soort, namelijk in dien zin, dat daardoor een progressie, dus iets nieuws zou kunnen ontstaan. In de moderne literatuur lezen wij bij BAUER: Also der Schluss, dass die Selection von Modificationen einen Erfolg habe und weiterhin dass diese Modificationen erblich seien, ist falsch (pag. 31). LOTSY komt tot hetzelfde resultaat (pag. 20). Volgens de Reine-Linien-theorie van Johannsen kunnen zelfs menschen door selectie niet meer doen dan profiteeren van het bestaande. BAUER concludeert verder (pag. 256): sehr leicht ist es auch hier wieder eine Rasse mit bestimmten Eigenschaften rein zu züchten, wenn die Eigenschaften nur auf dem Fehlen von Faktoren beruhen.

Het omgekeerde gaat volgens BAUER moeilijk, daar het uiterst lastig is homozygotische exemplaren met gewenschte eigenschappen te krijgen. Met deze moeilijkheden in de kunstmatige teelt voor oogen kan men zich indenken, hoe de genoemde

eminente geleerden over de natuurlijke teeltkeus oordeelen. Het is ook gemakkelijk in te zien, dat kleine variaties geen nuttigheidseffect kunnen veroorzaken, omdat een variatie die niet geheel organisch compleet optreedt, feitelijk nutteloos is. Daartegenover persisteeren rudimentaire organen tegen alle teleologische theorieën in op opvallende wijze en degenerereen zelfs langzaam maar zeker naar de totale verdwijning. Een opvallende theorie konden ROSA en ook anderen uitwerken, namelijk die der progressieve reductie der variabiliteit, waardoor het uitsterven van vele soorten kan worden verklaard. Het vermogen om te varieeren kan dus op zichzelf reeds argumenten leveren. Mijn beschouwing is voor een bewijs geenszins uitsluitend op de palaeontologie en praehistorie of historie aangewezen.

Van uit het groote gebied der variaties volgen wij nu de praktische resultaten, welke in de philogenie kunnen worden nagegaan.

Wij beginnen met een phylogenie, waarvan ABEL in een bekend modern werk zegt: „Eine der bekantesten Reihen dieser Art ist die Dipneustenreihe”.

De tegenwoordige longvisschen zijn visschen, die voor de ademhaling, behalve van een kieuwapparaat ook van de zwemblaas via den darm afhankelijk zijn. De darm-zwemblaas-ademhaling wordt iets belangrijker naarmate het oorspronkelijk volkomen kieuwapparaat zwakker wordt, doch deze omwisseling compenseert de kieuwademhaling niet, zij vertraagt alleen den ondergang der soort. De tegenwoordige levende zoogenaamde longvisschen hebben niet meer het opgewekte vischleven hunner voorouders, doch zijn tot zeldzame, trage modderbewoners van eenige tropische gewesten geworden. Hun aangeboren vermogen, waarmede door het meerder gebruik de quantitative prestatie van het darmapparaat wordt mogelijk gemaakt, redt de soort van een veel snelleren ondergang.

De ademhaling geschiedt bij de dieren anatomisch door een huid- en door een darmapparaat; bij de longvisschen werd de darmademhaling in de blaas vergroot, doordat de huidademhaling in het kieuwapparaat atrophisch werd. Een dergelijke verwisseling in de belangrijkheid van bestaande en functionneerende apparaten wordt ook in andere gevallen in de dierenwereld aangetroffen, doch van werkelijke compensaties is mij niets bekend.

Fig. 1.

GESLACHTSOPVOLGING DER LONGVISSCHEN.

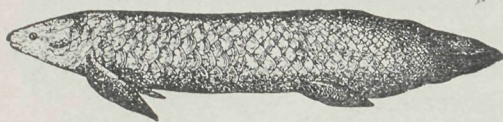
(Aus Abel-Palaöbiologie)

Lepidosiren paradoxa, Fitz. Holozän:
Südamerika.

Protopterus annectens, Ow. Holozän:
Afrika.

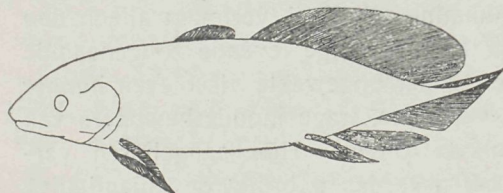
Neoceratodus Forsteri, Krefft. Holozän:
■ Australien.

Uronemus lobatus, Agass. Unterkarbon:
Schottland.

Phaneropteron Andersoni, Huxley
Oberes Oberdevon: Schottland.

Scaumenacia curta, Whiteaves. Unteres
Oberdevon: Canada.

Dipterus macropterus, Traquair. Oberes
Unterdevon: Schottland.

Dipterus Valenciennesi, Sedgwick et
Murchison, Unteres Unterdevon:
Schottland.

Met de palaeontologische vondsten kunnen wij een zeer goeden stamboom samenstellen (fig. 1), en wanneer de standaard-studie van DOLLO nauwkeurig wordt vervolgd, alle speculaties met hypothetische vormen of willekeurig naar een vooropgestelde theorie aangenomen verhoudingen over boord gaan en wij ons strikt houden aan de feiten, welke de natuur geeft, zoo kan de conclusie van de geslachts-evolutie der longvisschen als volgt luiden :

De vinnen zijn successievelijk gereduceerd tot een smallen huidzoom bij de nu levende Lepidosiren en gaan verloren. De staartvin is, evenals bij andere vischsoorten, van een heterocerke vin tot een homocerke en gephyrocerke staartvin gereduceerd. De schubben worden zwakker en de glanssubstantie gaat verloren. In den loop der ontwikkeling hebben zij hun kopschild verloren. De vezelige band met een aantal beentjes, die onder de oogen voorkwamen, gaat met de ontwikkeling verloren. Het kieuwdekselapparaat gaat langzamerhand verloren. De keelplaten gaan eveneens verloren. De tanden van de ktenodonte Dipneuer gaan van een volmaakt apparaat bij de oudste soorten over in een uiterst gebrekkig orgaan bij de jongste soorten.

De tanden-degeneratie verliep opvallend duidelijk van URO-NEMUS af tot de jongste soorten. Dit opvallend verschijnsel ontlokte aan ABEL, in zijn bekend werk, de kortbondige logica, dat URONEMUS geen voorganger van CERATODUS kon zijn volgens de wet van DOLLO en van de specialisatie-kruisingen. Verder wordt daar niet op ingegaan. Een kenner dier wetten gaat aan zichzelf twijfelen, doch als hij deze bewering nader onderzoekt komt iets onbegrijpelijs voor den dag. Want hoe deze wetten iets met die tandenquaestie te maken hebben is een raadsel. DOLLO'S wet zegt namelijk zeer juist, dat iets wat in de evolutie gedeeltelijk of geheel verloren gegaan is, nooit meer in de oude waarde en grootte terug kan komen, terwijl DOLLO op pag. 84 schrijft: „non seulement le Dipneuste le plus ancien serait le plus spécialisé, mais la spécialisation irait régulièrement en croissant pour le groupe antier au fur et à mesure qu'on s'enfonce dans les terrains.” Mogelijk bedoelt ABEL dat de tandendegeneratie voortkwam uit kruisingen met oudere tandenlooze Dipneuers, maar deze kent men niet. Dit voorbeeld kan ons dus op dubbele wijze dienen. De verschillende etappen, waarlangs de evolutie

der Dipneuers heeft plaats gevonden, kunnen wellicht op intermitterende wijze zijn ontstaan, n.l. zóó dat wanneer bij een ras een raspunt atrophisch begon te worden, de voortgang daarvan tijdelijk ophield, terwijl bij een volgend ras de atrophie in een ander raspunt zich openbaarde.

Een voorbeeld van de behandeling der gegevens ten bate van de descendentieleer vinden wij o.a. ook in een bekende studie over de phylogenie der bijen door Buttel Reepen in het Biologisch centraalblad van 1913, waar hij op pag. 11 aldus inleidt: Wollen wir versuchen die phylogenetische Entwicklung der Kolonie-Bildung in Stamme der Bienen klar zu legen, so müssen wir von den Vorfahren, den Grab-Wespen ausgehen und einen Weg verfolgen der uns bis zur *Apis mellifica* hinaufführt. Onmiddellijk daarop wordt zonder die bedoelde voorouders te noemen de stamgeschiedenis aangevangen met *Sphecodus* en andere parasieten, waarvan vele soorten bekend zijn, terwijl wij weten, dat in het dieren- en plantenrijk de degeneratie verband houdt met en dikwijls kenmerk is van het parasitair bestaan.

Vervolgens haalt de schrijver het oude werk van MÜLLER aan, die de „Abstammung der Bienen speziell der solitären von den Grabwespen ausführlich begründet had”, welke bewijsvoering ook in 1903 nog als volkomen juist werd aanvaard. Wanneer wij nu den ouden MÜLLER opslaan, dan lezen wij op pag. 36—37 zeer duidelijk en op voor ons veelzeggende wijze het volgende: Ausser den mir unbekannten und nachträglich nicht mehr zu ermittelnden Ursachen, welche in der Familie der Bienen, wie in jeder Abteilung des Tierreichs, massenhaft Erlöschen der die heute lebenden Arten dereinst verbindenden Zwischenglieder bewirkt haben, hat aber in der Familie der Bienen die ausschliessliche Beschränkung auf Blütenstaub und Honig in dem Grade als die Anpassungen sich steigerten, stufenweise zur Annahme neuer, auf die Brutversorgung bezüglichlicher Gewohnheiten geführt deren jede eine erhebliche Lücke in der fortlaufenden Verwandtschaftsreihe gerissen zu haben scheint. Wenigstens finden wir, wenn wir die Verwandtschaftsreihen der Bienen von den am wenigsten ausgeprägten bis zu den ausgeprägtesten Bienenformen zu verfolgen suchen, jedesmal an denjenigen Stellen die grössten Lücken, welche durch den Uebergang zu einer neuen Gewohnheit verzeichnet sind. Daarop volgen de voorbeelden. Men zou

haast van een evolutionisten-pech kunnen spreken, nu die plaag-zieke natuur over het geheele organische rijk juist dáár, waar wij de tusschenvormen het meest noodig hebben, ons deze onthoudt door een doelbewuste, absoluut vernietigende natuurwet, den treitergeest der huidige biologische wetenschap!

Na het debut met het parasitisme en een onwillekeurige toepassing der op zichzelf voor een deel juiste biogenetische grondwet (p. 89), wordt op pag. 95 zelfs een geschiedkundig bewijs geleverd van een degeneratie bij Arctische bijen, in plaats van het gewoonlijk toegepaste ontogenetisch bewijs. Vele levende bijensoorten zijn in deze studie naast elkander geplaatst, en er wordt doodeenvoudig medegedeeld, dat de hoogstaande rassen jonger zijn dan de minder ontwikkelde rassen en uit dergelijke voorouders zijn voortgekomen. De afwezige tusschenvormen worden voor uitgestorven verklaard en palaeontologische aanwijzingen worden geheel niet in acht genomen. Daarentegen wordt van degeneratie een geschiedkundig bewijs geleverd, dikwijls het parasitisme behandeld en intusschen wordt ook het ontstaan van orgaan-rudimenten, bijv. bij koninginnen en arbeidsters vermeld.

Wanneer wij bij de feiten uit het genoemde werk blijven en ons niet met een plaaggeest van het doodenrijk ophouden, noch ons a priori gevangen geven aan de theorie der onbewezen descentie, dan blijft ook voor de interpretatie der bijennatuur zeker niet de progressie over, doch de degeneratie.

Wij zullen nu de dierenwereld verlaten en de ontwikkeling der natuur op het eigenaardig gebied van den mensch volgen. Volgens bekende feiten en de voorgestelde theorie kan de mensch niet anders zijn verschenen dan plotseling. Aangaande de fysieke ontwikkeling van het jonge menschenras is evenwel weinig bekend. Schedels, die in geologische formaties werden gevonden toonen verschillende hersenontwikkeling, doch ook tegenwoordig worden menschenrassen aangetroffen die verschillend ontwikkelde schedels en hersencapaciteit bezitten. Die vondsten kunnen ons dus niet met eenige zekerheid doen weten of de oermensch minder vermogens had dan wij, of dat volgens de voorgestelde leer, in den voorhistorischen tijd het menschenras met ideaaltypen aanving, en eerst later hooger en lager ontwikkelde rassen tegelijk de aarde bewoonden.

De fysieke ontwikkeling van het menschelijk ras met zijn

eigenaardige gewoonten heeft, geologisch gerekend, nog te kort geduurd om daaruit eenige conclusies te kunnen trekken, terwijl het bovendien door zijn gaven een snel fysiek verval kan tegenhouden.

Evenwel is de natuurlijke evolutie, in verband met den mensch, ook op ander dan zuiver anatomisch gebied na te gaan, bijv. op het gebied van de taal, op dat van het vernuft waarmede de werktuigen worden uitgevonden en verbeterd, op dat van het gebruik der huisdieren en op dat der wiskunde; vier gebieden die voorbeelden kunnen verschaffen.

In deze ontwikkelingen vinden wij een factor welke in de uitsluitend natuurlijke evolutie ontbreekt; die nieuwe factor blijkt duidelijk verband te houden met het optreden van den mensch. Deze is dus van onstoffelijken oorsprong.

De ontwikkeling van de taal is reeds vele eeuwen geleden bekend geworden en zonder idealiseeren kon men stamboomen maken, zoo duidelijk als het in de biologie niet dikwijls mogelijk was. Het afstammingsbewijs is in de taal ook veel exacter dan in de natuurkunde.

Wij kennen uit de literatuur voorbeelden van achteruitgang doch ook van vooruitgang; deze vinden wij evenwel zelden in de vondst van nieuwe woorden, doch haast altijd in die van nieuwe intellectueele begrippen, die door combinaties van bestaande woorden worden aangeduid. Dit geldt zoowel voor de grammatika als voor de benaming van objecten; terwijl door het schrift en door ons taalkundig regeneratie-vermogen in bepaalde omstandigheden een dreigende ondergang der taal kan worden afgewend. De afstamming van alle taalklassen, uit een oertaal, waarvan onze tegenwoordige talen kunnen worden afgeleid, kan op grond van wetenschappelijke overwegingen niet worden aangenomen. Men vergelijkte bijvoorbeeld het oorspronkelijk Chineesch, Indogermaansch, en Semitisch. De grondvormen dezer taalklassen zijn van zoo onderscheiden aard, dat niemand zich een tusschenvorm kan indenken; doch de wijze waarop de taalvorming geschiedde kan natuurlijk wel gelijk zijn geweest, hetgeen uit het volgende moge blijken.

Steeds had de mensch om zich verstaanbaar te maken, behalve het instinctmatig en telepatisch onderling contact, de gebaren en geluidteekens, de geluidnabootsingen en de beteekenis-

geluiden in zeer eenvoudige vormen en zonder grammatika. Deze teekens kunnen in verschillende gebieden verschillend zijn ontwikkeld, niet door een verschillende ontstaanswet, maar door verschillen in den bouw van de organen, die op de spraak invloed hebben; verder in de taalbehoeften, gewoonten, werkzaamheden, en leefwijzen; verschillen die soms zelfs zeer dicht bij elkander kunnen voortbestaan. Bijvoorbeeld in Brussel met haar Fransch en Vlaamsch en in sommige Br.-Indische steden met meerdere talen, godsdiensten en zeden. De ontwikkeling der talen kan eventueel volgens dezelfde regelen worden afgeleid, doch de spraakkunst kan onder verschillende omstandigheden plotseling zijn ontstaan. Deze kunst ging vooruit of vereenvoudigde zich, en de taal die te gronde ging komt nooit weer terug, maar haar rijkdom, de grammatikale vormen en de begrippen kunnen in een andere taal weder te voorschijn komen.

Een zeer opvallend argument voor de juistheid van het plotseling ontstaan der talen vinden wij, wanneer zij voor het onderzoek, naar hun bouw in drie klassen worden verdeeld, n.l. die der isoleering, der agglutinatie en der flexie (Kuhl). Er bestaat geen voorbeeld van het ontstaan van nieuwe talen, wanneer zij volgens deze analyse worden gegroepeerd. De vaardigheid in het gebruik kan stijgen, doch het taalschema blijft gelijk. Aldus komen wij tot het eigenaardige geval, dat de zeer laag staande Australiërs in een meer ontwikkelden taalvorm spreken dan de hoogstaande Chineezers.

Een taal kan nooit terugvallen in lagere formaties of zich ontwikkelen tot een hogere formatie, zij kan slechts varieren of vooruitgaan in aantal der begrippen, wat men dan grammatikale ontwikkeling of bruikbaarheid kan noemen.

Wanneer deze spraakformaties zijn ontstaan is niet bekend. Zelfs de taal der hieroglyphen en die van het spijkerschrift is kant en klaar, terwijl het Sanskrit en het Zend op heel moderne talen gelijken.

Wanneer wij ons dus bij de feiten houden, moet worden geconstateerd, dat de oudst bekende talen reeds volmaakt zijn in hun bouw, dat er hoegenaamd geen progressie in de taal-formatie is te bespeuren, doch dat meermalen een progressie in het gebruik kan worden aangetoond, terwijl achteruitgang eveneens heeft plaats gevonden. Op grond daarvan kan men bij de over-

denking van den natuurlijken oorsprong der taal maar twee wegen volgen. Op den eersten weg vervalt men slechts in de erkenning van onze gebrekkige kennis, waardoor de taaloor sprong, zooals WUNDT schrijft (I, 2. p. 613), een onbegrenst probleem wordt. De andere weg leidt tot de logische gevolgtrekking van het plotseling ontstaan in volkomen vorm, waardoor naast de theorieën der uitvinding, der nabootsing, der natuur- of gevoelsgeluiden en die der ontwikkeling (WUNDT), slechts de vanouds reeds bestaande, doch op andere wijze verdedigde zoog. wondertheorie voor ons overblijft. Over deze wondertheorie schrijft WUNDT (I, 2. p. 599): So lange das Entwicklungsprincip in seiner Anwendung auf die organische Natur überhaupt und vor allem auf dem Menschen noch nicht zur Herrschaft gelangt war, konnte dieser Standpunkt in der That nicht als ungerechtfertigt gelten.

De ontwikkeling der menschelijke gaven kunnen wij behalve in de taal ook in de overblijfselen der beroepsvaardigheid vervolgen. Deze is in voorwerpen van steen, van metaal of van hout bewaard gebleven, zoowel in aardlagen als in verzamelingen. De volledigheid dezer conserveering hing natuurlijk van het materiaal en de omstandigheden af, terwijl de ligging der aardlagen en de eventueel voorhanden schriftbewijzen ons de chronologie der vondsten aangeven.

De tegenwoordig levende rassen verschillen onderling in deze gave, en men dient zeer voorzichtig te zijn in de beoordeeling van het ontwikkelingsstadium, waarin de volkeren leven, aangezien bijv. het voor onze begrippen en ons onderscheidingsvermogen moeilijk uit te maken is of een volk tot de geconserveerd primitieve volkeren dan wel tot een ontaard ras behoort.

Wij kunnen in de materieele uiting van de menschelijke gaven op bevredigende wijze hoog en laag onderscheiden, maar hoe zullen wij dat doen als het aankomt op de beoordeeling van de psychische gesteldheid, de ontwikkeling van de aangeboren of verworven onbeschreven kennis der weinig mededeelzame zoogenaamd primitieve volkeren.

De materieele ontwikkeling gaat veelal, doch geenszins altijd gepaard aan psychische ontwikkeling. Daarom wordt de studie van de menschelijke gaven moeilijker, zoodra de taal geen hulpmiddelen meer biedt en wij uitsluitend aangewezen zijn op

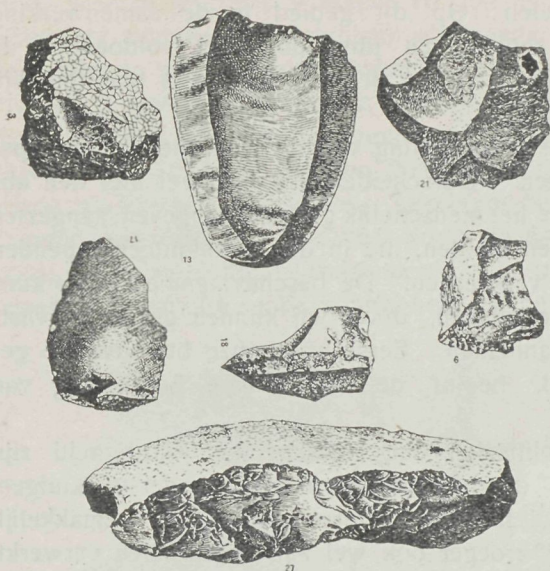
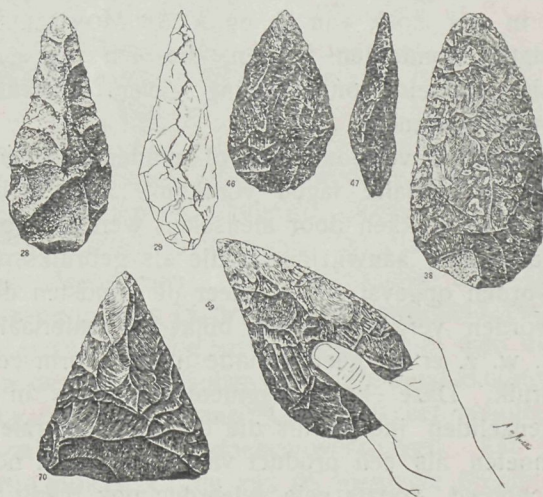

Fig. 2. Meer of minder regelmatig afgebrokkelde kwartsfragmenten uit het tertiair, die door sommige geleerden ten onrechte als werktuigen van den mensch worden beschouwd.
Naar G. en A. de Mortillet.

Fig. 3. Afb. (28—29) is een werktuig van de oudste menschelijke beroepsvaardigheid, dadelijk doelmatig en goed gevormd. De volgende exemplaren demonstreeren de progressie in de beroepsvaardigheid.

(Zie pag. 112)

Naar G. en A. de Mortillet.

stoffelijke overblijfselen. Op dit gebied is de samenwerking van den geoloog, zoöloog en phytoloog niet voldoende; de hulp van den ethnoloog en van den psycholoog is onontbeerlijk geworden.

Wij kunnen in de ontwikkeling van de menschelijke beroepsvaardigheid tijdperken onderscheiden, die evenwel niet den absoluten ouderdom van het menschelijk geslacht aangeven, aangezien in elke eeuw volkeren leefden, die in den meest uiteenlopenden beschavingstoestand verkeerden. De beschavingstoestanden kunnen dus worden vergeleken, doch wij kunnen geenszins vaststaande perioden aannemen. Eerst waar onze betrouwbare geschiedenis aanvangt, begint de betrouwbare berekening van perioden.

De oudste overblijfselen der menschelijke vaardigheid zijn steenen werktuigen, daarna vond men ook beender-werktuigen, vervolgens koperen, bronzen, ijzeren enz. Het gemakkelijk verteerbaar hout zal vroeger ook wel zijn gebruikt en verwerkt, omdat door de tegenwoordig levende volkeren, die steenen werktuigen gebruiken, ook hout wordt bewerkt en gebruikt. Soms geschiedt dit laatste zelfs op zeer vernuftige en veelzijdige wijze, waarbij tevens een groote kennis der natuur werd opgemerkt, welke op velerlei wijze voor huishoudelijke, medische of jachtdoeleinden en zonder eenige verdeeling van arbeid wordt ten nutte gemaakt.

In het boek van G. en A. DE MORTILLET vinden wij op 105 platen honderden figuren, die een zeer goed overzicht van de hier bedoelde ontwikkeling geven. Daaruit kunnen drie voorbeelden dienen.

Plaat 2 vertoont meer of minder regelmatig gebroken kwarts, dat in tertiaire lagen voorkomt. Men is het er niet over eens of deze stukken door menschen werden gebruikt. Zij vertoonen nauwelijks aanwijzingen, die als gebruikssporen zouden kunnen worden opgevat, en wanneer de vondsten der geologische etages worden vergeleken, dan blijkt het materiaal monotoon en dood, d. w. z. er zit geen variatie in den vorm en in het eventueel gebruik. Deze kwartsfragmenten maken in hunne eentonigheid denzelfden indruk als die der conglomeraten. De zoog. eoliten moeten als een product van natuurlijke oorsprong worden beschouwd, zooals vele geleerden ook reeds deden. Wel is waar

vindt men in diluviale formaties en ook bij enkele levende volkeren, als primitiefste werktuigen allerhande onbewerkte steenen, doch hieraan zijn de gebruikssporen zeer duidelijk zichtbaar.

Plaat 3 vertoont de oudste steenen werktuigen uit de oudste lagen van het diluvium, die zonder uitzondering door de onderzoekers als zoodanig worden beschouwd en dus plotseling als goede werktuigen verschijnen. Ofschoon de diluviale ontwikkelingstijd vermoedelijk heel veel korter is dan die der veronderstelde tertiaire cultuur, constateeren wij in de jongere lagen spoedig de variatie in de vaardigheid en het gebruik.

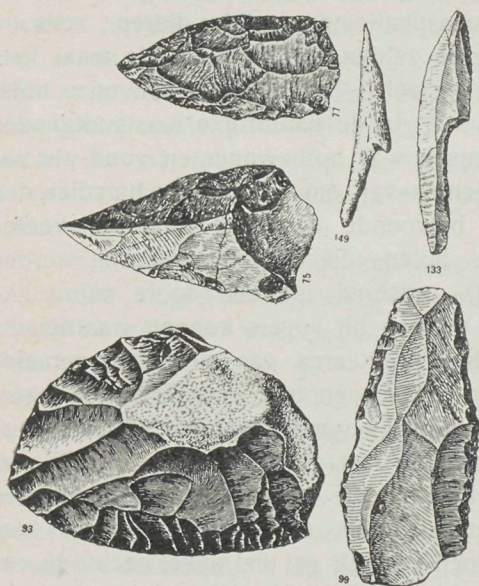

Fig. 4. Deze werktuigen demonstreeren een decadentie in de beroepsvaardigheid doch een progressie in het gebruik. No. 149 is een beenderwerktuig. Verder vinden wij hier de spits, de schraper en het mes. (Zie pag. III). Naar G. en A. de Mortillet.

Op plaat 3 is een werktuig van de oudste cultuur, het „Chelléen”, als no. 1 links boven afgebeeld, daarna volgen die van het „Acheuléen” met betere bewerking. Op plaat 4 volgen werktuigen van het „Mousterien”. Bij deze merkt men een decadentie in de bewerking, dus in de beroepsvaardigheid, maar ook een progressie, want behalve den stooter vindt men den schraper, het mes en de spits; ook begint in deze ontwikkelingsperiode de bewerking van beendermateriaal en wel zeer opvallend voor het eerst als nabootsing van steenen werktuigen. Aan de hand der platen van MORTILLET en van de nieuwere literatuur

kan men zich gemakkelijk een zeer uitgebreid en duidelijk beeld vormen van de progressie en decadentie in de ontwikkeling van de menselijke beroepsvaardigheid. De uiting openbaarde zich dus in een plotseligen oorsprong en dadelijk doelmatig.

De ontwikkelingsgeschiedenis van het gebruik der huisdieren kan eveneens de door mij bedoelde natuurbeschouwing toelichten. Tegenwoordig vindt men bijna overal bij de volken huisdieren, waaronder vele door selectie ontstonden. Op de vraag hoe wij eigenlijk aan onze huisdieren kwamen, kan, hoewel geen historisch, toch een logisch antwoord worden gegeven.

De oorsprong onzer huisdieren kan niet worden gezocht in de teelt of beter, in de domesticatie der wilde dieren; zelfs nu vindt men onder de volkeren zelden een domesticatie maar heel dikwijls een doelbewuste rasteelt. Het ontstaan van onze huisdieren moet volgens WUNDT in de natuurlijke omstandigheden worden gezocht. De mensch was holbewoner en vond als natuurlijke gezelschap de ascendenten van ons primitiefste huisdier, den hond. Dit oerhondenras bewoonde eveneens hollen en voelde zich aangetrokken tot de hollen, die door den mensch werden verwarmd. Successievelijk ontstond uit een soort natuurlijke tamheid, zooals wij die nu nog bij vogels kunnen waarnemen, een toenadering. Door het profiteeren van etensafval geraakte de hond bevriend met den mensch en trok er zelfs met de jagers op uit. Deze zullen dat natuurlijk goed gevonden hebben, maar zij hadden vermoedelijk eenigen last om den hond het zelf verorberen van het gevangen wild af te leeren. Nadat dit afleeren van een gewoonte, dus iets negatiefs in de dressuur, succes had, werd de hond huisdier, doch tegelijk gaf het onverwachte succes aanleiding om ook andere beesten, door het afleeren van natuurlijke gewoonten en het onderwerpen aan den menschelijken wil nuttig te maken, waardoor achtereenvolgens de vele huisdieren ontstonden. Doch eerst het meest ervaren intellect kon daarna naast het afleeren van gewoonten tot het doelbewust aankweken van nog voorhanden nuttige eigenschappen komen.

Meerdere steun voor de juistheid der bovengenoemde theorie vindt men in de onmogelijkheid zich voor te stellen, hoe een mensch er toe zou kunnen komen, zich dergelijke wilde beesten tot trouwe begeleiders te wenschen en te domesticceeren. Voor de domesticatie, indien mogelijk, zou een buitengewoon

groot geduld noodig geweest zijn, terwijl onze voorhistorische voorouders bovendien het succes zouden moeten hebben voorzien.

Wij kregen dus onze huisdieren oorspronkelijk niet door een doelbewuste domesticatie of door een natuurlijke ontwikkeling van een hondenras, maar bij het verschijnen van den mensch was tevens zijn eerste huisdier, de oerhond met een betrekkelijk zachtvaardig karakter, aanwezig. De nu levende wilde of verwilderde afstammelingen van dit betrekkelijk zachtvaardig oerhondenras zijn alles behalve zachtvaardig, zij zijn in hun natuurlijke ontwikkeling wilder en bloeddorstiger geworden.

Zelfs de wiskunde kan ons in de biologie helpen. GALTON, PEARSON en WELDON gebruikten haar voor de studie der variaties, selectie en erfelijkheid. Doch FECHNER ziet kans om de organische gestalten mathematisch uit te drukken door middel van interpolatieformules. Zeventig jaren geleden heeft SCHÜBLER reeds voor de biologie op de beteekenis van de mathematiek gewezen, doch dit werk schijnt niet de aandacht te hebben getrokken.

In de stöchiometrie en de krystallographie werd de wiskunde ook reeds toegepast en Schübler meent, dat een organische vormenleer zelfs tot voorspellingen en ontdekkingen zou kunnen leiden, zooals die welke later door MENDELEJEFF met succes in de chemie werden gedaan. HERTWIG betwijfelt of de mathematiek die biologische waarde voor ons heeft, doch de oude SCHÜBLER meent, dat alleen de geringe algemeene belangstelling voor de mathematiek ons ten deze nog achterop houdt. Hij gaat zelfs verder dan de interpolatieformules en toont met voorbeelden aan, hoe elke verandering in de bedoelde formules, door wijziging van den poolafstand of Parameter of van een cijfer, tot degeneratieve lijnvormen aanleiding geeft.

Genoemde voorbeelden geven slechts een klein begrip van het enorme aantal, dat voorhanden is en in de literatuur kan worden gevonden, vooral in het gebied der genoemde reserven. Met uitzondering van de uitingen der menschelijke gaven is er in de natuur geen progressie bekend, zelfs niets, dat den schijn er van kan dragen. Hoogstens kan men aannemen, dat in de opeenvolgende plotselinge verschijningen der eerste voorouders van eenige grootere diergroepen een progressie bestaat, deze

progressie wordt in de literatuur dikwijls en op velerlei wijze in de descententieleer ingeweven, doch zonder dat men eenig detailbewijs van progressieve descententie kan bijbrengen.

In de volgende critiek zal zooals tevoren medegedeeld geen gebruik worden gemaakt van de reeds bestaande zeer omvangrijke critiek-literatuur, doch ik herinner aan het werk van VON HARTMANN, daar zijn critiek methode wordt voortgezet.

Om op voorbeelden van oppervlakkig toegepaste uitdrukkingen te kunnen wijzen, noem ik het werkje van DEPÈRET, waarover FRECH en STEINMANN een zeer gunstig oordeel uitspraken.

Daarin lezen wij (p. 203) „die Flossenhand eines Ichtyosauriers zeigt dagegen eine Vermehrung der Fingerteile und entspricht einer progressiven Anpassung”; Maar van Icht: kennen wij geen voorouders, daarentegen ontstond volgens STEINMANN (280) uit de breede zwempoot met zeer veel vingerbeenderen door geleidelijke reducties de stomp van den levenden Delphinapterus met slechts zes vingerbeenderen er in. ABEL kan zich hiermede niet vereenigen en meent dat de Icht: reeds zijn uitgestorven.

Voorts wordt het dikwijls als progressie beschouwd, wanneer de tandfiguren gecompliceerder worden. Evenmin als bij de voor komende progressieve compliceering van de lobenlijn der ammonieten, kan variatie in de tandfiguren iets beteekenen, dat op progressie lijkt; waarin die progressie bestaat werd dan ook nergens nader aangeduid. Daartegenover zijn vele voorbeelden bekend van absoluut zeker verval, kwalitatieve misvorming en verlies van het heele gebit.

Vervolgens heeten in de literatuur de oertypen der phylogenetische rijen, dus mijn ideaaltypen, dikwijls gespecialiseerde typen, waardoor als vanzelf de gedachte opkomt, dat een diersoort zich tot het bedoelde type ontwikkelde, ofschoon daarvan hoegenaamd geen voorouders bekend zijn. Zoo heet bijvoorbeeld uit het voorbeeld der longvisschen het oudste exemplaar het meest „gespecialiseerd” en daarmee bedoelt men dan het oertype, mijn ideaaltipe der longvisschen.

Hetzelfde geldt van de oppervlakkigheid in het gebruik van het woord „primitief”. Het oertype wordt primitief genoemd, doch veelal wordt in den tekst daarmee een onontwikkelden toestand bedoeld, waardoor in de opvatting der phylogenie allerlei verwarring ontstaat.

Het beenderig worden van sommige lichaamsdeelen, bijv. van de chorda, wordt dikwijls als progressie beschouwd. Wanneer men dit beenderig worden nader beschouwt in verband met de ontwikkeling van het geheele dier in zijn soort, vervalt elke gedachte aan progressie. In zulke gevallen wisselt de afscheiding van de beendersubstantie slechts van plaats, bijvoorbeeld wordt een bestaand binnenskelet verhard ten koste van een buitenskelet. Het volgend stadium heldert de zaak geheel op, doordat dan de beenderafscheiding ook in het binnenskelet vermindert.

In bijna elk werk over descendentie wordt bitter geklaagd over ontbrekende schakels en gehoopt op het vinden daarvan. Inderdaad bestaan op duidelijke wijze gebreken in de terecht aangenomen stamboomen, maar daardoor ontstonden zelden groote moeilijkheden, noch belangrijke meningsverschillen, omdat de verloren schakel gemakkelijk was te reconstrueeren en geen verschillende families behoefden te worden verbonden. De natuur veroorzaakte hier en daar op onregelmatige wijze het ontbreken van schakels in den ketting van het phylogenetisch familieverband, doch allengs ontstond in de descendentieeler het algemeen heerschend daemonisch systeem, dat steeds juist dáár, waar de mensch voor de kennis der natuur de schakels het meest noodig heeft, het ontbreken daarvan en zelfs van heele kettingen zou hebben veroorzaakt. Bovendien wordt het ontbreken van enkele schakels in nog ondefinieerbare of degeneratieve stamboomen gebruikt, om het ontbreken van geheele kettingen in uitgedachte, beslist progressieve stamboomen aannemelijk te maken.

Nadat achtereenvolgens mijn beschouwing over de descentieeler werd ingeleid, verschillende perspectieven langs bestaande en nieuwe arbeidswegen werden aangetoond en met een groep reserves en voorbeelden het door mij bedoelde inzicht werd toegelicht, is het van belang dat deze beschouwing in haar wezen nader wordt aangeduid. Vooral is dit noodzakelijk met het oog op de terminologie. De theorie van het natuurlijk verval bedoelt namelijk niet alleen regressie of reversie, ook niet uitsluitend retrogressie of degeneratie in hun gebruikelijke beteekenis, want een schildpad der krijtperiode bijv. is evengoed een schildpad

als de tegenwoordig levende afstammelingen en in scherp te onderscheiden van alle andere diersoorten, al verloren deze dieren intusschen eenige kenmerken. Bovendien zijn sommigen tegenwoordig geneigd om met een schouderophalen de vraag te stellen, waarnaar wij progressie of degeneratie zouden kunnen afmeten. Ter onderscheiding van andere theorieën kan ons, dunkt mij, geen ander woord beter dienen, dan het oud Nederlandsch „ontwaarden”. (Zie E. VERWEYS bij ontwaarden en onwerden 2e kolom in het midden) Het betrekkelijk jonge Duitsche woord „entwerten” werd vroeger in de natuurkunde door den physikus PFAUNDLER gebruikt, waar hij schreef: „Die Materie strebt nach Entwertung, die Energie nach Entartung.” Hij maakte toen reeds onderscheid tusschen ontwaarden en ontaarden of degenereeren.

Met den term „ontwaarden” wordt een intellectueel begrip bedoelt, dat als volgt kan worden verklaard. Een voorhistorisch paard kan met zijn voeten, die 5 teenen hebben, zich beter variërend aanpassen en ook meer doen, dan het tegenwoordig paard met alleen den middelsten teen aan elken poot. Een stuk bouwgrond is midden in de stad meer waard dan in den omtrek, omdat er een veelzijdig gebruik van kan worden gemaakt, maar dit behoeft daarom in werkelijkheid niet altijd te geschieden. Wij kunnen bij de beschouwing der natuur, zuiver wetenschappelijk, naar aanleiding van het bekend geworden materiaal, de „waarden” in de ontwikkeling opsporen en vaststellen, hetgeen ook veelal reeds geschiedde bij de studie der variabiliteit, aanpassing en ondergang der soorten.

De ontwaarding betreft een natuurlijk verschijnsel, welke van af de nevelvlek tot in de sociale economie kan worden nagegaan, een neiging, die haar oorzaak vindt in de natuur der dingen, maar waaraan de mensch zich in bepaalde gevallen kan onttrekken. De oude dienstbaarheid der natuur aan haar ontwaarding blijkt bij den mensch verbroken en terwijl hij als soort in een tragen toestand blijft, kan de sociale ontwikkeling snel haar voortgang hebben in een progressie en decadentie, die onder alle volkeren voorkomen en demonstratief verreweg het schoonste beeld vormen in de geschiedenis van Israël.

De leer der ontwaarding staat lijnrecht tegenover alle bestaande theoriën, waarmede men door middel van een hypothetisch-, materialistisch- of vitalistisch principe van progressieve evolutie

de eerste oorzaak van den natuurlijke gang der dingen tracht te verklaren, doch het proces der ontwaarding is even onzichtbaar en onmeetbaar als pangen, dominanten of determinanten.

In het woord ontwaarden ligt evenals in het woord descendentie een algemeen begrip van afstamming doch het eerste keert de gangbare beteekenis van het begrip volkomen om: van progressie in ontwaarding.

Het groot verschil met de andere theorieën bestaat echter niet alleen in de opvatting van het wezen der natuurontwikkeling ook in de wijze, waarop men het centrale laboratorium van het organisch stelsel gewoonlijk zoekt, dat niet kan worden aanvaard. De meeste moderne geleerden zoeken namelijk de bron van het leven in de cel, terwijl enkelen haar in het zenuwstelsel zoeken, op de wijze welke Cuvier reeds aangaf. Cuvier beschouwt in den grond der zaak het zenuwstelsel als het eigenlijke dier. Alle andere organen zijn slechts voorhanden om het zenuwstelsel te dienen. Mij dunkt dat wij op den door Cuvier aangewezen weg tot betere resultaten zullen komen dan door de eenzijdige studie van de cel. Ook BERGSON formuleert die gedachte, doch op moderne wijze, en beschouwt het dier als een sensorisch-motorisch systeem, waarop verterings-, ademhalings-, kringloop- en afscheidingsapparaten voorkomen. De groei van de cel en de ontwikkeling der soort zou dus niet uitgaan van de wel belangrijke, doch secundaire functie der cellen, maar van het zenuwstelsel, waarin dan ook de natuurlijke neiging der ontwaarding moet schuilen.

Het onderzoek van het zenuwstelsel en zijn verband met de vegetatieve functies vormt reeds een belangrijken tak van onze wetenschap, doch langen tijd twijfelde men aan het bestaan van een zenuwstelsel bij de lagere diersoorten en de planten. De moderne natuurkunde bracht evenwel aan het licht, dat zelfs planten een motorisch-sensorisch apparaat moeten bezitten, waarvan tot heden slechts de aanwezigheid der banen en enkele andere gegevens werden gevonden (Zie Haberlandt e. a.).

In tegenstelling met de descendentieel leer heeft de leer der ontwaarding, zoover mij bekend, weinig voorgangers. De descendentieel leer bleek niets nieuws te brengen; afgezien van de enorme materiaalproductie, de veelal zeer profijtelijke ontwikkeling der natuurkunde en de soms zeer speculatieve productie-hypothesen

over onzichtbare grootheden, bracht zij de diepere natuurkennis niets verder. Hoe meer de historie werd nagegaan, des te meer kwam het werk der navolging van een ouden geest aan den dag. KOHLBRUGGE wil ten deze in Vragen des Tijds een record slaan en bewijzen, dat de Darwinisten met andermans modern geverfde veeren pronken, door het verzwijgen van een werk van Demaillet, uit het begin der achttiende eeuw, dat toen zeer bekend moet geweest zijn. Demaillet zou nog vóór de bekende voorgangers van DARWIN de eigenlijke ontdekker der descendentie geweest zijn. Doch deze moderne strijd is nog ouder, want ik lees in Goeree's Voorbereidselen, een boek uit de 17e eeuw, over den natuurlijken oorsprong der taal het volgende: (pag. 21). „DIODORUS SICULUS en VITRUVIUS verhalen, dat de menschen in den beginne in bosschen en in holen als beesten hebben geleefd, sprekende alleen ongeschikte en verwarde woorden, totdat ze eindelijk door vreeze tegaar getroeft haar gemeenzame gedaante hebben beginnen te kennen en de woorden allengskens hebben gebogen: versierende van de dingen onderlinge teekenen diese haar zelfs nader door verklaring van de teekenen hebben kundig en verstaanbaar gemaakt. En nadien die vergaderingen hier en daar door de wereld verstrooid zijn, zoo is daardoor gebeurd, dat ze alle niet dezelfde tale hebben gehad, dewijl ieder bij geval de dingen verscheidene namen toepaste. Doch deze droomerijen zijn uit de Heidensche onkunde der Schepping voortgekomen en EUSEBIUS heeft die in zijn Evangelische voorbereidselen al lang wederleid.”

Verder lezen wij bij GOEREE op pag. 18 over de verdere ontwikkeling der talen dat reeds BODINUS leerde, hoe alle dingen en dus ook de taal verandert. Deze verandering geschiedde door den tijd, door kruising, door migratie en de omgeving.

De zeventiende-eeuwsche Jezuït SUAREZ leidde reeds de compromis-beweging in en liet alleen datgene door God geschapen zijn, wat naar zijn aard niet ontstaan kon en bij GOEREE staat (op pag. 21 en 33), dat onze natuur in geen enkel opzicht als zoodanig van den aanvang af geschapen is en ook dat Mozes niet die natuurphilosophie bedoelde, die alles op aarde volgens de wetten der natuur met de opeenvolgende veranderingen in verscheidene trappen van voortkoming laat ontstaan en waardoor

dus de eigenlijke vervorming en uitbotting van den Baaierd waarschijnlijk tot haren volschappen staat gebracht is.

Hieruit is het duidelijk dat de descendenteleer zeer oud is. De uitgebreide Darwincritiek kan verder over het kunstmatig opschroeven der wetenschappelijke resultaten voldoende inlichten; uit de Hollandsche literatuur noem ik bijv. het boekje van v. DIEREN, die den warwinkel in een schijnwetenschap op den voorgrond stelt. Ook het boekje van LOTSY is voor den bestrijder van de descendenteleer zeer lezenswaard, omdat deze bekende promotor van een kruisingstheorie binnen een klein bestek een aantal voor ons zeer bruikbare opmerkingen wist te geven. Beide boekjes bevatten ook geschiedkundige opmerkingen.

De leer der ontwaarding staat voor zoover mij bekend eenzaam in de biologie, ofschoon het bewijsmateriaal zeer uitgebreid is. Slechts enkele voorgangers konden door mij worden opgespoord, tenminste ik reken daartoe diegenen, van wie kan worden verondersteld, dat zij bij hun studies tot een ook maar eenigszins gelijkloidend resultaat kwamen; daarbij laat ik de desbetreffende filosofie over de H. Schrift buiten beschouwing, omdat deze, vooral in de scholastiek, sterk leed onder den berg der niet theologische kennis, welke slechts zelden een zuiver wetenschappelijk karakter droeg.

Terwijl in deze studie bijna alle wetenschappen konden worden betrokken en voornamelijk op het gebied der biologie het conflict met de descendenteleer van achter de massa van het reeds aanwezig materiaal werd aanvaard, hebben mijn voorgangers met te weinig materiaal moeten werken. Bovendien formuleerden zij hun meening zonder perspectief en stonden zij zwak in psychologie, waardoor de beteekenis van de menselijke gaven niet werd begrepen, samengevat en erkend. Zeer zwak werd hun bewijsvoering, doordat het bewijs in het onbekende werd gezocht, evenals de descendentie-aanhangers deden, zoodra zij hun voornaamste conclusies moesten maken. Bij mijn voorgangers ontbreekt een aanwijzing voor de kern van de leer der ontwaarding, behalve bij enkele natuurkundigen, die speciaal de physica en chemie bestudeerden en bedoelden.

Bij het geschiedkundig onderzoek dienen wij onderscheid te maken tusschen vijf hoofdrichtingen. Naast de gangbare descendenteleer bestaat een voor ons waardevolle critiek of oppositie,

welke zich splitst in die der voorzichtige natuurkundigen en die der Christengeleerden. De eersten vinden de zaak nog niet rijp voor een allesomvattende leer, terwijl de laatsten nu in bijna alles met de biologen medegaan, doch naast een onbewijsbare vitalistische of monistische causale regressus de eveneens onbewijsbare almacht Gods plaatsen.

In de vierde richting ontmoeten wij natuurkundigen van elk gebied die in hun detailonderzoek tot negatieve resultaten kwamen, doch die alsnog aan de descendenteleer vasthielden, in de meening, dat een uitzondering den regel niet kan doen vervallen en ook in de hoop, dat per slot van rekening toch de waarheid van de logische en gemakkelijk vatbare descendenteleer zal worden gevonden. De filosoof BERGSON bijv. houdt aan de Descendentie vast, nadat hij zelf (op pag. 323) verklaart dat „alles Physische verdorbene Logik ist”!

ANDRÉ LALANDE herinnert ons in den titel van zijn werk (1899) „La dissolution opposée à l'évolution” aan de leer der natuurlijke ontwaarding, doch hij bedoelt daarmee slechts een gedeelte der natuur te kenschetsen; in de organische natuur ziet hij een progressie gevolgd door regressie en decadentie. Hetzelfde geldt van de werken van den modernen scheikundige en natuurphilosoof LE BON, bijvoorbeeld in zijn „Evolution de la matière” met het motto: „Rien ne se crée, tout se perd”.

Een eenigszins gelijkluidende theorie vinden wij b.v. in de werken van BOERHAYE en van de modernere geleerden AVENARIUS en MACH, doch zij bedoelden alleen het resultaat uit de filosofie der wetenschap. (Citaat uit Naturw. Wochenschr. 1908 p. 303)

Deze geleerden-catagorie is reeds groot, hun kennis was de bron, waaruit aanvankelijk het materiaal voor de hier ontwikkelde inzichten werd verkregen.

De natuurkundigen der vijfde richting vatten de hun bekende gegevens samen op een wijze, welke alleen in de kern en in de bewijsmethode van de leer der natuurlijke ontwaarding verschilt, dus voornamelijk op een wijze tegenovergesteld aan de gangbare descendenteleer, die zij in hun tijd voor wetenschappelijk onjuist verklaard hebben. Het eerst vond ik de hier bedoelde beginselen in het warenhuis der Grieksche filosofie terug, n.l. in de bespiegelingen der Megarische school en bij EUKLIDES (zie WENZIG, BAEUMKER, ZELLER).

Verder noem ik CUVIER in zijn „Discours sur les révolutions de la surface du globe” etc.; hij hield naast LAMARCK, GEOFFROY, ST. HILLAIRE en andere descententie-voorgangers zijn opinie staande. Zijn catastrophen-theorie heeft evenwel niets te maken met de leer der natuurlijke ontwaarding.

D'ORBIGNY ging veel verder dan CUVIER en nam 27 verschillende scheppingen aan, waarin hij zelfs door AGASSIZ, D'ARCHIAC en anderen werd gevolgd. De groote overdrijving en het gebrekkig bewijs uit het onbekende verhinderden een ontwikkeling dezer theorie en spoedig verloor zij de aandacht der geleerden.

Ook de „heterogene Zeugung” van KÖLLIKER (Baumgärtner) hoort bij de gewone opvatting der descententie-leer, omdat KÖLLIKER aanneemt dat uit den eierstok van een naverwante soort een primitief (onontwikkeld) exemplaar van een nieuwe soort ontstaat, waaruit vervolgens door een natuurlijke progressie de nakomende hooger ontwikkelde verwanten zouden ontstaan.

HOFMEISTER gaat daarbij zelfs van monstervariaties uit.

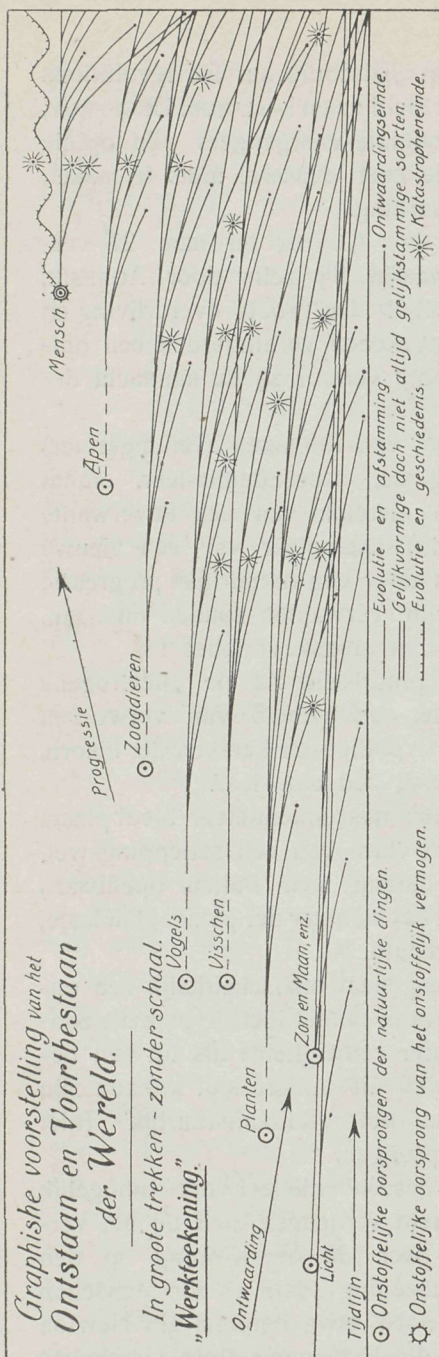
De noodzakelijke natuurlijke progressie na de „heterogene Zeugung”, de foutief aangenomen erfelijkheid van verworven eigenschappen en het zeer sterk hypothetisch karakter der theorie onderscheiden haar van de door mij bedoelde leer.

De bovenbedoelde toepassing der descententieleer biedt plaats voor een scheppingsideaal in den vorm van een scheppingswet, die in de creaturen zich van binnen naar buiten openbaart, (HARTMANN p. 22), doch zij draagt het karakter der palaeophantasie, welke in hoofdpunt 6 werd aangeduid.

Naast de natuurlijke ontwaarding staat onafscheidelijk een onstoffelijke oorsprong, zij begint evenwel met ideaaltypen, die zoo- wel uit niets, (uit den schoot der eeuwigheid) als uit een bevrucht of onbevrucht ei ook wel uit andere stof kunnen zijn ontstaan. Hoofdzaak blijve dus het „buitennatuurlijk” (niet „onnatuurlijk”) karakter der oorsprongen.

De filosoof KANT schijnt de descententieleer voor onmogelijk te houden, want de geleerde wereld verheugde zich bij het verschijnen van DARWINS werk over de overwinning op den Koningsberger filosoof in zijn meening „dass es für Menschen ungereimt sei zu hoffen, dass noch etwa dereinst ein Newton aufstehen könne, der auch nur die Erzeugung eines Grashalms

Stamboom

der onstoffelijke oorsprongen, waaraan enkele stamtrossen der natuur werden geteekend.

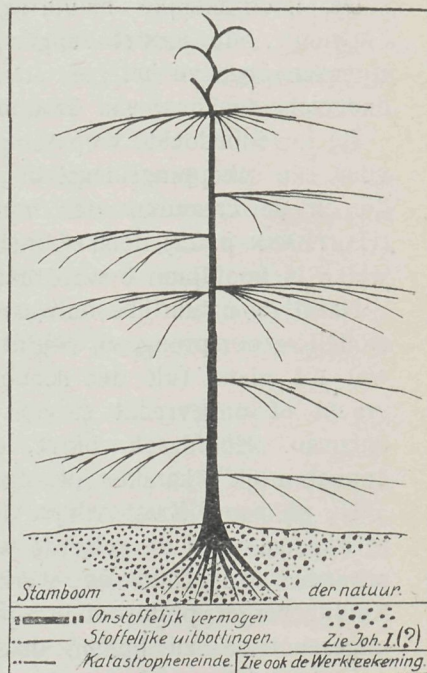
Fig. 5 en 6.

De juiste tijd van het ontstaan der dieren enz. is nog onbekend, mogelijk zullen wij naderhand met de biologische wiskunde tot resultaten komen, die nu slechts zeer vaag in wetenschap en overlevering bekend zijn.

Een andere graphische voorstelling, die meer gelegenheid biedt voor het intekenen van details werd op plaat 6 gegeven.

Op deze wijze kunnen in dezelfde ruimte meer details der afstamming en der ongelijkstammige, doch gelijkvormig geworden evolutieresultaten worden aangeduid, dan met de boommethode bereikbaar is. Daarentegen is de filosofie van den stamboom belangwekkender.

Ik acht deze brochure niet de plaats om hierop nader in te gaan, vooral nu de voorgestelde leer nog weinig besproken en door anderen overwogen werd.

nach Naturgesetzen die keine Absicht geordnet hat, begreiflich machen werde (PAULY).

SCHULTZE en anderen meenen evenwel, dat KANT tot de aanhangers der descendentieleer moet worden gerekend, hetgeen mijns inziens niet geheel juist is, zoodat ik deze zaak nog een vraagstuk acht.

De leer der natuurlijke ontwaarding is tevens een bewijsgrond voor een natuurkundige conclusie van het Godsbestaan, als zoodanig evenwel niet te vinden in de vijf mogelijke bewijscategorieën, welke KANT opsomde en beschreef (zie lit.).

Aan het eind van mijn betoog gekomen, kan na de behandeling der voorbeelden, der aangestipte gegevens en der reserves, het resultaat van deze studie als volgt worden samengevat: Aangezien de natuur, in haar meest nauwkeurig te volgen ontwikkeling, de afwezigheid eener progressie aantoon, doch integendeel een neiging tot ontwaarding, en desondanks in de natuur veelvormige en zeer ongelijkwaardige, organische en anorganische eenheden voorkomen, is het een onafwijsbare eisch voor de ontwikkeling van het juiste inzicht in het verband der ons bekende gegevens, dat de *prima causa* van het ontstaan der wereld in een gebied worde gezocht, dat tot dusver door de officieele wetenschap streng wordt geweerd. De mensch kan in bepaalde omstandigheden in de natuur een uitzondering teweeg brengen, waardoor blijkt dat hij een vermogen bezit, dat in zijn aard niet in de ons meer bekende stoffelijke wereld wortelt. Van de religieuze gevolgtrekkingen, welke hieruit kunnen worden gemaakt, is de redelijkheid van ons scheppingsverhaal de voor naamste.

Daarentegen staat de belichaming van den grootsten descendentie *roem*, het beeld van DARWIN, dat in het onlangs gesloten Britsch Museum troont, nu in duisternis en blijkt het gangbaar natuurphilosophisch beeld van de descendentie *leer* een Fata Morgana.

DISCUSSIE.

Naar de gebleken behoefte werd hier en daar de inhoud der voordracht verduidelijkt; de voorgebrachte bezwaren zullen in het volgende worden medegedeeld.

1. Op de vraag of de door mij bedoelde leer der natuurlijke ontwaarding slechts bedoeld is voor de evolutie gedurende den zevenden scheppingsdag werd in punt 5 van de hoofdpunten geantwoord. *Men vergelijke ook Rom. I, 19—24.* (Dr. DE H.)

2. Het werk van VON HARTMANN, waarop werd gewezen, kreeg een plaats in den tekst bij „critiek” en „geschiedenis”. (Dr. DE H.)

3. De uitwerking der scheppingskracht kreeg een plaats bij „geschiedenis”. (Dr. DE H.)

4. De strekking en de beteekenis der descendentie-leer werd in hoofdpunt 6 toegelicht. (Dr. DE H.)

5. De schaalvorm der Ammonieten zou een natuurlijke progressie aantoonen. (Dr. B.)

Mij is niet bekend waarin die bedoelde progressie te vinden is, wanneer men zich houdt aan de progressie-definitie zooals in dit opstel gegeven wordt.

6. De progressie in de eiontwikkeling zou een natuurlijke progressie aantoonen. (Dr. B.)

Het ei wordt door mij als het geheele dier beschouwd. Zijn ontwikkelingsvermogen openbaart zich in den groei van het dier en dit vermogen ontwaardt.

7. In de natuur zou een progressie bestaan in de neiging, waarin al het wanordelijke tot het ordelijke overgaat. (Dr. B.)

Mij is geen „wanordelijke” natuur bekend, er is mijns inziens slechts een meer of minder gecompliceerde orde, het eerste gaat in het tweede over.

8. De progressieve mutaties van DE VRIES zouden tegen de leer kunnen getuigen. (Dr. B.)

Voor de beantwoording leze men over de mogelijkheid van het ontstaan van een werkelijk nieuwe variatie in de werken van LOTS, BATESON, BAUER en JOHANNSEN.

9. WASMANN zou in mierensoorten een progressie hebben aangetoond, namelijk in den bouw der koppen. (Dr. B.)

Zoover de variaties onder de mieren niet onder de genoemde

variatie-soorten van BATESON kunnen worden ondergebracht, zijn deze mij niet bekend. Het onderzoek naar dit bezwaar zou nu te veel tijd vorderen, daarom is het slechts te betreuren, dat dit bezwaar niet uitvoeriger werd gedocumenteerd, b.v. door het noemen van de feiten, waarin de door descendentie ontstane progressie moet worden aangenomen. Hetzelfde antwoord kan dienen bij de opmerking over de verhouding tusschen de bijen die in kolonies en als solitair leven.

10. Elke soort zou op volmaakte wijze aan haren tijd zijn aangepast. (Dr. B.)

Mij dunkt het beter gezegd dat elke soort op volmaakte wijze aan haar tijd en omgeving *wordt* aangepast. De aanpassing wordt in de leer der ontwaarding erkend, eveneens de quantitatieve en kwalitatieve progressie door het gebruik. Doch hierdoor wordt nergens een progressie in den functioneelen bouw, dus iets nieuws gewrocht.

Een merkwaardig experiment kan de behandeling van dit vraagstuk nader toelichten.

In de diepten der zeeën, in grotten, in oude putten, in de aarde en in bronnen leven dikwijls blind geworden dieren. Aanvankelijk meende men dat die dieren door het leven in de duisternis blind zijn geworden. Door een „volmaakte” aanpassing en door een „natuurlijke” zuinigheid zouden de oogen rudimentair geworden zijn. J. LOEB bewees evenwel door een aantal proefnemingen kort geleden, dat het blind worden der dieren geen gevolg van de aanpassing kan zijn, doch de oorzaak moet worden gezocht in een erfelijke storing van den bloedsomloop, waardoor de voeding der oogen gebrekkig werd. (Biol. Bulletin Woods Hole vol. 29 p. 50 v.v.) Daardoor gingen de oogen in waarde achteruit en konden de betreffende diersoorten zich niet in het licht handhaven.

11. In het door mij genoemde voorbeeld der longvisschen zou de toekomstige vorming van een landdier als progressie kunnen worden beschouwd. (Br. B.)

In dit geval zou dus het toekomstige landdier een slangachtige voortbeweging hebben, doch in de natuur zijn alle gewervelde landdieren, welke deze wijze van voortbeweging hebben, reeds ontwaarde dieren, door het verlies der ledematen waarmee zij hun bestaan aanvingen. Vervolgens is het mij niet bekend dat

ooit een visch tot landdier werd, behalve in de palaeophantasie. Het omgekeerde geval komt zeer dikwijls voor, omdat door de ontwaarding de landdieren zich voelden aangetrokken tot een gemakkelijker, luier leven in een element, dat b.v. een groot deel van het eigen lichaamsgewicht opheft. Bovendien zou de longvisch als landdier met een gedegeneerde huid moeten beginnen, terwijl alle in aanmerking komende landdieren met een gepantserde of sterke huid hun bestaan aanvingen. Indien het al mogelijk was, dat de longvisch het gemakkelijk element (modderwater) zou kunnen ontberen, zou zij toch spoedig een prooi worden van allerhande roofdieren en parasieten en spoedig uitsterven. (Ook de oogen en de hersens schijnen te ontwaarden).

12. Ik zou ten onrechte het Darwinisme op den voorgrond hebben geplaatst. (Dr. B.)

In de voordracht werden terwille van den tijd eenige gedeelten weggelaten, vandaar dit bezwaar. Het Darwinisme heeft als zoodanig afgedaan, doch in zijn strekking leeft het voort onder de neo-darwinisten en onder de descendentie-aanhangers, die allen de natuurlijke progressie vooropstellen. Hoezeer het Darwinisme nog invloed heeft, blijkt uit het zoo juist verschenen boek van 710 pagina's, waarin O. HERTWIG speciaal de Darwinische toevalstheorie bestrijdt.

Deze leer is in haar wortel ouder dan het deïsme en de mechanische wereldbeschouwing (contra HARTMANN), ofschoon beide natuurbeschouwingen veel tot haar verspreiding bijdroegen. DARWIN zelf was in zijn werken reeds volgens VON HARTMANN eerlijker dan menig navolger en inderdaad was DARWIN soms opvallend voorzichtig in zijn uitlatingen en bekende hij meermaalen de teleurstellingen, die zijn leer bracht.

DARWIN werd eenige malen door mij aangehaald omdat hij, zooals in de inleiding reeds werd medegedeeld, door vele biologen tot de hoogste eer werd verheven. Dit gebeurde mijns inziens niet alleen ten onrechte doch tevens met de duidelijke tendens om den meester, die zoozeer de mechanische natuurbeschouwing bevorderde, tot het gouden kalf der biologen te verheffen.

Buiten de vergadering om ontving ik een aanwijzing voor een bezwaar, dat mogelijk bij iemand zou kunnen opkomen.

Dit bezwaar betreft de schijnbare overeenkomst welke de voorgestelde leer, oppervlakkig beschouwd, met het Deïsme heeft.

Bij voorbaat zal dit bezwaar hier in het kort worden behandeld.

Ten eerste wordt met de voorgestelde leer niet in de geringste mate een verzoening bedoeld tusschen de Christelijke wereldbeschouwing en de bekende natuurphilosophische resultaten der wetenschap, zoodat ook bij de verdere ontwikkeling der bedoelde beschouwing, elk spoor van naturalisme of fatalisme zal ontbreken.

Ten tweede mist het Deïsme een plaats voor de Voorzienigheid, die hier aanwezig is in de plaats welke, zooals is aangetoond, de mensch in de natuur inneemt en in den gang der natuurontwikkeling, welke aan het slot der „bewijsbronnen” in den vorm van een vergelijking werd medegedeeld.

Ten derde biedt het Deïsme geen plaats voor het wonder of deze wordt naar het allereerste begin der schepping verschoven, dus nog verder weg dan het rijk der palaeofantasie. In de bedoelde beschouwing wordt het wonder zichtbaar in de scheppingsdagen, in de progressie der onstoffelijke menschelijke gaven met hun stoffelijke gevolgen en in het onderhoudingswerk Gods.

De schepping en het onderhoudingswerk Gods worden niet uit elkander gerukt en tegenover elkander gesteld, doch slechts historisch en genetisch onderscheiden. Men hoede zich voor een begripsverwarring in de opvattingen van natuurwonder en Goddelijk wonder.

AANGEHAALDE LITERATUUR.

- VOSMAER, G. C. J. 1898. *Periodica Zoologica der Ned. Bibliotheken*. Den Haag, Nijhoff. (Ook andere tijds. worden genoemd.)
- ABEL, O. 1912. *Grundzüge der Palaeobiologie der Wirbeltiere*. Stuttgart, Schweizerbart.
- BAEUMKER, C. 1890. *Das Problem der Materie in der Griechischen Philosophie*. Münster, Aschendorff.
- BATESON, W. 1894. *Materials for the study of variation and discontinuity of origin of species*. Londen, Macmillan.
- BAUER, C. 1911. *Einführung in die exper. Vererbungslehre*. Berlin, Borntraeger.
- BERGSON, B. 1912. *Schöpferische Entwicklung*. (Descendentie philosophie) Duitsche vertaling. Jena-Diederichs.
- BOLLEMAN V. D. VEEN, R. J. 1915. *Staat het instinct als natuurverschijnsel niet hooger dan het verstand?* Vr. V. D. Dag, Dec.
- BON, G le 1912. *L'évolution de la matière*. Paris, E. Flammarion.
- BRUNHES, B. 1912. *La dégradation de l'énergie*. Paris, Flammarion.
- BUTTEL-REEPEN H. VON 1903. *Die phylogenetische Entstehung des Bienenstaates*. Biologisches, Centralblatt.
- CUVIER, G. D. 1812. *Archives du muséum d'histoire naturelle*. p. 73—84. Paris.
- CUVIER, G. 1830. *Discours sur les révolutions de la surface du globe et sur les changements qu'elles ont produits dans le règne animal*. Paris, E d'Ocagne.
- DELBRÜCK, B. 1901. *Grundfragen der Sprachforschung*.
- DÉPÉRET, Ch. 1909. *Die Umbildung der Tierwelt*. D. vertaling van N. Wegner. Stuttgart, Schweizerbart.
- DIEREN, E. VAN. 1913. *Darwinisme en ongeloof*. (Darwin-critiek) Baarn-Hollandia drukkerij; met als bijlage een reeks citaten. A'dam 't Kasteel van Aemstel.
- DOLLO, L. 1895. *Sur la phylogénie des Dipneustes*. Bull. Soc. belge de géologie. 6 p. 79—128. Bruxelles.
- FECHNER. *Ueber die mathematische Behandlung organischer Gestalten und Prozesse*.
- FRECH, 1908. *Archiv für Rassen und Gesells. biologie*.
- HABERLANDT, G. 1906. *Sinnesorgane im Pflanzenreich*. Lzg. Engelmann.
- HARTMANN, E. VON. 1875. *Wahrheit und Irrthum im Darwinismus*. Berlin, C. Duncker.
- HERTWIG, O. 1894. *Zeit. und Streitfragen der Biologie*. (B. 1 & 2) Jena, G. Fischer.
- HERTWIG, O. 1916. *Das werden der organismen*. Eine Widerlegung von Darwins Zufallstheorie. Jena, G. Fischer.
- HOFMEISTER. (zie bij Hartmann p. 40).
- KANT, I. 1763. *Der einzig mögliche Beweisgrund zu einer Demonstration des*

- Dasein Gottes.* Cit. uit Kant's Werke, Ausgabe Hartenstein, Bd. II p. 107 ff.
- KAYSER, E. 1909. *Lehrbuch der Geologie.* Stuttgart, Enke.
- KOHLBRUGGE, J. H. E. 1911. *Het ontstaan en het wezen der evolutie theorie.* Vragen des Tijds Jrg. 37 Mei—Juni.
- KÖLLIKER, A. VON. 1872. *Morphologie und Entwicklungsgeschichte des Pennatulidenstammes nebst allgemeinen Betrachtungen zur Descendenzlehre.* Frankfurt.
- KRAMER, RIJK. 2903. *Over de beteekenis van de physische factoren van absorptie en secretie.* A'dam. (Cit. van Ostwald-Bechterew en Danilewski, Joh. Müller enz.)
- KUHL, J. 1877. *Darwin und die Sprachwissenschaft.* Lpz. A. Lesimple.
- LALANDE, A. 1899. *La dissolution opposé à l'évolution.* Paris.
- LAPPARENT, A. DE. 1906. *Traité de géologie.* Paris, Masson.
- LOTSY, J. R. 1915. *Het tegenwoordig standpunt der evolutieleer.* Den Haag M. Nijhoff.
- MORTILLET G. & A. 1903. *Musée préhistorique.* Paris Schleicher.
- MÜLLER, H. 1871. *Anwendung der Darwinschen Lehre auf Bienen* Verh. d. Nat., V. Rheinland und W.
- OKEN, 1839. *Allgemeine Naturgeschichte.* 1er Band bearbeitet von F. A. Walchner. Stuttgart, Hoffman.
- PAULY, A. 1902. *Wahres und falsches an Darwins Lehre, Vortrag.* 2A. München, Reinhardt.
- ROSA, D. 1903. *Die progressive Reduction der Variabilität.* Uit het Italiaansch door H. Bosshard. Jena, G. Fischer.
- SARASIN, P. 1908. *Bericht über die Sammlung für Völkerkunde f. d. j. 1908* Verh. Nat. Ges. Basel XX H. 1 (voor litho glyphie).
- SCHLEICHER, A. 1873. *Die Darwinsche Theorie und die Sprachwissenschaft,* 2e A. Weimar, H. Bohlen.
- SCHÜBLER, 1849. *Ueber die Bedeutung der Mathematik für die Naturgeschichte.* Jahresb. Ver. f. Nat. Württemberg.
- SCHULTZE, F. 1875. *Kant und Darwin.* Jena, H. Dufft.
- STEINMANN, G. 1908. *Die geologischen Grundlagen der Abstammungslehre.* Lpz. 1908.
- VERWEYS, E. en J. VERDAM, 1903. *Middel Nederl. Woordenboek.* Den Haag, Nijhoff.
- Voorbereidselen tot de Bijbelsche Wijsheid 1690.* A'dam, W. Goeree.
- WENZIG, C. 1907. *Weltanschauungen der Gegenwart im Gegensatz und Ausgleich.* Lzg., Quelle & Meyer.
- WUNDT, W. 1900—1909. *Völkerpsychologie, Eine Untersuchung der Entw. Gesetze, Sprache, Mythen, Sitte.* Lzg., W. Engelmann.
- WUNDT, W. 1911. *Probleme der Völkerpsychologie.* Lzg., Engelmann.
- WUNDT, W., 1912, *Elemente der Völkerpsychologie.* Lzg., A. Kröner.
- ZELLER, E. 1889. *Die Philosophie der Griechen.* 2. 1er abt. Lpz., Fuess.

INHOUD.

	Bladz.
Dr. RIJK KRAMER, Het Vaccinatie-probleem (<i>Bijlage I en II</i>)	1
Dr. RIJK KRAMER, De Overheid en de Vaccinatie-dwang .	41
Dr. J. H. VERLOOP, De Descendentieleer een Fata Morgana op Evolutiegebied	86

